

VIGILIA

2017 / 6

Isten Igéje a teológiában

VÁRNAI JAKAB: Isten Igéje a katolikus teológiában
VARGA GYÖNGYI: Az ige mint prófétai szó és élő evangélium
PECSUK OTTÓ: Református reflexió Várnai Jakab előadására

ZOLTÁN GÁBOR: Véresmajor

VÖRÖS ISTVÁN: A becsukott szem dilemmája
Bertók László, Czigány György, Fecske Csaba, Halmai Tamás,
Marno János, Pollágh Péter és Vasadi Péter versei
FODOR JÓZSEF PÉTER: Márai Sándor: Erősítő

Beszélgetés ökumenikus szervezetek, mozgalmak képviselőivel

82. évfolyam	VIGILIA	Június
LUKÁCS LÁSZLÓ:	A szóvá lett Ige	401
ISTEN IGÉJE A TEOLÓGIÁBAN		
VÁRNAI JAKAB:	Isten Igéje a katolikus teológiában	402
VARGA GYÖNGYI:	Az ige mint prófétai szó és élő evangélium. Evangélikus reflexió Várnai Jakab előadására	412
PECSUK OTTÓ:	Református reflexió az „Isten Igéje a katolikus teológiában” című előadásra	418
SZÉP/ÍRÁS		
VASADI PÉTER:	Asszonyok Vasváron (<i>vers</i>)	425
CZIGÁNY GYÖRGY:	Ajándék; Dúdolni való (<i>versek</i>)	426
BERTÓK LÁSZLÓ:	Kiben van a hiba? (Firkák a szalmaszálla) (<i>versek</i>)	427
ZOLTÁN GÁBOR:	Véresmajor (<i>részlet</i>)	428
MARNO JÁNOS:	a cselekmény – isten ha egyszer lábra kap (<i>versek</i>)	438
VÖRÖS ISTVÁN:	A becsukott szem dilemmája (<i>regényrészlet</i>)	440
HALMAI TAMÁS:	Világmadár; A Mozdulatlan Áramlás; Mint az angyal; Közbenjárók (<i>versek</i>)	444
MOLNÁR KRISZTINA		
RITA:	Bámuld a felhőt (<i>vers</i>)	447
FODOR JÓZSEF	Márai Sándor: <i>Erősítő</i> . A keresztény hagyományhoz való viszony tükrében (<i>tanulmány</i>)	448
PÉTER:		
FECSKE CSABA:	Nem követted el; Szappanbuborék; Seb; Téli kép; Megpihensz (<i>versek</i>)	457
POLLÁGH PÉTER:	Nem fogja szellem; Eltöröm a javát (<i>versek</i>)	458
PETRÓCZI ÉVA:	A két gömbkőris (<i>vers</i>)	459
OLÁH ANDRÁS:	abban a házban; [kitakartál]; kényszernémaság (<i>versek</i>)	460
A VIGILIA BESZÉLGETÉSE		
IKKER ESZTER:	Ökumené a gyakorlatban. Beszélgetés ökumenikus szervezetek, mozgalmak képviselőivel (Szecsődi Péter, Bakonyi László, Márton Andrea, Rohály Gábor, Darvas Márton és Nagy Anna)	461
KRITIKA		
PALOJTAY KINGA:	Törékeny poharak, lábak, életek. Szabó T. Anna: <i>Törésteszt</i>	472
SZEMLE		
	(részletes tartalom a hátsó borítón)	474

LUKÁCS LÁSZLÓ

A szóvá lett Ige

A reformáció emlékéve számos ünnepségre, nyilvános szimbolikus gesztusra adott alkalmat. Talán a legemlékezetesebb Ferenc pápa részvétele Lundban a jubileumi év megnyitó ünnepségén. A Lutherránus Világszövetség elnökével közösen kiadott nyilatkozatuk elismétli a már máskor, máshol a legmagasabb szinteken elhangzott kijelentést: „Ami összeköt bennünket, nagyobb annál, mint ami elválaszt.” Sokfelé tartottak-tartanak ökumenikus tudományos konferenciákat is. Természetes, hogy ezek közül kiemelkednek azok, amelyek a Bibliát állítják középpontba: hogyan tekintenek reá a reformáció örökösei, és milyen helyet foglal el a Szentírás a katolikus egyházban.

A II. Vatikáni zsinaton minden ülés elején ünnepélyesen trónra helyezték a Szentírást, az egyház életének alapját és forrását. Lehet persze a Bibliát pusztán irodalmi alkotásnak is tekinteni — de még úgy is kitüntetett helyet foglal el az európai kultúra, sőt, ma már a globális világ történetében. (Csak az elmúlt évben 61 újabb anyanyelvi fordítása készült el. A világ legolvasottabb könyve ma 648 nyelven hozzáférhető.) „Kulturális analfabéta” marad az, aki nem ismeri, hiszen e nélkül érthetetlen számára az európai irodalom, zene és képzőművészet oly sok remekműve. Jogos kulturális igényt elégít ki az újabb nemzeti alaptanterv, amely az ókori irodalomban a homéroszi eposzok és a görög dráma mellett helyet ad a Bibliának is. A tankönyvek pedig az irodalomtörténeti ismereteken túl számos példán mutatják meg, hogy egy-egy bibliai motívum hogyan bukkan fel újra a modernkori vagy éppen kortárs irodalomban.

A Szentírás valódi értelme azonban akkor tárul fel, ha nem pusztán irodalmi remekműnek, különleges könyvgyűjteménynek tartjuk, hanem fölfedezzük benne annak a páratlan személyes szeretetkapcsolatnak történetét, amely átfogja a teremtést és a történelmet. Azt a „szövetséget”, amelynek valaha egy kicsiny nép részesévé lett, amikor történelmi sorsfordulóin át felismerte, hogy Valaki gondoskodik róla. Maga a végtelen és elérhetetlen Teremtő vallotta meg szeretetét, majd az ingatag „szövetség népe” folytatásaként Krisztusban, Isten Igéjében létrehozta az „új és örök szövetséget”. A Szentírás ennek az „istenemberi” drámának, találkozásoknak és tapasztalásoknak emberi szavakba foglalása. Megmutatkozik benne a Mindenható feltétlen hűsége kiválasztottjaihoz — mindnyájunkhoz —, de választottjainak egész „emberisteni” sorsa is. Megszólalnak földi örömeik és megpróbáltatásaik, Istenbe kapaszkodásaik és árulásaik, hitük és hitetlenkedésük. Az egyház ennek a Krisztusban teljessé vált drámának válik részesévé, folytatójává és hirdetőjévé a történelemben. „Az Ige testté lett”, és közöttünk él ma is.

Isten Igéje a katolikus teológiában

VÁRNAI JAKAB

1958-ban született. Ferences szerzetes, teológus. A Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola rektora, a Fundamentális Tanszék tanszékvezető egyetemi tanára.

Az összeállításunkban olvasható írások előadásként elhangzottak a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Karának Reformáció és ökumenikus párbeszéd címmel rendezett teológia tanári konferenciáján, 2017. január 25-én. (A szerk.)

¹Könyvalakban megjelent: Koncz Lajos: *A mi Istenünk*. Szent István Társulat, Budapest, 1978, főleg 182–197.

²Otto Hermann Pesch: *Das Wort Gottes als objektives Prinzip der Theologischen Erkenntnis*. In Walter Kern – Hermann J. Pottmeyer – Max Seckler (szerk.): *Handbuch der Fundamentaltheologie 2.: Traktat Offenbarung*. Herder, Freiburg – Basel – Wien, 1985, 27–50.

Az Isten Igéjéről szóló katolikus teológiai tant minden részletében nincs módunk itt bemutatni. Időnkből legfeljebb arra futná, hogy a kérdéseket éppen csak számba vegyük, de egyiket sem lenne módunk mélyebben megvizsgálni.

Ezt a traktátust már csak azért sem kell most kidolgoznunk, mert mások már kellően megtették a *Dei Verbum* zsinati konstitúció létrejötte nyomán. A magyarországi papnevelésben évtizedekig volt használatban Koncz Lajos egri tanár jegyzete, a *Kinyilatkoztatás és hit*, amely már külön fejezetben foglalkozott az Ige teológiájával, és szinte az összes fölmerülő kérdést érintette.¹ Mértékadó irodalomként említjük azt a fejezetet, amelyet Otto Hermann Pesch írt a *Handbuch der Fundamentaltheologie 2.* kötetében (1985), ahol Isten Igéjét mint a teológiai megismerés objektív princípiumát tárgyalta.² Egészen friss tanulmány a témában a neves párizsi jezsuita, Christoph Theobald írása, amelynek bizonyos meglátásait mi is idézni fogjuk majd.³

Végül, a katolikus teológia számára 2010 óta referencia ebben a témában a *Verbum Domini* kezdetű pápai dokumentum, amellyel XVI. Benedek foglalta össze a 2008-a püspöki szinódus anyagát, és adta elénk mint tanítást „Isten szaváról az egyház életében és küldetésében”. Ezen a helyen legyen szabad megemlíteni, hogy ezt a dokumentumot nemcsak tanítóhivatali státusza miatt kezeljük forrásként, hanem szerzőjének teológusi formátuma miatt is.

Mivel tehát az összes kérdés és téma felsorolását nem tartjuk járható útnak, három kérdést választottunk ki, amelyet lényegesnek és érdekesnek tartunk.

1. Isten Igéje a Szentháromság belső életében és a „kifelé” kimondott Ige

A kereszténység kezdettől fogva első helyen Jézus Krisztusnak a szentháromságon belüli Logosszal azonos személyét nevezi Isten Igéjének, nem a könyvként leírt Szentírást.⁴ Az Isten Igéjéről szóló tárgyalásnak ezért szükségképpen van egy első fejezete, ami inkább szisztematikus szentháromságtan, mint bibliatudomány.

A keresztény istentan egyik lényeges pontjánál vagyunk. „Isten csak úgy közölheti magát kifelé, egy teremtménnyel hüposztatikus egységet alkotva — mely teremtmény a transzcendentálisánál fogva *capax infiniti* —, ha ez trinitárius istenfelfogás alapján történik — vagy

³Christoph Theobald:
Parole umane – Parola di Dio. Riflessioni teologiche e pastorali a partire dalla Costituzione Dei verbum del Concilio Vaticano II.
La Scuola Cattolica.
Rivista Teologica del Seminario Arcivescovile di Milano, 144 (2016), 489–505.

⁴Karl-Heinz Menke:
„Wort Gottes – Theologie u. dogmengeschichtlich“.
In: *Lexikon für Theologie und Kirche* 10. Herder, Freiburg – Basel – Wien, 2001, 1299–1301.

⁵Uo. 1301–1302.

⁶Karl Rahner:
A hit alapjai.
(Ford. Endreffy Zoltán.)
Agapé, Szeged, 1998, 184–185.

⁷Szent Ágoston:
Beszédek Szent János evangéliumáról I. (I–XXX. beszéd).
(Ford. Révészné Bartók Gertrud.) (Ókeresztény Örökségünk 11.), Jel, Budapest, 2008, 24. (1. beszéd).

⁸Aurelius Augustinus:
A Szentháromságról.
(Ford., bev., jegyz. Gál Ferenc.)
(Ókeresztény Írók X.), Szent István Társulat, Budapest, 1985, 216.

is ha Isten maga Ige, Logosz, illetve kapcsolat, és ha Isten Lélek, vagyis különbözőséget megőrző egység a Logossal” — írja Karl-Heinz Menke, majd lentebb így folytatja: „Isten önközlése a világban és a történelemben egyáltalán csak úgy gondolható el, ha Krisztusra tekintünk, vagyis ha trinitárius istenfogalom alapján állunk. A Szentírás akkor váltja valóra lényegét, akkor mondhatjuk Isten Igéjének, és nem csak arról szóló szavaknak, ha Isten valóban önmagát közli Jézus Krisztusban, és az ő Lelke adatik meg.”⁵ Isten Szavának első valósága tehát az „Ige, mely kezdettől Istennél volt” (vö. Jn 1). A keresztény kinyilatkoztatás-tan végső alapját az a hit jelenti, hogy Istenben öröktől fogva bensőséges kommunikáció létezik. Karl Rahner is ebből indul ki: „Hogy Isten kimondja önmagát kifelé, annak az a feltétele, hogy örök teljességében kimondja önmagát immanens módon, és ez utóbbit éppen az nyilatkoztatja ki, hogy azonos az előbbivel.”⁶

Isten öröktől fogva „kimondja önmagát” — ezzel a megfogalmazással azt a misztériumot próbáljuk megközelíteni, hogy a Szentháromság a szeretet és a közösség ősmintája, ősforrása, így minden kommunikáció ősforrása is. A *Verbum Domini* ezt így emeli ki: „Istenben nem volt olyan idő, amikor a Logosz nem létezett volna. Az Ige a teremtés előtt létezik. Ezért az isteni élet szívében közösség van, abszolút ajándék van. (...) Isten úgy ismerteti meg önmagát velünk, mint a végtelen szeretet misztériumát, amelyben az Atya öröktől fogva a Szentlélekben mondja ki a maga Szavát” (VD 6).

„Isten kimondja önmagát” — egy olyan ponton vagyunk, amely nem szűkíthető le a Szentírás létrejöttének kérdésére. Rahner számára ugyanis az „önmagát kimondó Isten” egyáltalán a teremtés lehetőségének feltétele, így az emberi létnek is lehetőségének feltétele. Ezzel áll elő a lehetőség, hogy Isten az egész Jézusban mondja ki önmagát. Az Ige szentháromságon belüli élete közös megalapozását jelenti a teremtésnek, a megtestesülésnek és a kinyilatkoztatásnak, amelyről emberi szóban tanúskodik a Szentírás.

Ennek a gondolatnak a megfogalmazása kezdettől fogva igyekezete a keresztény teológiának. Nyomát követve elkerülhetetlenül eljutunk Szent Ágostonhoz. Nála a hitről való éleslátó gondolkodás egy nyelvész és rétor kifejezőképességével kapcsolódik össze. Az emberi beszéd jelenségéből kiindulva felidézi, hogy a kimondott szónak már előtte is van bennünk léte: „Az emberben magában is van egy szó, amely belül marad, bár hang jön ki a száján.”⁷ Érettebb kifejtést találunk az Ige örök létéről a *De Trinitate* VII. könyvében (1.): „Az Igében, akit szül, saját magát mondja ki. Nem olyan szó ez, amely külsőleg hangzik és elmúlik, hanem olyan Ige, aki Istennél volt, aki Isten volt, és aki által minden lett, ami lett. Ezzel a magával egyenlő Szóval mondja ki magát állandóan és változás nélkül. Ő maga ugyanis nem Ige, mint ahogy nem Fiú, nem Kép.”⁸

A szentháromsági Ige-teológia történetét izgalmas lenne végigkövetni, de Ágoston művét csak annak mottójául idéztük fel, hogy

⁹Legyen szabad itt egy némileg hosszab irodalmi hivatkozást tenni. Hans-Joachim Höhn: *Gott – Offenbarung – Heilswege. Fundamentaltheologie.* Echter, Würzburg, 2011, 109–110., a 92. lábjegyzetben fontos utalásokat hoz: „Egy relációs ontológia kezdeményeit az utóbbi évtizedekben különböző összefüggésben, formákban és alkalmazásban találjuk meg. A spektrum átfogja a fundamentálteológiától kezdve (Klaus Hemmerle: *Thesen zu einer trinitarischen Ontologie.* Johannes Verlag, Einsiedeln, 1976) a szentháromságtant (Michael Schulz: *Sein und Trinität.* EOS Verlag, St. Ottilien, 1997), a szentségtant (Alexander Gerken: *Theologie der Eucharistie.* Kösel, München, 1973, 199–210.), a morálteológiát (Emmanuel Siregar: *Sittlich handeln in Beziehung.* Herder, Freiburg, 1995, 294–357.) és a válaszpedagógiát (Reinhold Boschi: „*Beziehung*“ als *Leitbegriff der Religionspädagogik.* Schwabenverlag, Ostfildern, 2003). Ezekben a kezdeményezésekben közös az, hogy határozottan elfordulnak a szubsztancia-gondolkodásmód primátusától, a végigvitelt illetően pedig gondolatmenetük leginkább klasszikus toposzok körül (például egység/so-

azóta is minden kornak meg kell találnia azt a kifejezőmódot, amellyel megnyithatja az utat a titokhoz. Hogyan dolgozik ezen a mai teológia? Két próbálkozást mutatunk be.

Relációs ontológia

Hans-Joachim Höhn⁹ abban az irányban indul el, hogy a megoldás csak egy relációs ontológia alapján lehetséges, melynek alaptétele: minden, ami létezik, csakis kapcsolatokban van és csak kapcsolatokból érhető és magyarázható. Höhn alapvető igénye, hogy nemcsak hermeneutikai, hanem ontológiai alapkategóriaként is érvényesítse a kifejezést. Elméleti háttérként szolgál az ember alapvetően társadalmi létének antropológiai felismerése, az „én” kapcsolatok általi konstituálódása. A relációs ontológia a relációt az ittlét és az identitás konstitutív elemének tekinti, nem pedig azokhoz képest utólag hozzáadható kategóriának. Az elméleti háttér megvilágítását némileg megnehezíti, hogy a „reláció” szót a magyar filozófiai szóhasználat a „vonatkozás” szóval adja vissza, míg társadalomtudományi téren a „kapcsolat” a bevett.

Úgy tűnik, a fölvetés egy ma általánosnak mondható igényből indul ki. A reláció új módon történő metafizikai átgondolására ösztönzést ad XVI. Benedek pápa 2009. június 29-én megjelent, *Caritas in Veritate* kezdetű enciklikája. Bár ezt az írást az úgynevezett „szociális enciklikák” közé soroljuk, Benedek pápa a metafizikai megalapozást is szükségesnek tartja. Az 53–55. pontokban a szerző a „szolidaritás” fogalmának mélyebb megalapozását keresi: „Ez a gondolat az emberi kapcsolatok fogalmának kritikus és értékelő elmélyítésére is kötelez bennünket, amit olyan feladatnak kell tekintenünk, amelyet nem végezhetnek el kizárólag a társadalomtudományok, amennyiben olyan tudásformák hozzájárulását is megköveteli, mint a metafizika és a teológia, annak érdekében, hogy világosan meg tudják ragadni az ember transzcendens méltóságát.” (53.)

Benedek pápa tehát nem utasítja el a társadalomtudományi fölvetést, hanem a metafizikai és teológiai megalapozást igényét hangsúlyozza, mely utóbbit röviden így jelöli meg: „A Szentháromság tökéletes egység, mivel a három isteni személy tiszta vonatkozásban áll egymással.” (54.)¹⁰

Visszatérve Höhn gondolatmenetére: A létezők legalapvetőbb kapcsolati kategóriája a teremtménység: a világ Istennel nem utólagosan rendelkezik kapcsolattal, hanem létét szüntelenül konstituálja ez a kapcsolat. Kérdés viszont, hogy Isten részéről hogyan írhatjuk le ezt a kapcsolatot, ha már ragaszkodunk ahhoz, hogy Isten nincs „ráutalva” a világra, nem „tartozik nekünk” önmaga kinyilatkoztatásával? Erre válaszolva alapozza meg Höhn a kinyilatkoztatás lehetőségét. „Isten úgy viszonyul a világhoz, mint ahogy önmagához is: a feltétlen odafordulás kapcsolatában és kapcsolataként.”¹¹ Ez viszont Höhn szerint csak akkor fogható fel helyesen, ha gondolkodásunk alapját a „reláció” képezi.¹²

kaság), vagy az emberlét alapvető struktúrái körül (például személyes ittlét az odaadás és befogadás kölcsönös játékában; identitás és különbség feszültsége), vagy pedig szentháromságtani alapkategóriák körül forog (például 'kommunió'). Nagyon különbözőek az általuk recipiált kapcsolatelméletek, amelyek filozófiai-struktúraontológiai koncepciókból indulnak ki (például Heinrich Rombachéból), vagy pedig a szociológiából és a szociálpszichológiából veszik alapfogalmaikat (például George Herbert Mead-tól). Mindazokra az ambiciózus próbálkozásokra, amelyek a szentháromságtan felől akarnak utat nyitni egy új, a reláció elsőbbségén alapuló valóságfelfogás számára, még mindig az áll, amit Gisbert Greshake szűrt le recenzíójának eredményeképp (*Der dreieine Gott*. Herder, Freiburg – Basel – Wien, 2007⁵): leginkább töredékesek, vagy vágyakat írnak le, előzetes bevezetésben merülnek ki (454–464.), vagy pedig csupán a teológián belül jelentenek előrelépést (558–565.).”

¹⁰A németben a mondat második fele markánsabban hangzik: „...die drei Göttlichen Personen reine Beziehung sind”.

¹¹Uo. 171.

Kommunikatív teológia

Egy másik kísérlet Matthias Scharer és Bernd Jochen Hilberath nevéhez és a „*kommunikative Theologie*” fogalmához köthető.¹³ Új irányzat akar lenni, amely a teológiát élő kommunikációs folyamatokba helyezi. Előzetes megfontolások és fogalomtisztázás után eljut a nehéz kérdésig: Ha az emberről igaz, hogy „kezdetben volt a kapcsolat”, akkor Istenről is igaz-e ez? Válasza: igen, sőt Isten minden kommunikáció lehetőségi feltétele, és erről a kinyilatkoztatásból tudunk — maga Isten kommunikációja tárta fel nekünk. Kulcsszerepe van tehát a Jézusról szerzett történelmi tapasztalatnak, háttérében az Ószövetséggel. A feltámadt Krisztussal való találkozás nyomán a keresztény alaptapasztalat immár nemcsak annyit mond, hogy Jézus igaz módon tanított Istenről, hanem továbbmegy: Isten a mi üdvösségünkre adta őt nekünk. Kommunikációja nemcsak kognitív, hanem szotériológiai is.

„Mi is az a mondanivaló, amely a Három-Egy Istenről szóló keresztény hitvallás mögött meghúzódik? Ez Istennek kommunikatív lényként (*Wesen*) való megvallása. Isten olyan Isten, aki saját magánál fogva a kapcsolatra, a kommunikációra irányul, közösségét a nem-isteni létben akarja kitágítani.”¹⁴ Lentebb így bővíti ki a definíciót: „Isten abban az értelemben kommunikatív lény, hogy saját magánál fogva arra irányul, hogy a tőle különbözővel közölje önmagát és ebben az önközlésben újra és újra önmagához tér. Isten külsővé teszi magát és egyszersmind belsővé is. A kommunikatív Isten lényegéhez tartozik az is, hogy nincs ráutalva a másiknak való önközlésre ahhoz, hogy önmagához térjen.”¹⁵

A szerzők nem végzik el az egyeztetést a szentháromságtan hagyományos kérdésfeltevéseivel, hanem megelégednek azzal, hogy Istenben a „kommunikációt” mint lényegi jellemzőt találják meg.

A relacionalitás és kommunikáció motívuma tehát egyértelműen a mai érdeklődés homlokterében áll. Nyilván nem könnyű a teológiai hagyomány gondolatmeneteivel összehangolni ezeket a motívumokat, de figyelemre méltó az igény, hogy Istenről alapvetően mint kapcsolatra és közlésre irányuló valóságról beszéljünk. Ez fogja megalapozni azt is, hogy Istennek a Szentírásban tanúsított Igéjéről beszéljünk. Még azelőtt, hogy a „Szentírás szerzőjéről” beszéljünk, az forog kockán, hogy Isten lehet-e a teremtés „szerzője”, és hogy kimondhatja-e magát a történelmi Jézusban? Ennek közvetítése ma is feladata a teológiának.

2. A „kinyilatkoztatás” és az „Ige teológiája”

Két eltérő teológiai megközelítés?

„Ott, ahol a katolikus teológia »kinyilatkoztatást« mond, az evangélikus teológia legtöbbször »Isten Igéjét« mond.” Harald Wagner ezzel a megfigyeléssel vezeti be a protestáns Ige-teológia ismertetését.¹⁶ Ezek szerint a „katolikus Ige-teológia” szinte egyenlőnek mondható

¹²Höhn a felhasználott filozófiai irodalomban említi Weissmahr Béla *Ontológiáját* is (Mérleg – Távlatok, Bécs – Budapest – München, 1992). Itt kifejtést kapunk arról, mit jelent a szubsztancia-metafizika, és milyen ontológiai kihívást jelent ennek számára a reláció kérdése. Weissmahr könyvének végén (153–155.) van egy gondolatmenet, amely, úgy láttam, nem kapott helyet Höhn érvelésében, pedig ez a kérdés valódi súlyát is kifejti, és utat is mutat a gondolkodás számára: „Ézért az abszolút lét az abszolút szubsztans relációk abszolút vonatkozásban álló szubsztanciája.”

¹³Matthias Schärer – Bernd Jochen Hilberath: *Kommunikative Theologie. Eine Grundlegung*. Matthias Grünewald Verlag, Mainz, 2002. Az Ige teológiájához vö. 76–85.

¹⁴Uo. 83.

¹⁵Uo. 84.

¹⁶Harald Wagner: „Wort Gottes”. In: *Lexikon für Theologie und Kirche* 10., i. m. 1302.

¹⁷Peter Knauer: *Der Glaube kommt vom Hören. Ökumenische Fundamentalthologie*. Herder, Freiburg – Basel – Wien, 1991.

a „kinyilatkoztatás” teológiai traktátusával. A *Dei Verbum* zsinati konstitúció óta mindenesetre a katolikus teológiában is nagyobb szerepet kap az „Isten Igéje” mint alapkategória. Peter Knauer próbálta meg talán a legkövetkezetesebben végiggondolni, hogyan is nézne ki, ha az „Isten Igéjét” tekintenénk a teológia alapkategóriájának a „kinyilatkoztatás” helyett?¹⁷ Először ismerteti az ellenvéleményt, így például Heinrich Fries nézetét a kérdésről: „Az »Isten Igéje« kategória is magyarázatra szorul: Olyan szó ez, amit maga Isten mond ki — és az hogyan képzelhető el? —, vagy ez az a hiteles szó, amely Istenről szól? De kellően kifejezésre jut-e az »Ige« fogalmában az, hogy a hitben és a teológiában főleg eseményekről, történelemről, tettekéről és személyekről van szó? Nem vitatható, hogy ezek is összekapcsolhatók az »Isten Igéje« fogalmával. Az »Isten Igéje« megjelölés kapcsán azonban mindez nem minden további nélkül látható be.”¹⁸

Knauer azt akarja bemutatni, hogy keresztény értelemben vett „kinyilatkoztatás” valójában csak mint „Ige” létezhet, az emberek közötti kommunikáció közegében. Az „Isten Igéje” fogalom így a keresztény hit megértésének kulcsfogalma lesz. A fogalom teológiai használatában mindjárt érvényesít egy megkülönböztetést: „nem voltaképpeni értelemben” (*im uneigentlichen Sinn*), vagy „közvetett” értelemben Isten Igéje mindaz, amit a teremtett világból Istenről megtudhatunk, vagyis a természetes istenismeret. „Voltaképpeni”, vagy közvetlen értelemben pedig Isten önközlése az emberi szó által.¹⁹ Knauer ez utóbbi kifejtésében következetesen halad: ha a voltaképpeni értelem első szintje, ahogy megállapítja, Isten szentháromságos Igéje, akkor először ezt kell bemutatni.²⁰ Ha pedig a második jelentésszint a megtestesült Ige, akkor ez kell, hogy legyen a következő anyagrész.²¹ Harmadik lépésben szerepel a hirdetett igére adott emberi válasz, a hit.²² Knauer rendszere azonban nem hozott mélyreható átalakulást a katolikus teológiában.

A „beteljesedett” kinyilatkoztatás

Christoph Theobald is felfigyel a két fogalom érvényesülésére, amikor a *Dei Verbum* zsinati dokumentumot elemzi. Mint nehézséget említi, hogy a dokumentum az első fejezetben Isten „kinyilatkoztatásáról” beszél, a másodikban pedig „Isten Igéje” a téma, és a kettő viszonyát nem tisztázza kellőképpen.²³ A kettő közötti különbséget a dokumentum szövegéből vett utalások alapján abban látja, hogy a kinyilatkoztatás „beteljesedett”, míg „Isten Igéje” egy folyamatos beszélgetés Isten és ember között.

A kinyilatkoztatás *beteljesedésére* vonatkozó megfogalmazások a következők: Krisztus „az egész kinyilatkoztatás közvetítője és teljessége” (*DV 2*), „...végül az igazság Lelkének elküldésével beteljesítvén tökéletessé teszi a kinyilatkoztatást. (...) A krisztusi üdvrend tehát mint új és végleges szövetség sohasem múlik el, és már semmiféle új nyilvános kinyilatkoztatást nem kell várunk a mi Urunk Jézus Krisztus dicsőséges eljöveteleig” (*DV 4*).

¹⁸Heinrich Fries:
Fundamentaltheologie.
Styria, Graz – Wien –
Köln, 1985, 154., idézi
Peter Knauer: i. m. 85.

¹⁹Peter Knauer: i. m. 88.

²⁰Uo. 113–130.

²¹Uo. 130–154.

²²Uo. 162–188.

²³Christoph Theobald:
i. m. 493.

²⁴Joseph Ratzinger kom-
mentárja a *Dei Verbum*
kétnyelvű kiadásához a
Lexikon für Theologie und
Kirche (1967) 13. köteté-
ben. Lentebb az idézetek
az 510. oldalról vannak.

²⁵Avery Dulles lábjegyzete:
„A teológiai bizottság vagy
annak albizottságai lega-
lább két alkalommal több
olyan módosító javaslatot
is visszautasítottak,
amelyek kérték, hogy a
Dei Verbum 4. pontjába
szúrják be az explicit
kijelentést arról, hogy a
kinyilatkoztatás lezárult
(*clausam*) az utolsó apos-
tol halálával. Lásd az
1964. július 3-i és 1964.
november 20-i *relationest*.
Mindez megtalálható
az *Acta Synodalia*
Sacrosancti Concilii
Oecumenici Vaticani II,
Periodus 3, 3. kötet (1974)
és Periodus 4, 1. kötet
(1976), 345. oldalán.”

Valószínűleg akkor járunk el legjobban, ha erről Joseph Ratzinger immár klasszikussá vált zsinati kommentárját idézzük.²⁴ Ratzinger szerint azt, hogy Krisztusban a kinyilatkoztatás elérte beteljesülését, nem úgy kell értenünk, mintha Isten a történelem egy pontján önkényesen beszüntette volna a hozzánk szóló beszédét. Krisztus azért „a befejezése Isten mondanivalójának, mert utána és rajta kívül már nincs miről beszélni, mert Isten benne saját magát mondta ki. Benne Isten dialógusa célhoz ért: egyesüléssé lett.” Az a tanítás, amely szerint Jézus így teljesítette be és tette befejezetté a kinyilatkoztatást, nem azt akarja mondani, hogy Isten ezentúl hallgat és abbahagyja az emberiség megvilágosítását és tanítását, hanem azt, hogy Isten éppen a Krisztusban történeti teljességet elnyert kinyilatkoztatás-esemény továbbadásában szól az emberekhez. „Így az elkövetkezendő történelem ugyan nem szárnyalhatja túl azt, ami Krisztusban megtörtént, de meg kell próbálnia azt fokozatosan utolérni.” Amint a Krisztusban megvalósult kinyilatkoztatás nemcsak egy oktatató beszéd, hanem egy valóságos, megváltó történés, ennek továbbművelése, továbbadása sem csak valamiféle tanítás, hanem inkább az egyház tanításának, életének és kultuszának szoros együttműködése.

A DV 4 utolsó mondatában a zsinat nem ismételte meg azt a hitoktatásban alkalmazott formulát, hogy „a kinyilatkoztatás lezárult az utolsó apostol halálával”.²⁵ Ehelyett, miután Jézusról úgy beszélt, mint a kinyilatkoztatás tökéletessé és teljessé tevőjéről, megállapította: „A krisztusi üdvrend tehát, mint új és végleges szövetség, sohasem múlik el”. Az egyházzal szóló konstitúcióban (*Lumen gentium*) a II. Vatikáni zsinat úgy beszélt az egyházzal, mint amely képes, hogy az Úr „misztériumát jöllehet árnyékszerűen, mégis hűségesen kinyilvánítsa a világnak, míg végezetül teljes világosságában megmutatkozik” (LG 8). Ez a két megállapítás nem teszi azt a benyomást, mintha az egyháznak birtokában volna a kinyilatkoztatás teljes megragadása, de ugyanakkor hangsúlyozza az egyháznak azt a kötelességét, hogy hűségesen ragaszkodjon „az Úr misztériumához”, a „krisztusi üdvrendhez”, az „új és örök szövetséghez”.

Az Ige „folyamatos” elevensége

Másfelől viszont, Isten *szüntelenül beszélget* Fiának egyházával és azon keresztül az emberiséggel. Az Ige nem lezárult valóság. Erre vonatkozó utalások a *Dei Verbumban*: „Isten, aki egykor szólt, szünet nélkül beszélget szeretett Fiának menyasszonyával” (DV 8), „a szent könyvekben ugyanis a Mennyei Atya végtelen szeretettel siet fiai elé és beszélget velük” (DV 21), „a Szentírás olvasását imádságnak kell kísérnie, így lesz belőle beszélgetés Isten és ember között” (DV 25).

A kinyilatkoztatás beteljesült voltának fényében hogyan fogjuk fel az Ige folyamatos elevenségét?

Christoph Theobald szerint a kinyilatkoztatás „lezárulása” nem egy adott számú tétel közlése, hanem annak a kommunikációnak a ma-

Avery Dulles: „*Faith and Revelation*”. In Francis Schüssler Fiorenza – John P. Galvin (szerk.): *Systematic Theology. Roman Catholic Perspectives*. Gill & MacMillan, Dublin, 1992, 101.

²⁶*Summa Theologiae* III. q40., a1.

²⁷„Sans doute faut-il penser aujourd’hui davantage en quoi le jeu relationnel entre Jésus et les siens est l’autocommunication ultime de Dieu en sa mystérieuse identité.”
Christoph Theobald: *La transmission de la révélation divine: à propos de la réception du chapitre II de „Dei Verbum”*. In Philippe Bordeyne – Laurent Villemin (szerk.): *Vatican II et la théologie. Perspectives pour le XXIe siècle*. Cerf, Paris, 2010, 107–126, itt: 125.

²⁸Vö. Carlo Maria Martini: *La Parola di Dio alle Origini della Chiesa*. Biblical Institute Press, Roma, 1980, 56–58.
Erre Raymond F. Collins hívja fel a figyelmünket a *Jeromos Bibliakommentár* III. kötetében, a *Sugalmazás* című tanulmány 68. pontjában (magyar kiadás 43. oldal).

radandóvá válása, amellyel Krisztus és tanítványai között Isten belső világa (*intima Dei*, DV 4.) megnyílik számunkra. Theobald ezért tartja fontosnak a hagyományátadás egyfajta kommunikatív felfogását a zárt, egyirányú felfogással szemben. Szerinte a hagyomány átadási iránya egyértelmű, de nem működik anélkül, hogy az átadó számára ne lennének radikális következményei. Az első lépésben, a jézusi alapító eseményben — annak is az elején — „aszimmetrikusnak” nevezhetjük a helyzetet, mert csak befogadás játszódik le, ez azonban hamar „szimmetriává” alakul, mert a befogadók „aktív értelmezőkké” válnak. Ez a „befogadó kreativitás” vagy „kreatív befogadás” annak a gyümölcse, hogy Jézus és övéi interakcióban — kölcsönösségben — éltek, tanulási folyamatban, az alkalmazás mindig új feladatával. Márpedig ezt az interakciót maga az egyház is tanítja: a *Dei Verbum* zsinati konstitúció 7. pontja szerint az apostolok azt adták át, „amit Krisztustól szóban, magatartásban és cselekedetekben [*ex ore, conversatione et operibus Christi*] kaptak, illetve a Szentlélek ihletéséből megtanultak”. Theobald megemlíti, hogy Szent Tamás a *Summa Theologiae* III. részében egy artikulust szentel annak bizonyítására, hogy Krisztusnak nem egyedül kellett élnie, hanem „*conversando cum hominibus*”.²⁶ A kinyilatkoztatás helye tehát a *conversatio* is: interakció, érintkezés, magatartás, kölcsönös viszonyulás, az élet hétköznapjainak közössége. Theobald ennek alapján kritikával illeti a *Dei Verbum* I. fejezetét, amely szerinte „nem éri el a [II. fejezet] 7. pont sokkal inkább kapcsolati távlatait (*la perspective plus relationnelle*)”.

Teológiai feladatként jelöli meg a *kapcsolatiság* bevonását a kinyilatkoztatás elméletébe: „Ma kétségkívül inkább azt kell továbbgondolni, hogy a Jézus és övéi közötti kapcsolati játék *menyiben* már *magának Istennek* a végső önközlése az ő titokteljes identitásában.”²⁷ Theobald szerint ezt igénylik a bibliatudomány legújabb felismerései is, ahol a jelentést már nem csupán a szövegen belül keresik, hanem a szerző, az egykori címzettek és az olvasó interakciójában. Ennek megfelelően kiemeli a Szentírást olvasó emberben működő hitérzékét.

3. Az „Isten Igéje” analóg jelentései

A Ige teológiájában egy további fontos pontnak tartom, hogy elismerjük-e és hogyan rendszerezük az „Isten Igéje” kifejezés analóg jelentéseit? Analóg jelentések, mert különböző síkokon, azok logikája szerint alkalmazzák a kifejezést. Idézzük fel a legfontosabb ki-fejtéseket.

Carlo Maria Martini tanulmánya

Carlo Maria Martini 1980-ban egy nagyhatású előadást tartott,²⁸ amelyben öt jelentésszintet különít el.

1. Isten Igéje a *Szentháromság belső életében*, az Atya által öröktől fogva mondott Ige. Erről fentebb szövegtünk.

2. A második jelentésszintet Martini *Jézus Krisztusban* jelöli meg: Ő a köztünk élő Ige, „a történelemben számunkra kimondott és megnyilvánult Isten”. Annyiban pontosítja, hogy Jézus nemcsak történeti létezésében „Isten Szava” hozzánk, hanem feltámadásának erejénél fogva azóta is, szüntelenül kinyilvánítja nekünk az Atyát, Jn 17,26a értelmében: „Megismertetem velük nevedet, és továbbra is megismertetem”. Mindaz, amit az egyházban valamilyen módon „Isten Szavának” nevezünk, Jézus Krisztusra vonatkozik — sőt, Martini kitárja ezt a jelentésszintet az egész történelemre. Ezáltal két irányban értelmezhető az „Isten Szava Jézus Krisztusban” kifejezés:

a) Legnagyobb mélységét, „intenzitását” a kereszthalálban és a feltámadásban éri el. Jézus itt azonosul a teljes emberi valósággal.

b) Legnagyobb kiterjedését, „extenzióját” akkor éri el, amikor Isten lesz minden mindenben (vö. 1Kor 15,28). „Kimondhatjuk, hogy Istennek az ember felé való közlése csak ebben a pillanatában éri majd el extenzív kifejezésének végleges és teljes arányait, még akkor is, ha, mint mondtam, fenntartjuk, hogy az intenzív kifejezés teljes aránya a keresztség és a feltámadás marad.” Az „Isten Szava” extenzív teljességét Martini azért hangsúlyozza, hogy kiemelje: az Isten által a történelemben kimondott más szavak önmagukban nem teljesekek, a beteljesedés felé mutatnak.

3. A harmadik jelentésszinten az „Isten Szavából” az üdvtörténelemben „Isten szavai” lesznek. Itt már a többes szám használata indokolt. Ezek a próféták és az apostolok által *kimondott* szavak, melyek kimondják a megvalósulásra váró, vagy Jézus Krisztusban megvalósult isteni tervet. A Szentírás rendszerint a prófétai és apostoli igehirdetésnek ezeket a szavait nevezi „Isten Szavának”. A kimondott szó elsőbbsége mellett szól a *szóbeliség* elsőbbsége is az Ó- és Újszövetség korának kultúrájában.

4. A kimondott, hirdetett szótól csak ebben a negyedik mozzanatban lépünk át a *leírt* szóhoz. Az analógiának ezen a negyedik szintjén nevezzük „Isten Szavának” a leírt szentírási szavakat, amelyek a prófétai és apostoli tevékenység nyomán isteni sugalmazásra írásos formát nyertek a szent írók által, a műfajok szerint. Ezáltal Martini a Szentírást belehelyezi Izrael és az ősegyház prófétai és apostoli szavának közegébe, de kapcsolatba hozza Krisztussal és az Atyával, a sugalmazó Szentlélek közvetítésével is. Emiatt jelenti ez a szó a *kinyilatkoztatás kiváltságos mozzanatát*. „Az Igével való kapcsolat, melyet ez a szó a Szentlélek által birtokol, Isten megnyilatkozásának élő és állandó erejévé teszi ezt a szót minden idők számára.”

5. A leírt Szentírás nem jelenti Martini számára az utolsó jelentésszintet az „Isten Szava” kifejezés értelmezésében. Ötödik szintként nevezi meg ugyanis az élő keresztény *igehirdetés* szavát, utalva az ApCsel 19,10-re: „Pál két esztendeig ott maradt és tanított a zsinagógában, úgyhogy Ázsia minden lakója, zsidó és görög egyaránt hallotta az Úr szavát”. E szavak tartalma az ApCsel 19,8-ban feje-

²⁹Paolo Martinelli
OFM Cap: *L'interesse
teologico fondamentale
della XII Assemblea
generale ordinaria del
sinodo dei vescovi sulla
Parola di Dio nella vita e
nella missione della
Chiesa*. In Carmen
Aparicio Valls – Salvador
Pié-Ninot (szerk.):
*Commento alla Verbum
Domini*. Gregorian &
Biblical Press, Roma,
2012, 9–39.

³⁰Uo. 29.

³¹3. *propositio*:
„A lelkipásztorok tehát
neveljék rá Isten Népet,
hogy az 'Isten Szava'
kifejezés különböző
jelentéseit felfogják”.
II Regno, 19 (2008), 644.

³²Salvador Pié-Ninot:
*Il Dio che parla.
Verbum Domini*, nn. 6–21.
In Carmen Aparicio Valls
– Salvador Pié-Ninot
(szerk.): i. m. 53–63,
itt: 55.

zódik ki: „Pál vitatkozott és meggyőzéssel élt az Isten országáról”. Amikor a hitről, a megtérésről, Jézus Krisztusról igehirdetés hangzik el, akkor az egyházban olyan esemény játszódik le, amely valóban az „Isten Szavának” nevezhető.

A Verbum Domini I. része

A katolikus egyház 2008 októberében püspöki szinódust tartott „Isten Szaváról az egyház életében és küldetésében”. Ennek nyomán XVI. Benedek pápa 2010 őszén kiadja a *Verbum Domini* című dokumentumot. Az igény, hogy az „Isten Igéje” kifejezés jelentésszintjeit elkülönítsék, már a 2007 áprilisában kiadott első előkészítő tervezetben felmerül.²⁹ A 2008 októberében lezajlott szinódus terméke végül az az 55 „javaslat” (*propositiones*), amelyet a pápának átadtak, és amely az elemzések szerint mind be is került a kiadott apostoli buzdításba.³⁰ Ezek között a 3. javaslat fontos lelkipásztori feladatként jelöli meg, hogy segítsék hozzá a híveket az „Isten Igéje” kifejezés különféle jelentéseinek megértéséhez.³¹

Benedek pápa ezt a feladatot nagyon komolyan veszi a *Verbum Domini* dokumentumban. Az I. részben ezzel vezeti be kifejtését: „...fől kell hívnunk a figyelmet arra, amit a szinódusi atyák mondtak azzal kapcsolatban, hogy hányféle értelemben használjuk az »Isten Szava« kifejezést. Joggal beszéltek a Szó *szimfóniájáról*, egyetlen Szóról, amely különféle módokon fejezi ki önmagát mint »többszólamú ének« (DCE 1). A szinódusi atyák e témakörben az emberi nyelv analóg használatáról beszéltek Isten Szavával kapcsolatban. E kifejezés ugyanis egyrészt a közlésre vonatkozik, melyet Isten önmagáról ad, másrészt különféle jelentéseket hordoz, melyeket gondosan kell vizsgálnunk és kapcsolatba kell hoznunk egymással, mind a teológiai reflexió, mind a lelkipásztori gyakorlat szempontjából” (VD 7).

Ennek a feladatnak az ilyen tekintélyes megfogalmazása azért jelentős dolog, mert a római Gergely Egyetem tanára, Salvador Pié-Ninot szerint az analógikus szóhasználat „gyakorlatilag hiányzik az Isten Igéjéről szóló teológiai traktátusokból”, és hogy „a katolikus hagyományban inkább ritka az ilyen reflexió”.³² Karl Barth híres megkülönböztetését „a kinyilatkoztatott, a leírt és a hirdetett Ige” között Pié-Ninot röviden idézi, de bővebb kifejtést nem ad róla. Sajátos, hogy Martini tanulmányáról — amely ugyanazon az egyetemen hangzott el — nem tesz említést.

A *Verbum Domini* már az I/1. fejezetben, a 7. pontban felhívja a figyelmet az „Isten Szava” kifejezés analóg jelentéseire. Ez a szakasz először bővebb kifejtés nélkül összegzést ad az analógia szintjeiről. Eszerint „Isten Szavának” nevezhetjük az alábbi valóságokat:

1. Isten örök Igéje (külön kifejtés még a dokumentum 6. pontjában);
2. Jézus Krisztusnak, az Atya emberré lett örök Fiának személye;
3. a teremtés, a természet könyve;
4. az üdvtörténet, amely a húsvéti misztériumban teljesedik be;
5. az apostoli igehirdetés és az egyház élő hagyománya;

³³Verbum Domini 7, lásd még a *Katolikus Egyház Katekizmus*a 108.

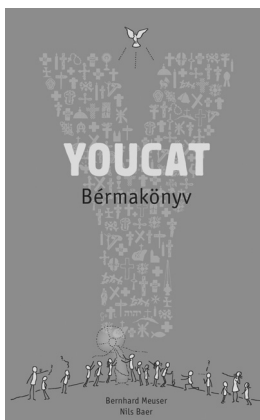
6. a Szentírás, melyet úgy értünk meg, „mint Isten Szavát az Apostoli Hagyomány keretén belül, amelytől elválaszthatatlan”.

Figyelemre méltó, hogy a *Verbum Domini*, bár a Martiniétól némileg eltérő beosztást ad, mégis hasonlóan és feltűnően nem az első helyre teszi a Szentírást, sőt kimondottan is elutasítja a kereszténység muszlim eredetű besorolását, mint „könyv-vallást”.³³ A II. Vatikáni zsinat a *Dei Verbum* dogmatikai konstitúcióban foglalkozott a kinyilatkoztatás fogalmával, de ott csak utalásokat találunk az „Isten Igéje” analógikus szóhasználatára, módszeres kifejtést nem. Ugyanezt mondhatjuk el a *Katolikus Egyház Katekizmusáról* is. A mai egyházi tanítás azonban fontosnak tartja az analógikus szóhasználat kifejezett bemutatását és a híveknek való kifejtését.

Mi is a tétje ennek a teológiai kérdésnek? Maga a *Verbum Domini* fejt ki: „Amint a szinódusi atyák mondták, valóban az »Isten Szava« kifejezés analóg használatával állunk szemben, és ezt tudatosítanunk kell. Ezért a hívőket jobban rá kell nevelni arra, hogy fölismerjék ennek különböző jelentéseit és értsék egyetlen értelmét. Teológiai szempontból is el kell mélyíteni a különböző jelentések szétválasztását, hogy jobban fölragyogjon az isteni terv egysége, és benne Krisztus személyének központi szerepe” (VD 7).

A kérdés igazi tétje tehát „az isteni terv egysége, és benne Krisztus személyének központi szerepe”. Az analóg jelentésszintek megkülönböztetése tudatosítja bennünk azok közös vonatkoztatási pontját, Krisztus központi helyét.

A VIGILIA KIADÓ ÚJDONSÁGA

YOUCAT Bérma-könyv

A könyv a bérma-lásra készülők számára a fiatalok nyelvén és stílusában mutatja be hitünk alapjait, sok-sok érdekes képpel és illusztrációval, játékos ötlettel. A 12 egységre osztott „bérma-kurzus” igazi áttörést hozhat a bérma-lásra felkészítésben: jókedvűen, mégis elmélyülten vázolja fel a legfontosabb tudnivalókat Isten teremtő és megváltó szeretetéről, majd felkészít a szentgyónásra és magára a bérma-lásra.

Nélkülözhetetlen olvasmánya lehet mindazoknak, akik bérma-lkozásra készülnek.

Ára: 2.600 Ft

Megvásárolható vagy megrendelhető a Vigilia Kiadóhivatalban és a honlapunkon:

1052 Budapest, Piarista köz 1. IV. em. 420.

Telefon: 36-1-317-7246; 36-1-486-4443; Fax: 36-1-486-4444;

E-mail: vigilia@vigilia.hu; Honlap: www.vigilia.hu

Az ige mint prófétai szó és élő evangélium

VARGA GYÖNGYI

Evangélikus reflexió Várnai Jakab előadására

A szerző evangélikus lelkesítő, az Evangélikus Hittudományi Egyetem Ószövetségi Teológia Tanszékének docense.

Várnai Jakab kollégám igen átfogó és gondolatébresztő előadásához ószövetséges teológusként közelítek — illetve kapcsolódom. És persze, mondanom sem kell, Luther teológiai örökségéből is merítve. Isten igéjével összefüggésben a felvetett szempontok, szemléletmódok — így a „relacionális ontológia” és a „kommunikatív teológia” imént vázolt megközelítései — leginkább ott keltenek bennem visszhangot, ahol arról esett szó, hogy Isten Teremtő Szava és a teremtmény — elsősorban is a beszéd ajándékával megáldott ember — miként találkozik a kommunió és kommunikáció tapasztalatában.

Anyag, energia, kapcsolat: lényegében ez a létezés három „alapkategóriája”, három alapvető aspektusa, „rendezőelve”. Kvarkok, atomok, fotonok, molekulák, növények, állatok és az ember: végtelen számú teremtmény Isten világában; és semmi, senki sem független, önmagában álló, kapcsolódás-mentes...

Martin Buber dialogikus princípiumában, amelyben az én és te-t mint a személyességből fakadó és azt hordozó közösséget hangsúlyozza,¹ ez a bázismondat: „Kezdetben volt a Kapcsolat”. Valaki egyszer így egészítette ki ezt a mondatot: „Kezdetben volt a kapcsolat, és a kapcsolatban az erő, amely létrehívta a világot”. És ezzel talán meg is érkezünk újra Isten eredendő lényegéhez, Lényéhez, aki Maga a *Communio* és *Communicatio* teljessége.²

A Szentháromság belső kommunikációját — amint azt Andrej Rubljov híres Szentháromság-ikonján a mozdulatok, tekintetek letisztultságában megjeleníti — a keresztény teológia az egylényegűség három személyű közösségében fedezi föl és látja meg. A Személyek közötti „teret” — amit talán a buberi „Zwischen” (*In-between*) értelmében gondolhatunk el — a Szó és ereje „tölti ki”. És ez a Szó a Kapcsolódás története, megvalósulása pillanatról pillanatra, örökön örökké — befelé és kifelé egyaránt...

Az Egység: Isten Egylényegűsége tiszta, tökéletes, teljes Kapcsolódás. Titok, misztérium ez — emberi perspektívánkból nézve. Ezért teológusként csak dadogunk, keressük a szavakat. Talán így próbálhatjuk megfogalmazni a megfogalmazhatatlant: az Atya szava a Fiú, amelyet a Szentlélek mond ki...? Krisztus az Ige, az emberré lett SZÓ és a szó embersége; Isten igent mondása az embernek — az emberre, mégpedig a Lélek által...

Emberként az emberré lett Krisztus személyében tudjuk valamelyest felfogni, megragadni, vagy inkább megsejteni ezt a misz-

¹Martin Buber: *Én és Te*. (Ford. Bíró Dániel.) Európa, Budapest, 1991.

²A két kifejezés közös alapját a részesítés, megosztás, együtt-lét mozzanatában ragadhatjuk meg. Ebből teremtődik meg a közösség, mint amely a részvétel, részadás, az osztozás és megosztás tere, valamint a kommunikáció, amely részesítés, közlés, a gondolatok megosztása, feltárása.

³Kiss Ulrich SJ:
A kommunikáció teológiája;
<http://web.295.ca/gondolkodo/talalkozo/irasok/KissUlrichHU02.html>
 (2017.01.21.)

tériumot, az Istenben történő, szüntelenül folyó kommunió és kommunikáció titkát. Kiss Ulrich *A kommunikáció teológiája* című tanulmányában³ ezt írja: „Jézus az Istenség belső kommunikációját teszi láthatóvá, transzparenssé az emberi kommunikációban. Ebben az értelemben ő Isten önközlése a szó legteljesebb értelmében. Sőt emberi kommunikációja a láthatatlan Isten ‘exegézise’ (Jn 1,18)”.

Kezdetben volt a Kapcsolat. A kommunió a kommunikáció eredendő alapja, forrása. A Szentháromság a kommunióból eredő kommunikáció „ősformája”, modellje. Részt adás és részvétel, megosztás és feltárulás, „metafizikai beszélgetés” a transzcendens Létezés körében.

Számomra az igazi, kihívással teli teológiai kérdés, hogy miként jelenhet meg a hallható tartományban, az ember számára felfoghatóan ez a kommunióból kibomló kommunikáció, amely minden további, horizontális kapcsolat és beszélgetés ősmintája és forrása? Hogyan zajlik ez a folyamat? Miként fogható fel az ember számára — akinek adatik füle a hallásra — Isten szava, igéje? Egyáltalán, hogyan is fogadhatja be a teremtő Igét a teremtmény, és hogyan lehet közvetítőjévé Isten szavának az emberi hang, az emberi beszéd?

A következőkben három témát szeretnék e kérdéskör kapcsán röviden érinteni.

1. A prófétai Ige

Az „ige” a magyar nyelvben cselekvést, mozgást kifejező szófaj: ezt az aspektust fedezhetjük föl a héber kifejezés: a „*dabar*” (דבר) jelentésmezőjében is. A kimondott, kijelentett ige egyben szó-esemény is; ügy, feladat, tevékenység, cselekvés, ható erő... Izrael közösségének prófétai hagyományában az eseményszerű, dinamikus Szó a létezés rendezőelve, és ez JHWH megtérésre, a Kapcsolat rendezésére hívó, erővel telített üzenete — amely valójában a prófétai ige-hirdetés tartalmi középpontja is.

A német teológiai szaknyelvben „Wortereignis-formel”-ként nevezik az Igének Istentől kiinduló, teremtő és ható közvetlenségét. (Szó szerint fordítva: „Lett / történt az ÚR igéje XY-hoz”.) A prófétai könyvekben az Ige autoritását és ezzel együtt a próféta legitimitását is a követ, közvetítő nyelvi „kódja” („Boten-formel”) jelzi a szövegben: „Így szól az ÚR”. Ám azt is látjuk, hogy a próféták ige-hirdetését minden esetben egyértelműen megelőzi a nekik szóló kinyilatkoztatás, az első kézből kapott üzenet, amelyet előbb személyesen nekik kell felfogni, megérteni, befogadni. Csak ezután válik érzékennyé Isten embere arra, hogy körülményei, adottságai, kétségei ellenére és azoktól függetlenül felvállalja a hivatását.

Martin Buber a következőképpen ír erről a prófétai sorsról: „Istennek emberré kell válnia, hogy beszélni tudjon az emberhez, de ahhoz, hogy beszélni tudjon hozzá, valóságos személyiséggé kell az embert tennie. Ez az emberi személyiség nemcsak átveszi a szót, hanem vá-

⁴Martin Buber:
A próféták hite.
(Ford. Bendl Júlia.)
Atlantisz, Budapest,
1998, 204.

⁵A narratív teológia vizsgálja azt a kérdéskört, hogy az elbeszélő, az ige közvetítője milyen narratív stratégiát választ Isten „elbeszélésére”. A Szentírók kellő szabadsággal és kreativitással viszonyulnak ahhoz a tényhez, hogy JHWH megadja magát elbeszélői szándékuknak, és elbeszélhetővé – sőt elmesélhetővé – teszi magát. Az elbeszélők tudomásul veszik ezt, és örülnek annak, hogy Isten engedi, hogy hordozzák emberi szavak, élettörténetek, hétköznapi tapasztalatok: ezért mindig kellő alázattal fogalmazznak. Akárhol nyitjuk is föl a Bibliát, ez a tiszteletteljes alázat mindenhol érzékelhető. Az „elbeszél beszéltő”: Isten megérdemli, hogy óvatosan, tekintélyét tisztelve bánjanak vele a szövegekben. Mindazonáltal méltóságát elsősorban nem az elbeszélések patetikus, emelkedett hangszíne, sokkal inkább azok természetes, mesterkéletlen, közvetlenséget tanúsító nyelvezete juttatja kifejezésre. Lásd Paul Ricoeur: *Az egyik szövegről a másikra*. In Thomka Beáta – Horváth Imre (szerk.): *Narratív teo-*

laszol is rá, panaszkodik, vádol, magát Istent vádolja (Jer 15,18), perlekedik vele az igazságért (Jer 12,1), meghajol előtte, imádkozik hozzá. Izrael összes prófétája közül csak Jeremiás merészelt följegyezni a feltétlen alávetettnek a feltétlen fölérendelttel folytatott vakmerő és ájtatos párbeszédét — ennyire személyiséggé vált itt az ember.”⁴

A héber „nabi” (נביא) kifejezést, amelyet általános értelemben az íróprófétákra használ az Ószövetség, úgy lehet magyarul körülírni, mint „elhívott hívó”. E teológiai koncepció szerint a próféták az ige kommunikálása során saját megszólítottaságukra, érintettséjükre, bevonódásukra építenek. Üzenetük másokat megszólító ereje személyes megszólítottaságukból következik tehát. Úgy is fogalmazhatom, hogy JHWH-val való „kommunió”-jukból indul el és valószínűleg a kommunikációjuk.

Az Ószövetség prófétáiról gyermekkoromban kétség nélkül úgy gondoltam, hogy ők konkrétan hallják, érzékelik Isten szavát: be tudják azonosítani azt, és nem keverik össze mástól, másoktól származó hangokkal. Isten szava a számunkra hallható tartományban lényegében emberi hanggá lesz. A transzcendens, érzékelésen túli Valóság immanens tapasztalattá „szelídül”: belső hanggá. De milyen is az a hang, az a Szó, amelyet Isten Igéjeként, szó-eseményeként „azonosítunk” be?

A Biblia arról tanúskodik, hogy Isten „Sprach-schöpfer”-ként — vagyis nyelv-teremtőként — üzenetének kimondásához embereket hív, és az ember száján, e gyarló szervén keresztül mondja, mondatja ki Igéjét. Ami egészen döbbenetes: Isten aktivitása, akaratának érvényesítése egyszerre passzivitás is, hiszen ő, aki hatalmas szavával teremti a mindenséget, belealázkodik az emberi szóba, kiszolgáltatja magát neki, és hagyja, hogy Kijelentése emberi beszéd által teremtődjön meg és artikulálódjon.⁵

Az ószövetségi szentírók nem szűnnek meg folyamatosan nyomtatékosítani, hogy JHWH nem kép-isten, hanem SZÓ-Isten: Isten „dabarja” a létezés origója és a mindenség fenntartásának útja és eszköze. Ezért az Ószövetség hagyományában a teremtés, a történelem és a törvény / Tóra: e három nagy téma a Kinyilatkoztatás helye, ugyanakkor Isten Igéjének „hatóköre” is. A próféták, majd később újszövetségi „utódaik”: a tanítványok és apostolok mind tisztában voltak azzal, hogy — amint azt a *Dei Verbum*⁶ lényegre törően megfogalmazza — „a kinyilatkoztatás eseményekben és hozzájuk bensőleg kapcsolódó szavakban bontakozik ki”. A szavak pedig az ő emberi szavaik, amelyeket Isten Lelke „vesz kölcsön” és jár át...

Ezért fontos látnunk, hogy a próféták, Isten emberei, az apostolok, a tanítványok, amikor az emberéletekben, eseményekben, a történelemben megjelenő és munkálkodó Istenről vallanak, nem a történelemnek a hatalomra redukált modernista felfogása felől, nem is a szupernaturalizmus vallásos kísértésének irányából, hanem a meglepetés, ámulat és hűledezés emberi nyelvét használva beszélnek Isten tetteiről: állandó jelenlétéről és váratlan megnyilvánulá-

lógia. Kijárat Kiadó,
Budapest, 2010, 48–60.

⁶*Dei Verbum* 2.

⁷Walter Brueggemann:
Texts that Linger,
Words that Explode.
Listening to Prophetic
Voice. Fortress Press,
Minneapolis, 2000, 36–40.

sairól. Így tanúskodnak Istennek arról a csodálatos működéséről, amely az ember számára a szabadság és a lehetőségek világát teremti meg.⁷

Így tehát a prófétai megnyilatkozás — bármilyen kontextusban hangzik is föl — mindig egy konkrét beszéd: kommunikáció, amely azt mutatja meg, miként van hatással Isten szava az emberi életre, a történelemre. Adott, konkrét viszonyok között hangzik föl: sebek és remények közepette, ahová Isten nagy szándékai, gondolatai le szállnak. A gyógyulás ott helyben, a szavakban és a textuális emlékezetben gyökerezik, és a jelen örömei, fájdalmai, kétségei és bizakodásai mozdítják előre. Ez az, ami életet ad.

2. Befejezett és folyamatos „Ige-idő”

Nagyon izgalmasnak tartom Várnai Jakab előadásában annak a dinamikus kettősségnek, feszültségnek (?) a megragadását, amelyben egyrészt a kinyilatkoztatás befejezettségét, másrészt pedig az ige elevenségét hangsúlyozza. Ennek alapján mondhatjuk azt, hogy Isten kinyilatkoztatása, erővel teljes szava a történelemben tehát egyszerre befejezett és folyamatos „Ige-idő”.

⁸Idézi Várnai Jakab *Isten Igéje a katolikus teológiában* című előadásában.

Isten Kinyilatkoztatása Jézus Krisztusban „elvégeztetett”, kiteljesedett és beteljesedett. „Benne Isten dialógusa célhoz ért: egyesüléssé lett”⁸ — amint azt Joseph Ratzinger olyan lényeglátóan megfogalmazta. Ám ez a befejezett „Ige-idő” perfectum-voltát, vagyis Teljességét úgy őrzi meg, hogy szüntelenül jelen idejűvé válik számunkra. Krisztus örök jelen-idejűségévé. Annak a Krisztusnak a jelenvalóságává, aki maga Perfectum: Tökéletesség és Teljesség...

A bibliai időszemlélettől ez a koncepció egyáltalán nem idegen. Mi, a felvilágosodás örökségéért, számegegyenest készítve mérjük távolságunkat a múltunktól és elképzelt jövőnktől. Magunkat helyezzük a képzeletbeli vízszintes vonal közepére, így mi vagyunk a viszonyítási pont: ami mögöttünk van, az az emlékezet világa; ami előttünk, az a képzelet és várakozásé.

A bibliai ember azonban nem magát, hanem a történéseket — legfőképpen Isten nagy tetteit — helyezte el egy láthatatlan idővonalon. A fontos események, tapasztalatok, a kollektív emlékezet élményei, mindenekelőtt az ünnepek jelölik ki ezeket a fix pontokat. Ilyen sűrített „idő-gócok” többek között a „teremtés”, az „ígéret” és „megerősítés”, a „szolgaság”, a „kivonulás” és „törvényadás”, a „száműzetés” és „szabadulás”, a „hazatérés” meg az „újrakezdés” tapasztalatai. Az ember pedig az az utazó, aki elhalad ezek mellett a minőségi „idő-esszenciák” mellett, és minden egyes alkalommal, amikor elér egy-egy ponthoz, egyidejűvé válik a már ott jártak és a még nem élők nemzedékeivel.

⁹Albert Nolan:
A kereszténység előtti Jézus. (Ford. Esze Tamás.) Balassi Kiadó,
Budapest, 1996, 112–114.

Ilyen módon az ősök és az utódok ugyanannak az időminőségnek a részesei. A múlt és a jelen a jövő távlatával együtt egy pontba sűrítődhet.⁹ Itt, ezen a ponton: ebben a sűrített idő-élményben sejthetjük

meg az Ige természetét is. A befejezett és folyamatos „ige-idő” egyszerre érzékelhető valóság lehet számunkra. Az Ige ideje, ereje az „itt és most”-ban van, aktuálisan. Ám az Ige örök is: kezdettől fogva létező, élő isteni kommunikáció, amely végleges, végérvényes, teljes.

Izrael és az egyház olyan „tanuló közösségek”, ahol az Ige befo gadása és továbbadása állandóan, szünet nélkül zajló folyamat. Az Igének ez a kommunikációja kommunióhoz vezet, vagyis a közös ségben való lét megéléséhez a földi, történeti, tér-idő-dimenziónk, emberi kereteink között. Ez a mi „Ige-időnk”, és ezért a mi esélyünk arra, hogy egymással, együtt Isten önközlésének részeseivé, átélő ivé váljunk. Mégpedig azért, hogy Isten szándéka szerint végbe megy az isteni és emberi szó találkozása.

Mindkét tanuló közösség számára evidencia kell legyen, hogy egyedül Isten s az ő szava teszi — nyelvileg — képessé az embert arra, hogy kimondja, közvetítse az ő szavát, szándéka szerint. A Szó szólói, a Közlés közlői mindig, mindenkor Isten igéjének szolgálói — amely egyszerre befejezett és folyamatos, jelen idejű...

Ezzel az egyszerre befejezett és folyamatos „Ige-idő”-vel talál kozik, illetve erre csodálkozik rá a Bibliát tanulmányozó, üzeneté nek értelmét kutató, „ihletett olvasó” is. Ráérez arra, hogy a Biblia nyitott Mű, élő, eleven szó-esemény. És valójában nem is mi olvas suk, hanem minket olvas a Könyv...

3. Gondolatok Luther Ige-teológiája kapcsán

Luther teológiájában Isten igéje nagyon gazdag kifejtést kap; a reformátor mindenekelőtt az Ige különleges „státuszát” hangsúlyozza: Isten igéje olyan kincs, amelyet senki sem foghat föl (WA 17,1; 388). Az ige Isten ígérete, amelyben bízunk kell, és amelyre rábízhatjuk magunkat (WA 31,1; 453).

Minden bizonnyal hosszú évek akadémiai stúdiumai és a Szentírással való foglalkozása, emellett Luther nyelvi kifejezőkészsége és szenzibilitása (amelyet főleg a bibliafordításában kamatoztatott) vezetett odáig, hogy „Isten igéje” Luther számára spiritualitásának és reformatori teológiájának középpontjába került.¹⁰ Luthert ige-köz pontúsága segítette reformatori erőfeszítéseiben. Arra törekedett, hogy minden vitás kérdésben, teológiai vitákban, egyházpoltikai küzdelemben Isten igéjén tájékozódjon: a Szentírás volt számára a valódi mérték és érték.

A négy „Sola”: *sola Scriptura, sola Fide, sola Gratia, solus Christus*, majd a hozzájuk kapcsolódó ötödik: *Soli Deo Gloria*, amelyek a reformáció felismerései nyomán kikristályosodott, és így a protestáns teológia alapelvévé vált gondolatok, lényegében mind beleillesz kednek az „Isten igéje” analóg jelentésmezőjébe.

A „solák” sorában megfigyelhetünk egy, mindinkább a *centrum* felé mozduló, a lényegre koncentráló „mozgásirányt”, a fókuszot egyre szűkítő folyamatot. Isten igéjének tágas jelentéstartalmából

¹⁰Volker Leppin – Gury Schneider-Ludorff (szerk.): *Das Luther-Lexikon*. Bückle Böhm, Regensburg, 2015, 774–778.

Luthert első renden a *Szentírás* és annak tekintélye, autoritása érintette meg. Számára a Szentírás a keresztény teológiai tanítás középpontja, ám a Szentírás nem holt ige vagy „papiros pápa”: Istennek a Szentírásban adott kinyilatkoztatása erő: *hitet* ébreszt. Ez a hit egyedül Isten ígésén alapszik. Éppen ezért a Szentírás gazdag tanításában leglényegesebb a hit: a Szentháromság-Istenbe vetett bizalom; ez a fókuszpont. A hit szíve-közepe pedig Isten *kegyelme*, megmentő irgalmassága, amely az embert érdemtelenül teszi igazzá Isten előtt. Ez a kegyelem Isten odafordulása az ember felé. A kegyelem centrumában pedig ott van, ott marad mindvégig *Krisztus*, aki Isten örök Igéje. Krisztus Isten élő szava, aki személyesen Isten szavát mondja ki.

Az ige tehát élő szó. Azért, mert Krisztus élő Úr. Az Ige a világba „kiáltatik”, élő hangon, mint „*viva vox evangelii*”. Számomra ebben a legnagyobb kihívást a reformátori „gyakorlati teológia” azon tétele jelenti, miszerint Isten ígésének hirdetése maga Isten ígéje: „*Praedicatio verbi Dei est verbum Dei*”. Az ember számára „hallható tartományban” felhangzó, megszólaló és megszólító Ige mint szóesemény a Szentlélek által az ige hirdető szavain keresztül valósul meg. Lelkészként, biblikus teológusként az a tény, hogy az Ige szolgálója lehetek, a *viva vox evangelii* követe, a „maradandó csodálkozás” állapotában tart engem.

A VIGILIA KIADÓ AJÁNLATA

Roger testvér

Isten csak szeretni tud

ROGER TESTVÉR

Isten csak szeretni tud

Roger testvérnek (1915–2005), a Taizéi Közösség alapítójának gondolkodása a közös imádságból és a testvéreivel töltött mindennapi életből táplálkozott. Meglátásaira nagy hatást gyakorolt folyamatos kapcsolata azzal a több tízezer fiatallal, akik a világ számos földrészéről egy hétre Taizébe zárandokolnak. A 2001-ben megjelent kötet gondolkodásának legfontosabb témáit, valamint az életét meghatározó események és találkozások leírását gyűjti egybe. A kötetből megtudjuk, hogy miért egy és ugyanaz a forrása a lelki életnek és az emberi szolidaritásnak: Isten, aki csak szeretni tud.

Ára: 2.400 Ft

Megvásárolható vagy megrendelhető a Vigilia Kiadóhivatalban és a honlapunkon:

1052 Budapest, Piarista köz 1. IV. em. 420.

Telefon: 36-1-317-7246; 36-1-486-4443; Fax: 36-1-486-4444;

E-mail: vigilia@vigilia.hu; Honlap: www.vigilia.hu

Református reflexió

Az „Isten Igéje a katolikus teológiában” című előadásra

PECSUK OTTÓ

1974-ben született Budapesten. Református lelkész, teológus, a Magyar Bibliatársulat Alapítvány főtájkára, a KRE HTK Bibliai teológiai és Vallástörténeti Tanszékének adjunktusa.

Bevezetés

Nagy öröm és megtiszteltetés, hogy e kiváló konferencia keretei között mondhatok reflexiót a korábban elhangzott eszméltető előadásra, és hozzászólhatok az „Isten Igéje” kérdésköréhez. Konferenciánk első napja erről a témáról szól, és nagy könnyebbség számomra, hogy nem kell kifejtennem az Isten Igéjének református értelmezését, mert ezt már korábban megtette nálam sokkal hozzáértőbb kollégám. A katolikus „Ige teológia” méltatása sokkal könnyebb feladatnak tűnik, ugyanis lépten-nyomon örömteli meglepetéseket és felfedezéseket kínál.

Néhány héttel ezelőtt készült el az a kiállítás, amelyet a Magyar Bibliatársulat a reformáció 500. emlékévére készített, és amelynek a címe „A Biblia és a reformáció”. Ennek utolsó tablója a katolikus egyház Szentírással kapcsolatos tanításának és tevékenységének rövid összefoglalását adja, Luther korától egészen a *Verbum Domini* kezdetű apostoli buzdításig. Ezt az összefoglalást a következő mondatral zártam: „A reformáció a Biblia alapján új, egymástól eltartó utakat nyitott az egyház történetében. A Biblia azonban ezeket az utakat az elmúlt évszázadban ismét egyre közelebb hozta egymáshoz.” Ez akár mottója is lehetne mindannak, amit reflexióként az Isten igéje katolikus teológiában betöltött szerepéről mondani szeretnék.

Reflexiómat három nagyobb egységre osztom. Elsőként a II. Vatikáni zsinat *Dei Verbum* kezdetű dogmatikai konstitúciójának néhány megállapítására utalok. Azért erre, mert úgy vélem, hogy ez az írás egy 1893-ban, XIII. Leó pápa *Providentissimus Deus* kezdetű körlevelével elkezdődő folyamat — ha nem is betetőzése, de mindenképpen — legfontosabb mérföldköve volt. Másodszor ugyanennek a folyamatnak a másik mérföldkövére, eddigi betetőzésére hivatkozom, a *Verbum Domini* kezdetű apostoli buzdításra, amelyben XVI. Benedek pápa a 2008 októberében tartott püspöki szinódus legfontosabb tapasztalatait összegezte két évvel később megjelent dokumentumában. Várnai Jakab kiváló összefoglalása mind a két említett vatikáni dokumentumot érinti, ezért magára az előadásra csak ezek után reflektálok. Várnai Jakab az említett két megnyilatkozás mellett több fontos szöveget ismertet, másrészt fogalmi tisztázásra is törekszik, és számba veszi a jövő lehetséges kutatási irányait is. Be kell vallanom, hogy nekem, aki kevésbé vagyok naprakész a kortárs katolikus teológiában, ez utóbbi volt Várnai Jakab előadásában a leginkább újszerű és tanulságos.

¹Lásd Martini és Kasper bíborosok előadásait a Szent Jeromos Bibliatársulat oldalán: <http://www.bibliatarsulat.hu/eloadasok.htm> (2017.01.10.). Reuss András írása – ugyan még az évforduló előtt – üdítő kivétel: *A II. Vatikáni zsinat protestáns értékelése*. In: *A II. Vatikáni zsinat: Isten ajándéka az egyház és a világ számára*. (Szerk. Puskás Attila, Perendy László.) Szent István Társulat, Budapest, 2013, 88–107. Főtítkári jelentésemben én is megemlékeztem az évfordulóról a Magyar Bibliatársulat 2015. december 8-i alapítói gyűlésén: <http://bibliatarsulat.hu/wp-content/uploads/2016/12/f%C5%91t%C3%A1r-i-jelent%C3%A9s-2015.pdf> (2017.01.17.)

²Vö. *II. Helvét Hitvallás* I. fejezet. (*A Heidelbergi Káté. A második helvét hitvallás. A Magyarországi református egyház hitvallási iratai*. A MRE Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Budapest, 1992, 118.); *Westminsteri Hitvallás* I. fejezet (*Confession of Faith*. William Blackwood & Sons, Edinburgh – London, 1944, 3.); *Institutio* 3.7.1. (*Kálvin János: Institutio. A keresztyén vallás rendszere*. Kálvin Kiadó, Budapest, 1995, 58.)

Dei Verbum

2015-ben volt a *Dei Verbum* dogmatikai konstitúció 50. évfordulója. A *Dei Verbum* jelentősége és a kerek évforduló együtt sajnálatos kontrasztot alkot azzal, hogy magyar nyelven kevés méltatás és értékelés jelent meg, protestáns oldalról különösen.¹

A dokumentum témája „az isteni kinyilatkoztatás”. Várnai Jakab is hangsúlyozta előadásában, hogy a katolikus teológia „Isten Igéje” vagy „kinyilatkoztatása” kapcsán mindig többről igyekszik beszélni, mint pusztán a Szentírásról. A *Dei Verbum*, majd később a *Verbum Domini* (VD 7) is ebben a tágabb kontextusban szemléli a Bibliát. Amikor a *Dei Verbum* megállapítja, hogy „Krisztus teljessé tette a kinyilatkoztatást”, azt is hozzáteszi, hogy „már semmiféle új nyilvános kinyilatkoztatást nem kell várnunk a mi Urunk Jézus Krisztus dicsőséges eljöveteleig” (DV 1.4). Jellemző módon a protestáns teológia ezt a megállapítást többnyire Isten írott igéjével, a Szentírással kapcsolatban hangoztatja.² Ilyenkor a protestáns referencia nyilván szűkebb, mint a *Dei Verbum*é, bár ha Luther hermeneutikai és kanonizációs alapelveire („was Christum treibet”) gondolunk, beláthatjuk, hogy a protestáns bibliafogalom elválaszthatatlan a Krisztusban adott kinyilatkoztatástól, és mint annak egyetlen forrása nyer egyedülálló jelentőséget. Protestáns szempontból ki kell emelni azt is, hogy a Krisztusban adott kinyilatkoztatás egyedülálló értékét a *Verbum Domini* (VD 14) tovább viszi és kibővíti azzal a megjegyzéssel, hogy Isten Szavától a híveknek meg kell különböztetniük a magánkinyilatkoztatásokat. Ezek igazságának kritériuma a Krisztusra irányultság. Szerepük, hogy segítsék megérteni és megélni az Evangéliumot az adott történelmi órában. Fölkínált segítség, amelyekkel „nem kötelező élni”. A katolicizmussal szemben gyakran hangoztatott protestáns kifogás a magánkinyilatkoztatások jelenléte és népszerűsége. Ebben a kijózanító értékelésben és lehatárolásban ugyanakkor számomra is vállalhatókká válnak a magánkinyilatkoztatások az egyetlen és végső, Krisztusban adott kinyilatkoztatás mellett.

A *Dei Verbum* úgy volt és maradt újszerű dokumentuma az ökumenikus gondolkodásnak, hogy közben például a Szent Hagymány tárgyalásában hűséges maradt a Tridenti (Trentói), illetve az I. Vatikáni zsinat megállapításaihoz. A protestáns „sola Scriptura” elv ellenpontjának tekinthető, amikor kijelenti, hogy „az egyház a kinyilatkoztatottakra vonatkozó bizonyosságát *nem egyedül* (kiemelés tőlem) a Szentírásból meríti” (DV 2.9.). Ezt a világos határkijelölést finomítja az, ahogyan a dokumentum a Szent Hagymány feladatát az apostoli igehirdetés és az apostoli hagyományok, tehát végső soron az írott ige áthagyományozásában jelöli ki. Talán nem állunk távol az igazságtól, ha ezt a megközelítést „prima Scriptura” elvnek nevezzük.³ A protestáns szempontból szintén nehezen elfogadható Tanítóhivatal szerepét is abban látja a *Dei Verbum* (és ezt a *Verbum Domini* 47 majd megerősíti), hogy Isten Szavának mintegy

³Vö. Scott Hahn: *Foreword*. In Joseph Ratzinger: *Many Religions—One Covenant: Israel, the Church and the World*. Ignatius Press, San Francisco, 1999, 13–15.

⁴*Institutio* 4.3.4.

⁵Vö. Zsengellér József: *A kánon többszólamúsága. A héber biblia/Ószövetség szöveg- és kánontörténete*. L'Harmattan – Kálvin Kiadó, Budapest, 2014, 27–46.

alárendeltjeként annak szolgálatában áll, és hitelesen magyarázza Isten írott vagy áthagyományozott igéjét. Ha így olvasom a *Dei Verbumot*, és eltekintek attól, hogy a Tanítóhivatal a katolikus egyházban egy világosan definiált és meghatározott intézmény, akkor nem látok érdemi ellentmondást a kálvini elvekkel, amelyek kimondják, hogy Isten igéjének magyarázata a gyülekezetben a tanítók feladata.⁴ A tanítóknak pedig szükséges a megfelelő képzettséggel és egyházi felhatalmazással rendelkezniük. Nem szeretném leegyszerűsíteni a Szentírás és a Szent hagyomány nyilvánvalóan bonyolult kapcsolatát és a katolikus teológiában betöltött szerepét, de nem tudom elhallgatni egy szubjektív megérzésemet: amikor arról olvasok a katolikus dokumentumokban, hogy a Szentírás tulajdonképpen része a Szent Hagyománynak, és hogy a Szentírás nem annyira „íródik”, mint inkább „hagyományozódik” (vö. VD 17), ezzel szemben pedig a protestáns teológia határozottan szembeállítja a leírt Bibliát a kegyes egyházi hagyományokkal, akkor eszembe jut a páli és a jakabi megigazulástan állítólagos szembenállása. Ott sincs szó két eltérő megigazulástanról, csupán eltérő definíciókról: Jakab egyszerűen mást ért hiten, mint Pál. Az előbbi a tisztán értelmi tevékenységet (cognitiót), míg utóbbi a hit és cselekedetek együttesét (vagyis egyszerre a hitet és annak „gyümölcsseit”, a cselekedetek hitben adott válaszát). Ennek analógiájára úgy látom, hogy bár másként definiálják a Szentírást és a Hagyományt, a katolikus és a protestáns teológia ugyanarról a komplex valóságról beszél. A protestáns dogmatika élesen elkülöníti az írott Szentírást a hagyománytól, a protestáns egzegézis ugyanakkor már kendőzetlenül beszél a Szentírás irodalmi rétegeit megelőző szóbeli hagyományról.⁵ A *Dei Verbum* eközben a Szentírásban a prófétai és apostoli hagyomány rögzítését látja, amelyet a Szent Hagyomány mint recepció- és értelmezésfolyam azután tovább mélyít az egyház számára. Nem látom tehát lehetetlennek, hogy a fogalmi tisztázás és közeledés, valamint a „sola” szerepének pontosabb kifejtése esélyt adjon a katolikus és protestáns álláspont közeledésének ezen a sokat vitatott területen.

⁶Vö. XVI. Gergely *Inter praecipuas* kezdetű körlevelét (1844. május 8.): <http://www.papalencyclicals.net/Greg16/g16inter.htm> (2017.01.17.) és IX. Piusz *Syllabus errorum* dokumentumát (1864. december 8.): <http://www.papalencyclicals.net/Pius09/p9syll.htm> (2017.01.17.)

A *Dei Verbum* hatodik fejezetében protestáns szempontból két említésre és elismerésre méltó témát látok. Egyrészt a dokumentum kimondja, hogy „a Szentírásnak kell (...) táplálnia és irányítania az egész egyházi igehirdetést és magát a keresztény vallást is” (DV 6.21). Ez nemhogy elfogadható a számunkra, de a reformáció után 500 évvel szinte vágyakozva gondolok arra, bár maradéktalanul igaz lehetne ez a célkitűzés református vagy evangélikus egyházaink életében. Másrészt ebben a fejezetben a *Dei Verbum* felveti a bibliafordítások kérdését, amely a Tridenti (Trentói) zsinat óta teljesen lekerült a napirendről, sőt a bibliatársulatok megjelenésével és világméretű missziós tevékenységével szemben a katolikus egyházi megnyilatkozások a 19. században elutasítóak vagy ellenségesek voltak.⁶ A *Dei Verbum* azonban Isten Igéjét az egyházi élet közép-

pontjának és a „hittudomány lelkének” (DV 6.24) nevezi, és ezért felértékeli a nemzeti nyelven készített bibliafordításokat, amelyeknek „megfelelőnek” és „pontosnak” kell lenniük, valamint „a Szent Könyvek eredeti szövegei alapján” kell készülniük. Ez utóbbi bibliafordítási elv protestáns szempontból egyenesen áttörésnek nevezhető, még ha látnunk is kell emögött a *Providentissimus Deus* és a *Divino Afflante Spiritu* dokumentumok előkészítő szerepét. Abban, hogy a II. Vatikáni zsinat után világszerte tucatszám készülhettek el az ökumenikus bibliafordítások, döntő szerepe volt a következő kijelentésnek: „ha eljön az ideje, és az egyházi hatóság jóváhagyja, különvált testvéreink is részt vesznek elkészítésükben” (DV 6.22). A magyarországi katolikus és protestáns egyházvezetők közös találkozóin is felvetődött, majd formálódott egy ilyen közös fordítás terve. Természetesen számos gyakorlati kérdést kell egy ilyen vállalkozás előtt tisztázni a biblikus szakembereknek, de az elvi lehetőség a II. Vatikáni zsinat és a *Dei Verbum* óta adott.

Verbum Domini

Protestáns szempontból óriási jelentősége volt 2008 októberében a 12. püspöki szinódus témájának: „Isten Szava az egyház életében és küldetésében”. Magyarországon abban az évben kivételes kegyelmi pillanatot éltünk át, miközben katolikusok és protestánsok együtt ünnepelhettük a Biblia évét. A 2010-ben megjelent apostoli buzdítás, amelyet nagy várakozás övezett, nagy ajándék volt azoknak, akik a szinóduson ugyan nem lehettek jelen, de a Szentírásban látják a katolikus–protestáns közeledés és ezáltal az egyház világ felé képviselt hitelességének és hatékony missziójának a kulcsát. Amint Várnai Jakab is kiemeli, a szinódus eredményeit összefoglaló dokumentum jelentőségét tovább emeli XVI. Benedek világos és elmélyült teológiai gondolkodása, amelyet a részletek és a nagy egész szem előtt tartásának kifinomult egyensúlya jellemez. A dokumentum — számunkra szimbolikusan — a lutheri reformáció egyik emblemikus jelmondatával⁷ kezdődik: „Verbum Domini manet in aeternum” (1Pt 1,25).

Amint már említettem, a *Verbum Domini* nagyban épít a *Dei Verbum* alapvetéseire, ezeket nem ismétlem meg, bár figyelmes elemzést érdemelne, hogyan finomítja XVI. Benedek az Isten Igéje megjelenési formáinak kategóriáit, valamint az Írás és Hagymány viszonyát. Erre kitért Várnai Jakab is előadásában.

A Szentírás és a sugalmazás, valamint az Írás igazságának kérdéskörét mégis ki kell emelnünk (VD 19). Itt megjelenik a Szentírás olvasásának, megértésének és elfogadásának felelőssége, amelyhez nélkülözhetetlen, hogy az olvasó a Szentlélek által igaznak tartsa mindazt, amit megért az Igéből. Megjelenik a Várnai Jakab által idézett dialógus-modell is (VD 23–24), amely szerint a Szentírás olvasásában és az imádságban megvalósul Isten és az ember párbe-

⁷Vö. <http://lutheranreformation.org/history/the-motto-of-the-reformation/> (2017.01.17.)

⁸Magyarul in
Szentírásmagyarázat
az egyházban.
Szent Jeromos Bibliatár-
sulat, Budapest, 2001.

⁹Vö. Siegfried Zimmer:
*Árt-e a hitnek a bibliatudo-
mány? Egy konfliktus
tisztázása.* (Ford. Szabó
Csaba.) Kálvin Kiadó,
Budapest, 2009, 5–9.

¹⁰Vö. Thomas A. Collins –
Raymond E. Brown:
Church Pronouncements.
In: *The Jerome Biblical
Commentary.* Prentice-
Hall, Englewood cliffs,
N. J., 1968, 625.

¹¹A folyamat
lépcsőfokaihoz lásd:
*Szentírásmagyarázat
az egyházban,* i. m. 8.

széde, amely „kicsiben” leképezi az emberré lett Krisztus kinyilatkoztatásának dialógusát.

Számomra a dokumentum egyik csúcspontja az, amikor a Szentírás magyarázatának helyét definiálja az egyházban. Itt XVI. Benedek nagyban épít a Pápai Bibliikus Bizottság 1993-ban megjelent „Szentírásmagyarázat az egyházban” című anyagára.⁸ A szentírásmagyarázat helye egyértelműen az egyház. A dokumentum Szent Jeromos nyomdokain még tovább is megy, amikor kijelenti, hogy „soha nem olvashatjuk egyedül az Írást” (VD 30). Az első kijelentéssel a protestáns írásmagyarázat — hosszú évszázadok egyháztól függetlenített írásmagyarázatának tapasztalatával a háta mögött — talán egyet is érthet. Tudjuk, látjuk, hogy lehetséges ugyan az egyháztól független tudományos írásmagyarázat, és tudományos értelemben fel is mutathat jelentős eredményeket a kortörténet, a nyelvtörténet, a vallástörténet vagy éppen az egzegézis, de az már erősen kérdéses, hogyan járulhatnak hozzá ezek a primer eredmények valamiféle jótékony transzformáció vagy interpretáció nélkül az egyház hitének erősítéséhez. Miközben a protestáns bibliatudomány a felvilágosodás óta megkérdőjelezhetetlen eredményeket ért el a szellemtudományok közösségében, a mindenkori Universitas részeként, az egyház nagyobbik, a bibliatudomány szempontjából laikusnak tekinthető része lelkileg nem vagy alig gazdagodott ezekből a tudományos felismerésekből, úgyhogy végeredményben kettészakadni látszanak egyházi közösségeink, éppen a bibliatudomány eredményeinek elfogadása vagy hasznosítása mentén.⁹ A *Verbum Domini* ezzel szemben joggal állapítja meg, hogy a katolikus egyház kezdeti elzárkózását követően¹⁰ a Tanítóhivatal „bölcshozzáértésével kapcsolatos helyes álláspont kialakításakor” (VD 33). Kívülről szemlélve úgy tűnik — és ebben nyilván tévedhetek is —, hogy a protestáns egyházi közösségeket megosztó feszültségek nem jellemzőek a katolikus egyházra, ezeket a vitákat a klérus és a Vatikán berkein belül vívták meg a 20. század második felében, és napjainkban a bibliatudósok már teljes kutatási szabadságot élveznek, eredményeiket ugyanakkor a Tanítóhivatal „szűri meg” az egyház belső nyilvánossága számára.¹¹

Ami a magányos bibliaolvasástól való Szent Jeromos-i óvást illeti, a protestáns olvasó nyilvánvalóan nem érthet egyet azonnal a dokumentummal. A reformáció egyik alapvető vívmánya volt a Szentírás — ha úgy tetszik — demokratizálása, természetesen a Kálvin által emelt határok között, aki az írásmagyarázat felelősségét a felkészült tanítók kezébe helyezte (ebből a szempontból Luther individualistább volt). A Szentírás a protestantizmusban nagyon hamar közkinccs és a személyes kegyesség iránytűje lett, és mind a mai napig a református kegyesség legfőbb fokmérője, hogy az egyháztagnaponkénti bibliaolvasó-e. A protestánsok hittapasztalata ezért igen gyakran nyugszik az egyéni csendességben megértett és belsővé

tett ige áldásain. Ugyanakkor a protestantizmus is érzékeli azokat a problémákat, amelyek miatt a katolicizmus ódzkodott a laikusok kezébe adni a Szentírást. A téves, naivitáson vagy fundamentalista olvasaton alapuló bibliaértelmezések egyértelműen hozzájárultak és mind a mai napig hozzájárulnak a protestáns egyházak szétparozódásához. Mivel mi is tanulunk ezekből a tapasztalatokból, ugyanakkor a *Verbum Domini* is hangsúlyosan ajánlja a katolikusoknak a Biblia „internalizálását”, benső elsajátítását az egyházi élet valamennyi színterén, az a titkos reménységem, hogy — hasonlóan a Szentírás kontra Hagyomány vitához — itt is inkább hangsúlykülönbségekről és eltérő prioritásokról van szó, nem fundamentális különbségekről.

Protestáns szempontból is nagyon fontos az az óvás, amelyet a dokumentum megfogalmaz a Szentírás fundamentalista értelmezésével kapcsolatban. Amint mondja, „a fundamentalista olvasat által védelmezett litteralizmus valójában mind a betű szerinti, mind a spirituális értelmezés elárulását jelenti, mert utat nyit a legkülönbözőbb ideológiájú értelmezéseknek...” (VD 44). Ezzel szemben „a Szentírás hívő magyarázatát” ajánlja, amely vörös fonálként végighúzódik az egyháztörténelmen, és amely minden korban segítette az egyháznak megküzdeni a külső és belső ellenfelekkel, eretnecsekkel és destruktív ideológiákkal.

Az imént a *Dei Verbum* kapcsán már idéztem a Biblia ökumenikus fordításai előtt kinyitott kaput. Ezt a kaput a *Verbum Domini* még tágabbra nyitja azzal, hogy kiemeli: a tevékeny és értelmes ökumenizmus kiemelt terepe a közös bibliafordítás. XVI. Benedek pápa emlékeztet arra, hogy éppen a reformáció tapasztalata helyezi a vállunkra a helyes szellemben és krisztusi lelkülettel végzett közös bibliafordítás felelősségét. A reformációt elindító és az egyházszakadáshoz vezető viták jelentős része a Szentírással kapcsolatos értelmezési és fordítási eltéréseknek volt köszönhető, joggal gondolhatjuk tehát, hogy a szakadás gyógyításában is az e területeken megélt krisztusi közösségünknek, kommuniónknak juthat fontos szerep. A pápa ezzel zárja: „...szeretnék köszönetet mondani mindazoknak, akik ezen a jelentős területen fáradoznak, és bátorítom őket, hogy folytassák munkájukat” (VD 46, vö. még 115). Magam is a bibliafordítás területén tevékenykedem, ezért a pápa apostoli buzdítását különösen is személyesen fogadom, átérezve az abban megszólaló bizalmat és a vele járó felelősséget egyaránt.

Várnai Jakab tanulmánya

Mind a *Dei Verbum*, mind a *Verbum Domini* alapos elemzést kap Várnai Jakab tanulmányában, elsősorban az „Isten Igéje” fogalom analóg szintjeivel kapcsolatban, ezeket nem célszerű újra felidézni. Csak egyetértésemet fejezem ki. Külön köszönettel tartozom a nemrégiben elhunyt Carlo Maria Martini 1980-as előadásának ismerte-

téséért. Martini bíborost egész ökumenikus tevékenysége, más felekezetek iránti nyitottsága és bölcsessége áldássá tette nemcsak a katolikus egyház, de a protestánsok számára is. A *The Greek New Testament* szöveggondozó bizottságának tagjaként elévülhetetlen érdemeket szerzett a tudományos görög szövegkiadás létrehozásában, és ezáltal közvetve számos bibliafordítás létrejöttében világszerte.

Várnai Jakab tanulmányában van egy fontos megjegyzés, amelyvel az előadó ismét a *Verbum Domini*hez kapcsolódik, ezzel zárnam reflexiómat: A keresztyénség muszlim eredetű „könyv-vallásként” való besorolásáról van szó (VD 7). A protestánsokat gyakran éri ilyen vád, és valóban sokszor tűnik úgy, mintha „papírospápát” imádnánk a Biblia mint Isten igéje iránti tisztelet örve alatt. Talán nem véletlen, hogy a leginkább az Egyesült Államokban, illetve a Közel-Keleten vetődhet fel ez a kísértés. Az amerikai fundamentalista protestantizmus vallásszociológiai elemzésébe most nem bocsátkoznék. A Közel-Keleten a zsidóság odaadó Tóra-tisztelete az egyik oldalon, a muszlimok Korán-tisztelete a másikon könnyen teremtett olyan versenyhelyzetet, amely a keresztyéneket is belekényszerítette abba, hogy a Bibliát mint szent könyvet a hitvallásuk középpontjába állítsák. Sokak szerint a betű szerinti ihletettség tana is azért elterjedtebb a közel-keleti keresztyének között, mert egy enyhébb fokozatú inspirációs tan nem tudná felvenni a versenyt a szintén verbális inspirációt valló ortodox zsidósággal és iszlámmal. Ez a probléma kapcsolódik a fundamentalista bibliaértelmezés problémájához, amelyről szintén beszél a *Verbum Domini*. A protestáns fundamentalizmus egyik lényeges tévedése, hogy mivel a Biblia közvetíti számára Isten üzenetét, Isten tekintélyét összetéveszti a Biblia tekintélyével. Ha ehhez a tekintély-zavarhoz hozzájárul a bibliai műfajok és könyvek eltérő jellegének figyelmen kívül hagyása, máris előállhat a helyzet, amelyben a saját fundamentalista olvasatunkat tulajdonítjuk a Bibliának, és a Biblia tévedhetetlenségét a saját értelmezésünkkel igyekszünk megvédeni. Erre a gyakori tévedésre is megoldást jelenthet a *Verbum Domini* által ajánlott hívő bibliaolvasás és megértés módszere, amely a történetkritikai vagy más tudományos eszközöket inkább eszközként, mintsem célként kezeli.

SZÉP/ÍRÁS

Asszonyok Vasváron

VASADI PÉTER

Ülnek egymás mellett
a padokban, szorosan.
Időbe telik, míg végig-
nézem őket sorról-sorra,
szó nélkül, nem titkolt
szerelemmel. Vagy harminc
nagy mama, édesanyáim,
özvegyek, szeretők. Mind
az, ma is, valamennyi.
Ráncos kezük ölükben.
Ujjukra csavarva a faszemes
rózsafüzér. Fekete fej-
kendőjük megcsomózva
az álluk alatt. Néznek
rám nagy nyugalommal.
Tán tetszik, hogy nem
tudok betelni velük.
Itt-ott már mosolyognak,
van, aki kuncog, de senki
se csóválja fejét, hogy
néd-má, mit akar ez?
Egyik-másik nem bírja
tovább, föl-fölnevet,
magam is észbe kapok:
— Nézni kell, asszonyok,
ami szép! — bukik ki
belőlem... No-hiszen!,
jön a válasz, ha ily jókat
mond, várjuk alig a
szavát!... Mozdulnak erre-
arra mátkáim, anyáim.
— Látják, örömmel jöttem
ide. — Látjuk hát, csak
nem szeretünk, se tudunk
ennyit hallgatni, na!...
Kibuggyan a nevetés, kendő-
igazgatás közben mutogatnak
rám s egymásnak, azután

csönd lesz. Elkezdem:
— A szótlanság gyakran
többet mond, mint a
beszéd... A' lehet, szólal
meg egy fiatal nagymama-
forma, mer' az a fontos,
hogy föladjuk egymásnak
alaposan a leckét, talán...
Nagy tapsot kaptunk
valahonnan.

CZIGÁNY GYÖRGY

Ajándék

Az elérhetetlen aljában
megint a fény, feltámadás van,
hirtelen mindenség virágozik.
Hány nap van még a búcsúzásig?

Ha kételkedhetem a mennyek
igéiben, elmémnel benned,
és mégis időn túlra látok —
lehet-e ajándék hiányod?

Dúdolni való

Otthona minden nevetésnek.
Hol múltat jövőre cserélnék.
Most öreg mond gyerek-imákat,
hogy megvigasztald Erikámat,
bár szíved csupa napfény, mégis
befogadja a szenvedést is,
mint mezőn gaz és szénaboglya
fájdalmait átragyogja.
Díszei a föltámadásnak? —
szégyenkező virágok várnak:
akit magára sose hagytam
ne lehessen magányosabban,
mint az, ki melléd ül és hallgat,
magára zárva ég-nyugalmat,
perc-végtelent sorsodból vállal,
sírok feletti mosolyával.

BERTÓK LÁSZLÓ

Kiben van a hiba?

(Firkák a szalmaszálla)

Ember, 1

*Forog a perc körül, elszédíti magát,
s azt képzeli, hogy a végtelent éli át.*

Ember, 2

*Sárkányfog vetemény, aki lám, önmagától
kipusztítja magát a tárt ölü világból.*

Mentség

*Mikor megint mindent jelentenek,
hazudozásra kényszerítenek.*

Lépcsőházi

*„Most esett le, hogy nem riportalany voltam,
csupán kihallgattak, televízióban.”*

Országházi

*„Aki nincs ellenünk, az velünk van!”
„Aki nincs velünk, az ellenünk van!”*

Úton álló

*Párbeszédet? Perbeszédet? Mit akarhat,
akit a kép közepéből kivakartak?*

Vakond?

*Vakond, ki miközben önmagát beássa,
mindig kapható a kölcsönös fúrásra?*

Már csak

*Nem a minél előbb, vagy hogy odaérjen,
már csak a részvétel számít, nem az érem?*

Tűnődő

*Ha a lehető világok legjobbika,
de te jobbat akarsz, kiben van a hiba?*

ZOLTÁN GÁBOR

Véresmajor

1960-ban született Budapesten. Író. — Részlet készülő könyvéből.

Az Almai utcai zsidó szeretet házból kivezetett emberek egyik csoportját a Városmajorba kísérték. Géppuskával és kézfegyverekkel tüzeltek rájuk. Nem halt meg mindegyikük. Később benzinnel lelocsolták, és felgyújtották őket. 1945. január 19-én, pénteken történt ez, estefelé.

A mi házunk, vagyis amelyben felnőttem, csak másfél évtizeddel később épült fel. Megvolt viszont a helyszínhez legközelebb álló ház, a Szamos utca 5. Tetszik nekem, de nem nagyon régóta. Előbb figyeltem fel távoli városok több száz évvel ezelőtt emelt templomainak szépségére, mint a szomszéd házéra. Természetesen. Előbb a gótika, azután a román stílus, és csak később a modern. De még azt is fel kellett fedeznem, hogy az albumokban csodált modernista épületek, melyeket jó állapotukban és a lehető legkedvezőbb időjárási viszonyok között fényképeztek szakavatott fotósok, és a háborúban megsérült, aztán úgy-ahogy helyrehozott, környezetéhez hasonlóan lestrapált, hozzájuk nivellálódott lakóház között valamiféle rokonság állhat fenn. Anyám sok mindenre ráirányította a figyelmemet. Tehetséges és szenvedélyes fotós volt, előttem másokat is tanított fényképezni. Vegyész lévén mindent tudott a labor munkáról, értett az optikákhoz, a képek komponálásához. Ő hívta fel a figyelmemet a fényekre. Nyári délutánokon, ha a hegyek gerince fölött még épphogy átvilágít a nap, és keresztülhatol a fény a völgyön, a Városmajor fái közt, itt-ott átvilágítva a leveleket, foltokat vetítve fatörzsekre, fűre, mindig újra hallom, ahogy mondja: „ez a gegenlicht”. Jóval később tanultam meg a magyar megfelelőjét: ellenfény. A színházban szintén gégennek volt szokás mondani: „adj hozzá egy kis gégent!” Amennyire én tudom, a műtermi fotózást nem tanulta. Igazán a természetet szerette fotózni. Tudomásom szerint a Szamos utca 5.-öt nem próbálta lefényképezni. Nekem se jutott eszembe. Mostanra viszont akadnak már a modern budapesti építészetnek szenvedélyes hívei, akik fotózzák ezt a házat is, és írnak róla. Egy ilyen blogbejegyzésből tudtam meg, hogy az építető a Városmajor utcában lakó Fehér Gyula nagyvállalkozó volt, aki „luxusbérház” tervezésére adott megbízást Platschek Imre irodájának. Platschek azokban az években több hasonló épületet tervezett Budára.

A háznak nincsenek feltűnő elemei. Meg sem kísérli uralni a környezetét. Ellenkezőleg, kapcsolatot teremt az előtte elnyúló park és a mögötte meghúzódó háztömb, a völgy és a domboldal között. Nyugalom, harmónia árad belőle, a kényelem és az elmélyült munka szeretete.

Platschek Imre 1902. szeptember 18-án született Budapest V. kerületében. Ezt onnan tudom, hogy halálakor rögzítették az adatait.

Rendfokozata kmsz. volt, vagyis kényszer-munkaszolgálatos. *Anyja neve: Grünwald Cecília*

Elhalálozás oka: tífusz

Elhalálozás ideje: 1943. május 30.

Elhalálozás helye: Kijev

Temetés helye: Kijev

Alakulat: 101/22. táb. mu. szd.

hozzátartozó értesítve 1944. április. Csaknem egy év elteltével tudatták halálának hírért a hozzátartozóival.

Látszik az általa tervezett házon, hogy milyennek képzelte az emberhez méltó életet. Világos, hogy a nemzetiszocialisták meg másmilyen elképzeléseket tápláltak és táplálnak mind a mai napig. Platscheknek meg kellett halnia, hogy több ilyen házat ne csinálhasson.

Ha 1960. március 15-én csak én jövök világra, és az a másik fiú, a tükkörképem valamiért nem, hogyha életének első tizennégy éve alatt elviszi egy betegség, vagy valamilyen végzetes baleset éri, ha nem íratják őt ugyanabba a gimnáziumi osztályba, amelyikbe én is kerültem, ha nem derül ki hamar, hogy hasonlóan jól vág az agyunk és ugyanúgy tájékozottabbak vagyunk a legtöbb társunknál, mint a másik, ha ennek ellenére a többiek nem kedvelték, sőt, talán még szerették is volna párosunkat, ha mindezeket túl nem közelített volna minket egymáshoz még az is, hogy mindketten hajlamosak voltunk a szarkasztikus viccelődésre, hogyha Doppelgengerem valamiért nem haragszik meg az angoltanárunkra, hogyha véletlenül valami más sértő szó jut az eszébe, hogyha engem nem bosszant kezdettől fogva, hogy a gimnáziumban muszáj volt angolul tanulnom, mégpedig kezdőkkel együtt, pedig magánúton addigra már évek óta tanultam azt a nyelvet, és el szerettem volna kezdeni mellette a régóta áhított franciát, aminek semmi akadálya se lett volna azon túl, hogy akkor az egyik csoportba eggyel több, a másikba eggyel kevesebb diák jut, de a köznevelés ennyi egyénieskedést se tolerált, ha otthon, amikor véletlenül szóba került az angoltanár, nem visszhangzom ördögi árnyékom szavát, vagyis nem válok a velem egy napon született társam ördögi árnyékává, és nem titulálom az angoltanárt hülye zsidónak, és ha akkor anyám mindenekelőtt átgondolja a helyzetet, mondjuk kimegy a szobából, hogy megfontolja, hogyan reagáljon, illetve reagáljon-e egyáltalán, ha nem hagyja, hogy a szíve irányítsa, hanem az eszére hallgat, és nem vágja hozzám, dühtől fulladozva, hogy „tudd meg, benned is van zsidó vér”, akkor nagy valószínűséggel én is hangoztatnám, hogy „a zsidók túl sokat beszélnek a Holokausztjukról”, meg hogy „na de mindenkit értek veszteségek”.

Egy korabeli levélben újabb Városmajor utcai cím kerül eléem. Az 54.-ben volt Sztehló Gábor egyik gyerekmentő otthona. Nem tudom

fejből, hogy melyik lehet az a ház, hiába haladtam el előtte rengetegszer. Folyton új meg új zarándok- vagy tanulmányutakat teszek, mintha idegen volnék erre felé. Előkelő idegen. De hát pontosan erről van szó. Regisztrált munkanélküliként (hivatalosan: álláskereső) ezzel töltöm az időt, ahelyett, hogy jelentkeznék BKV-ellenőrnek. Kirándulgatok. Játsszom az idegent. És tényleg, sokkal idegenebb már nem lehetnék ezen a földön. Az, hogy a bennszülöttek nyelve magyar, és ezen a nyelven beszélek én is, semmit sem jelent. Zavaró körülmény. De az a helyzet, hogy mindeddig tényleg rejtve maradt előttem a környék történetének legfontosabb része, és most azon iparkodom, hogy a közelébe férközzek.

Az 54.-es számú épület különleges eset. A telek két oldalára húztak házat, azok illeszkednek jobbról és balról a házsorba, középen pedig kert van, kert, amelynek végét az utca felől nem látni, meredek hegyoldalban folytatódik. Az épületrészeket árkádok kapcsolják össze. Hasonló árkádok, mint amelyek lenn a majorban a templom és a harangtorony, meg a templom és a kistemplom között húzódnak. Ez az egyik legegényibb építmény az utcában. Nem véletlenül: Árkay Aladár műterme volt itt, tudatja egy emléktábla. A kistemplomot ő tervezte, a nagyot pedig ő és a fia, Bertalan, közösen. A gyerekméntésről nem emlékeznek meg a kerület emlékezetének őrei. De hát Sztéhlo Gábornak olyan sok helyen voltak otthonai, hogy ki győzné márvánnyal, ha mindegyiket meg akarná jelölni? Ugyanakkor mégse lenne helytelen. Minden otthonban éltek felnőttek is, akik a gyerekeket ellátták, és akiket — olvashattam — nemegyszer szintén elhurcoltak a nyilasok. Árkay Bertalan első felesége, Sztéhlo Lili tervezte az üvegfestményeket a templomhoz. Kevés képzőművészeti alkotást bámultam életemben olyan sokat, mint az ő ablakait. Életem első tízegynéhány évében hetente legalább egy alkalommal. Ha rájuk gondolok, nem egyik vagy másik alak jelenik meg az óriási felületekről, hanem az egész, a színnek, meg a felület hajlása, az enyhén hullámzó üvegtömeg. Arra vonatkozólag, hogy Sztéhlo Lili és Gábor rokonok lettek volna, sokáig nem került elem utalás.

A fenti szöveget kihúzó. Nem tehetem ki magam ennyire. Nem sajnálthatom magam. Anyám hatása ez is. Hogy benne kinek a hatása dolgozott, nem tudom. Volt alkalma gyakorlatot szerezni szerénységből, a nehézségek rejtegetéséből: apja fiatalon halt meg. Falusi orvos volt, nem halmozott fel vagyont. Pályája rövid volt, de azt sem a lehető leghatékonyabb pénzszerzés jegyében járta be. Nagy igyekezettel gyógyította a legszegényebbeket. Sokat foglalkozott a cigányokkal. Nagypám szülei szerbek voltak, Trianon után Jugoszláviában éltek. Nem voltak abban a helyzetben, hogy támogatassák fiuk özvegyét és kislányait. Nagymamám családja, egykori birtokos nemesi család, addigra elszegényedett. Rám úgy hagyományozódott a történet, hogy bevonták őket egy bank alapításába, ami csődbe ment, és ők kötelességszerűen állták a ceppet. Lehet, nem is tehettek mást. Minden-

esetre a továbbiakban tisztos szegénységben éltek. Őket nem a kommunis-
ták taszították le a jólét talapzatáról, és nem is a náciok. Közelebbi és távo-
labbi rokonok segítsége nélkül nem tudom, mi lett volna velük. Abban,
hogy a lányok kijárhatták a gimnáziumot, és anyám az egyetemig jutott,
meghatározó szerepe lehetett néhány tehetősebb rokon jóindulatának.
Akkor válhatott anyám egyik legfontosabb tulajdonságává a szerénység.
Ami igazából büszkeség volt. Akinek büszkesége nem engedi, hogy kérin-
cséljen, panaszkodjon, aki féken tartja vágyait, az a harcait nem a külvilág
ellen vívja, hanem saját lelkében. Mennyire tudott vágyakozni tárgyakra!
Csak amiről én tudok: egy fényképezőgép. Egy kirándulásokra vihető étel-
doboz. Egy ezüst karkötő türkizekkel. Ezek voltak az ő trolljai, ezek a vá-
gyak. Meg még a vágy az utazásokra. Nagyobb és szebb lakásra. Saját kert-
re. Egy kisgyerek pihés nyakára, amit számtalanszor megcsókolhat.

Húga, a nagynéném, nem alakított ki magában ilyen erős ellenállást a
vágyaival szemben. Ő kimondta, ha valami után epesztette a vágy. Már
gyerekként csodálkoztam rajta, és szánalmasnak találtam ezt. A körülmé-
nyek nem alakították őket egyformára. Könnyen kínálkozó magyarázat,
hogy anyám húga kevésbé volt okos, már amiatt sem kerülhetett egyetemre.
És mivel munkája nem sok örömet adott neki, eleve elégedetlenségre volt
ítélve.

Kihúzó a fenti szöveget. Azután évekkel később előkeresem.

Nem hagy nyugodni, vissza kell illesztenem, mert ha nincs a helyén,
nem lesz érthető, miért játssza valaki a turistát a saját lakókörnyezetében,
miért tesz kirándulásokat közeli házakhoz, miért fürkészi a homlokzatokat
és a lakók jegyzékét a kaputelefonon — normális ember, akinek dolga van
ebben a világban, ilyesmit nem csinál.

Itt, az egyik műteremben készültek a festett üvegek, egy másikban a tero-
rajzok, melyek alapján a városmajori nagytemplom és más házak épültek.

Az évek alatt, míg a Városmajor utca 54.-re vonatkozó szövegrész ki
van húzva, eljutok Sztéhlo Gábor emlékiratához, és megtalálom a Város-
major utca 54.-be vezető nyomot.

„Endre László többször is megjelent abban a városmajori ott-
honban, mely nagynéném házban létesült, de nem bántott senkit,
mert nagynéném férje nacionalista frázisokkal jól le tudta szerelni.
Hol itt, hol ott bukkant fel Budán, és én, aki ismertem őt, mindig
tartottam tőle. ‘Tisztító akcióinak’ híre különös félelemmel töltött
el bennünket.” Így áll az *Isten kezében* című könyvben. Nincs meg-
nevezve sem az üvegfestő művésznő, sem az építész.

Többet adnak ezek a sorok annál a kis bizonyosságnál, hogy igen,
rokonok voltak ők. Azt mutatják meg — nem először és nem utol-
jára —, milyen sokféle szál kapcsolja össze az események résztve-
vőit. Endre László, az ádáz jáász, a zsidók elpusztításának egyik
kulcsszereplője, aki sok éven át küzdött a nagy cél megvalósításá-
ért, itt sürgött-forgott a Városmajorban, harcostársa és barátja volt
Árkay Bertalannak. Endre szerepe viszonylag ismert, míg az ifjab-
bik Árkayé teljesen ismeretlen. Én sem szerzek róla tudomást, ha
nem kezdem lapról lapra végigolvasni a Nyilaskeresztes Párt fenn-

maradt és az Országos Levéltárban őrzött iratait. 1939. április elsején, amikor a „tervező építész” felvételét kéri a Pártba, harmincnyolc éves. Frissiben alakul a Párt, ez a belépési időpont meglehetősen korai, azt valószínűsíti, hogy Árkay Bertalan nemcsak az akkor újraalapított szervezetnek volt tagja, hanem már korábbi nemzetiszocialista pártok is soraik közt tudhatták. (Szálasi előző pártját betiltották, 39 tavaszán Hubay Kálmán által újjászerveve, megváltoztatott névvel állt csatasorba. Az akkor belépők legtöbbje korábban is politizált egyik vagy másik nemzetiszocialista pártban, vagy más nacionalista szerveződésekben.) A városmajori nagytanulmány 39-re már áll, és fel is van szentelve, de a munkálatok folytatódnak, mert folyamatosan fejlesztik, csinosítják az épületet. Fél évvel Árkay Bertalan belépése után kitör a Második Világháború. A tervező építész végig fenntartja tagságát a Nyilaskeresztes Pártban. Jó anyagi helyzetére való tekintettel viszonylag sokat, havi 2 pengőt áldoz a hungarista jövő előmozdítására. Tagkönyvébe egész idő alatt, még 44-ben is bekerülnek a díjfizetést igazoló bélyegek.

Mindazonáltal a jelenet szép. Borozgató Endre László és Árkay Bertalan az ajtó egyik oldalán, rántott levest kanalazó riadt gyerekek és halk szavú segítők a másikon. A művésznő hol itt, hol ott. Dörögnek a fegyverek, zeng ezerév, becsület és faj.

A kisgyerekes anyákat a pincében helyezték el. Ha valamelyik apróság felsírna, a teli torokból politizáló férfiak remélhetőleg nem hallanák meg. A nagyobb gyerekek pedig olyan fegyelmezettek, hogy akkor se nyikkannának meg, ha rájuk nyitnák az ajtót.

Árkaynak igazán nem kell megerőltetnie magát, hogy „nacionalista frázisokkal” tegyen Endre László kedvére. Megerőltetnie ahhoz kell magát, hogy segítsen a zsidó származású gyerekek mentésére szervezett akcióba bekapcsolódó feleségének. Sztéhlo Gábor, ahogy a hozzá közel álló szereplők nevét, úgy az érzéseiket sem tárja fel. Az értelmezés viszonylag szabad tehát, miért és mennyire állt át ez a hungarista férfi feleségének rokonsága, és a hungarizmus szembehelyezkedő, megvetően humanistaként megbélyegzett keresztények oldalára. Lehet, egyetlenegy alkalomra szállt be, és csupán azt akarta megakadályozni, hogy nevének lebukása őt is magával rántsa. De az is lehet, hogy a gyerekek — és az ellátásukban közreműködő személyek — befogadása kezdettől a jóváhagyásával és egyetértésével történt. És ha így volt, míg biztosan nem tudunk, azt is szabadon latolgathatjuk, mekkora része lehetett a döntésben az amúgy bomlófélben lévő házasságot egykor tápláló szeretetnek, az alapjában véve jó léleknek vagy a helyezkedésnek. Ugyanis nem Árkay Bertalan volt az egyetlen régi nyilas, aki eddigre felfogta, hogy a nemzetiszocializmus — legalábbis időleges — vereséget szenved, és aki nem akar utolsó vérig harcolni vagy a Birodalomba menekülni, annak készülni kell a bukás után eljövendő korszakra. Hogyha ilyen számítás vezette, nem kalkulált rosszul: utóbb nem vonták felelősségre nyilaskeresztes múltja miatt.

Lili akkoriban hal meg, amikor Gábor a memoárját írja. Az üveg-festőt itt, a Városmajor utcában gázolja el egy teherautó. A lelkész Svájcban írja meg emlékeit. A kommunista hatalom nem hagyta, hogy tovább végezze munkáját Magyarországon.

Sztehlo Gábor a háború befejeződése után a gyerekekkel maradt. Kapott egy telket a nagyiparos Weiss-családtól, ott teremtett ott-hont az árván maradtaknak, és azoknak, akiket megmaradt szüleik képtelenek voltak ellátni. Ekkor a zsidó származású gyerekek mellé újabb ellenségnek nyilvánított csoportok származékai, így történelmi nevek viselői is kerültek.

Ha csak munkájának híre jut el hozzám, ha csak a róla szóló méltatásokat olvasom, és a feljegyzései alapján készült könyvet, bizonyára jóságos, szelíd embernek képzelem el Sztehlo Gábort. Holott kemény volt és indulatos. Ismerek olyasvalakit, aki egy ideig a védőszárnyai alatt élt; mindig bosszankodik, ha azt hallja, hogy Sztehloról érzelmesen beszélnek. Neki — azon túl, hogy életben maradásához az ostrom után jól jött a lelkész által létrehozott otthon — nincsenek kellemes emlékei róla.

Bennem az ostort lóbáló Jézust idézi fel, a kisdedeket magához engedő, de fügefát elátkozó Jézust.

1944–45-ben készen állt a vértanúságra, ami végül is természetes, ha valaki hisz Istenben. Kicsit kevésbé természetes, hogy ő a hozzátartozói életét is Isten kezébe helyezte.

Habár ez a megfogalmazás nem egészen pontos. Ugyanis Sztehlo azt tartotta, a teremtmény Isten tulajdona — hogyha így van, sorsa eleve az Ő kezében van, és azt legfeljebb elfogadni vagy vitatni vagy elfelejteni lehet; a lelkész folyamatosan észben tartotta.

Persze csak az én nézőpontomból nézve kevésbé természetes, hogy tudatosan tette ki veszélynek hozzátartozóit Istenre hagyva védelmüket, és az enyéből se felfoghatatlan. Régen nekem is volt részem a hitben, és a lelkemben mindörökké megmaradt Isten helye — egy szoba, amiből kiköltözött, és amibe soha nem költözött más —, ezért azt is át tudom élni, hogy aki istenhívő, szeretteit se félti a Mindenható akaratának beteljesedésétől. De ha akár csak a kétely felmerül Isten létét illetően, vagy azt illetően, hogy olyan, amilyenek az egyház tanítása szerint lennie kell, irtózatossá lehet az aggodalom. A nyilasok megtorolták, ha a keresztények zsidókat fogadtak az oltalmukba, és úgy intézték, hogy a megtorlás a lehető legjobban fájjon.

A felszabadulás után Sztehlo Gábor továbbra is gyerekek védelmezőjeként folytatta küldetését. Nemcsak a pusztán életben tartásuk volt a célja, pedagógiai kísérletbe fogott. Önszervező közösséget, demokratikus miniállamot próbált szervezni. A munkába kivételes felkészültségű és ambíciójú pedagógusok is bekapcsolódtak, valamint alkalmilag művészek, köztük Weöres Sándor.

Miatta figyeltem fel erre a mozzanatra.

¹Látó, 2013. június,
2014. február,
2014. június.

²Weöres Sándor:
Eidolon. Magyarok, 1947.
január; az *Egybegyűjtött*
írásokban Az áramlás
szobra címen lehet meg-
találni (I. kötet. Magvető,
Budapest, 1981, 607.).

Már a nyilasok ügyeivel foglalkoztam, amikor egy időre elkezdtem kutatni a negyvenes évek végén Weöres ellen kibontakozó támadássorozatot. Az ösztönzött erre, hogy a Látó leköszölte éveken át készült gyűjteményemet „a Mester” tanításaiból, a zen koanok stílusában megformált interjúrészleteket és anekdotákat. Ezután kerestem ki a korabeli lapokat, azzal, hogy nézzük csak meg figyelmesen, hogyan teltek W. S. napjai kortársai között.¹ Rövid ideig párhuzamosan kutattam a nyilas-témában és a Weöres-témában.

Ahogy Philip Marlowe szokott rácsodálkozni, amikor egyszerre két ügyben nyomoz — Chandler krimijeinek jellemző szerkezeti megoldása —, egyszer csak arra jöttem rá, hogy „a két ügy”.

A Weöres-ügyhöz a gyűjtőzinór egyfelől egy verstől,² másfelől egy olyan publikációtól vezetett, ami a Sztéhlo-féle intézményben végzett művészetpedagógiai tevékenységet ismertette. Rákosi Zoltán tanár a Válasz című folyóirat 1947. évi második számában számolt be a tanítványokkal végzett közös munkájáról, a Válaszban, mely lap Weörest is rendszeresen közölte, és ahova Árkay Bertalan is írt. Ez a publikáció heves reakciót váltott ki egy Rozgonyi Iván nevű pályakezdő költőből.

Addigra minden túlzás nélkül ösztűznek nevezhető támadássorozat bontakozott ki Weöres Sándor ellen különféle szociáldemokrata, kommunista és polgári orgánumban. Itt nem jelentéktelen zuglapokról és firkászokról van szó, hanem Kéthly Anna hetilapjáról és egy sereg baloldali íróról, esztétáról, a kommunisták elméleti folyóiratáról és Szigeti József filozófusról, Lengyel Balázsról és az Újholdról, és végül, de nem utolsósorban a Vigiliáról. A lap egyik meghatározó szerzője és szerkesztője Rónay György volt, költő, aki történetesen éppen Weöressel egyazon évben született. Ez idő tájt a Demokrata Néppárt, vagyis a katolikusok pártjának országgyűlési képviselője.

Rónay minden más bírálónál alaposabban és nagyobb terjedelemben foglalkozik Weöressel. Szövegének olvastán kitűnik, hogy amilyen mélységesen irritálja őt pályatársának költészete, olyan rendszerezetten igyekszik érvelni ellene. Tanulmánya a Vigilia 1947. augusztusi számában jelenik meg. Rónay megemlíti, hogy a kortárs költészet ismerőinek körében közismerten Weöres „nemzedékének legkészebb, legfélelmetesebben *mester* tagjaként kezdte pályáját”. Majd felrója, hogy Weöres egyre gyakrabban és feltűnőbben fordul a ganaj, a trágya, a mocskok és a sáros-véres erotikus ábrándok képei és képzelgésai felé, amit ő, Rónay György már-már pszichopatológiai jelenségnek tart, ugyanakkor egy dúlt fantáziájú kamasz trágárságainak szintjén állónak ítél, „bármily nagyképű mezét ölti is magára a létundornak, mítosznak vagy bölcsességnek”. „Egyszerűen ízléshibbanás” — szögezi le végül Rónay. Majd — a szocdemek és kommunisták után — ő is felhossa a költészet, általában a művészet közösségi jellegének kérdését: „Az a művészet, amelyből ez az alapvető közösségi jelleg hiányzik, amely tehát nem *ölfogható*, végeredményben nem is egyéb, mint kuriózum, exótikum.”

A hibát nagyrészt abban látja, hogy Weöres, elfogadva Hamvas Béla keresztapaságát, a keleti bölcseletet szólaltatja meg verseiben. Végül szinte sajnálkozva ismeri el, hogy néhány „megkomponált” verse, melyeknek létrehozatalakor a költő „legyőzi önnön hajlamát az elernyedésre, s nem igyekszik ezt az ernyedtséget »filozófiailag« igazolni”, mégiscsak „nagy és nemes művészet”.

A közösségi társadalom köztulajdonnak tekinti az ifjúságot, a nemzeti vagyion részeként tart számon minden egyes gyermeket, és ezért szoros ellenőrzés alá vonja a nevelést, amennyire csak lehet, egységesítve és központilag folyamatosan irányítva azt. A Sztehlo Gábor által szervezett mikrovilágban kísérletezgető pedagógus talán nem számított rá, de nagyon kihúzta a gyufát Weöressel, annak dacára, hogy beszámolójában arra is kitér, a gyerekek kortárs költészet iránti lelkesedése idővel lanyhult, és örömmel fedezték fel maguknak a klasszikusokat, például Arany Jánost. A Vigilia decemberi számában Rozgonyi Iván veszélyes, további káros folyamatokat generáló jelenségként bélyegzi meg Weöres költészetét. Úgy látja, az „az esztétikának a modern mélylélektan szőröstülbőröstül átvett tételein alapszik”, és „célul tűzi maga elé az ösztönök kizárólagos szerepeltetését a művészetben, s egyetlen értékkritériuma megint csak az ösztönösség”.

A támadássorozat e nélkül is drasztikus volt, megállapíthatatlan, hogy mennyit rontott a helyzeten Rozgonyi Iván cikke. Miközben egyes alkotók kiálltak Weöres mellett — adott helyzetben már bizonyos kockázatot is vállalva — (elsősorban és legfigyelemreméltebben Szentkuthy Miklós, rajta kívül pedig Kassák Lajos, Gellért Oszkár, Zathureczky Ede és Pátzay Pál), a „szakma” szinte egységesen fordult ellene. Mondom, a kulcsszó a *közösség* volt. Ami felidézi a néhány évvel korábban íródott *Teljesség felé* egyik passzusát, a *közösség-gyűlöletről* szólót. A Mester azt tanácsolja, ne engedjünk annak a kísértésnek, hogy minden rosszért valamilyen közösséget tegyünk felelőssé:

„A rendezetlen, ködös lelkület leggyakoribb és legjellemzőbb tünete: gyűlölködés valamely közösség iránt. Minden baj okai a zsidók, vagy: a katolikusok, vagy: a pénzemberek, stb.: a gyűlölt közösséget tönkre kell tenni és minden rendbejön.”³

Minél inkább áhítozik valaki közösségi társadalomra, annál hajlamosabb a közösség-gyűlöletre. Látszólag nem szükségszerű, hogy így legyen — gyakorlatilag így szokott lenni. Közösségileg elkötelezettnek lenni annyi, mint más közösségekkel harcban állni, és mindenki mástól is azt várni, hogy ugyanúgy harcban álljon.

Amúgy persze Sztehlo a maga módján — közösség-gyűlölettől mentesen, habár emberfelettien eltökélten — nagyon is közösség-szervező volt, mégpedig rátermett és sikeres közösségszervező, a felszabadulás előtt, a sok külön-külön működő otthon idején, és a felszabadulás után számára még megadatott néhány évben, gyerekállamának létrehozójaként. Ezek az általa életre hívott közösségek idegen testek vol-

³Weöres Sándor:
A teljesség felé.
In: *Egybegyűjtött írások*,
I. kötet. Magvető,
Budapest, 1981, 647.

tak a hungarista államban és hasonlóképpen a kiépülő kommunista államban is.

Viszont el kell ismernem, hogy ha Rozgonyi Iván nem tűzi tollhegyre a művészetpedagógiai kísérletet, sohasem figyelek fel Rákosi Zoltánra.

Szegeden, 1916-ban született. Budapesten az evangélikus gimnáziumba járt. Esetleg innen is eredeztethető kapcsolata Sztéhlo miszsiójával. Azután Eötvös kollégista volt, ennek köszönhetően jól tudott olaszul és németül, talán más nyelveken is. Fennmaradt egy vers, ami rövid és lényegre törő jellemzést ad a kollégistákról — róla azt tartotta fontosnak az utókorra örökíteni az ismeretlen poéta, hogy szerették a nők és a rendőrök. Mit jelenthet ez? Ha más nem, azt mindenképpen, hogy nőügyei és rendőrségi ügyei már ekkor figyelmet keltettek.

1944-ben, 28 évesen katonaruhában járta Budapestet. Harcokban részt vett-e, arra nincs adat, de zsidók mentésében igen: egy bujkáló színészt ő vitt át egyik rejtekhelyről a másikra — a dolog jellegeből következtethetően nem egyedül cselekedett, hanem társakkal együttműködve.

Egy kórház bejáratánál tetemek voltak kipakolva. Az egyiknek, egy nőnek a talpára rajzszöggel cédulát tűztek, hogy minden arra járónak tudtára adják, az egy zsidó hulla. Rákosi Zoltán felhábordott, és kiabálni kezdett: gyalázat! A tettesek a közelben voltak, ám ez nem készítette óvatosságra.

Mert hiszen pont ezért volt kitéve a hulla, pont ezért volt felcédulázva: hogy színvállásra készítse a lelkeket.

Egy nyilas lelőtte. Rákosi Zoltán élettelenül esett össze. Később a kórházi személyzet bevitte, és megvizsgálták. Kiderült, hogy bár sok vért vesztett, nem halt meg. A golyót benne hagyták, de bekötötték, és ágyba fektették.

Felgyógyult, és az ostrom után Sztéhloéknál kezdett dolgozni. Az intézményben nem ő volt az egyetlen magasan képzett, ambiciózus pedagógus, Eötvös kollégista is akadt közöttük.

Közben a Kollégiumba is visszajárt tanítani, olyan, később híressé vált fiatalok képzésében vett részt, mint Lator László és Domokos Mátyás. Utóbbi évtizedek múltán is érezhető döbbenettel idézte fel, hogy mikor az Andrassy út 60. előtt sétáltak, Rákosi Zoltán a posztoló örök előtt hangosan szidta a rendszert, majd hazatérve, alig negyedórával később, kiselőadást tartott édesanyjának arról, hogy óvatosabbnak kéne lennie, mert mindenkit figyelnek, a falnak is füle van. Egyszóval Rákosi Zoltán külön volt, olyasféle figura, mint E. T. A. Hoffmann hősei, egy budapesti Anselmus diák vagy Kreisler karmester. Nagyon is tisztában lehetett a körülötte létező világgal, és tudta, hogy aki nem alkalmazkodik, az pusztulásra van ítélve, de minél jobban tudta ezt, annál kevésbé volt képes alkalmazkodni.

A gyerekkorban felszámolása után egy pesterzsébeti leánygimnáziumban kapott munkát. Ezen a helyen már nemcsak rendkívüli erudíciójával rítt ki környezetéből, hanem az adott helyen szokatlan műveltségével is. Színházba, Zeneakadémiára vitte tanítványait. Az olasz reneszánszért rajongott, Erzsébeten ez lett a veszte: állítólag azért rúgták ki, mert a diáklányoknak Giotto képeit mutogatta. És volt még valami a rovásán: abban a korban, amikor központilag elő volt írva, mit kell gondolni, ő önálló gondolkodásra inspirálta a tanítványokat. Szeptemberben kezdett, decemberben már el is távolították.

Bár kockázatosan élt, a végzet nem sújtott le rá könyörtelenül. Ekkor is megúszhatta volna egy dorgálással és áthelyezéssel olyan munkakörbe, ahol nem kerülhet közvetlen érintkezésbe a tanulóifjúsággal. A miniszterhelyettes asszony dorgáló szavai hallatán azonban a tanár nem húzta be fülét-farkát, hanem dühbe gurult, és ordítva kérte ki magának a vegzálást. A nő hátrált, Rákosi Zoltán a nyomában, továbbra is kiabálva. Telefonszínórban botlott meg a miniszterhelyettes, úgy esett el, de a helyzet súlyos volt. Szóba sem jött onnantól kezdve a budapesti állás.

Mehetett Sztálinvárosba, egyesek szerint figuránsnak, mások szerint a földmunkákból vette ki részét. Az építkezésen ásott árkok valamelyikének átugrása visszarepítette 44-be, szíve felé mozdult a benne maradt golyó. Rákosi Zoltán ennek az ároknak köszönhetően került vissza a fővárosba, elhúzódó gyógykezelésre.

Idővel felmerült a lehetősége, hogy hasznosítsa nyelvtudását és tehetségét: megengedték neki, hogy fordítson. De a Rákosi nevet nem használhatta. Bizonyára nem abból a meggondolásból, hogy azt az állam vezetőjének kellett fenntartani, inkább saját rossz cselekedetei miatt. Ákos Zoltán néven maradt fenn fordítása.

Évek teltek, nem is kevés, elbeszélésünk hőségének viharos temperamentumához képest, mignem kitört a forradalom. Ahogy az eddigiekben, úgy ebben az időszakban is a valóságosság határán alakulnak dolgai. Szovjetek által összefogdosott és az országból kivinni szándékozott fiatalokat ment ki egy vasúti kocsiból; őt magát el akarják fogni, de míg a karhatalmisták a főbejárat felől a házba hatolnak, ő kislisszol a hátsó kapun; egy vasutas csempészi ki az országból, olyasvalaki, akinek 12 évvel korábban, a nyilasok ellenében, ő segített.

Olaszországba került, az életéből hátralévő néhány évet ott élte le.⁴

⁴Rákosi Zoltán történetét Domokos Mátyás, Lator László, Orbán Ottó és Sárközi Mátyás emlékezéseinek felhasználásával idézem fel.

a cselekmény – isten ha egyszer lábra kap

MARNÓ JÁNOS

Részletek a fenti címet viselő, majd' harminc éve napvilágot látott verseskötet mai, tüzetes, minden egyes darabot felülvizsgáló átiratából, illetve a felülvizsgálati munkanaplóból.

18

*Hajópadló, gyerekcsíny; repedt lábtükör
a szandálpántba fogva, nővérem kis
tuskómnak szólít, barátnőjét lesem
az asztal alatti sötétben. Fajankó!
A sápadtságra szégyenpír. Szelidítő
hangja lerakódik a hallócsontomon,
barátnője él még, nővérem csontjaiból
nem támad föl jelentősebb emlék
bennem, égve hagyom hát a szemem, és
újabb hurkokkal próbálkozom a ház
körüli; a verstükrön afrik, véres hajcsomó.*

18/b

Nem lehet egy napon említeni a parkettát a hajópadlóval. Az utóbbi közvetlenül a tengerből jön és oda visz vissza, a parketta csak lakozásra és táncra való, ék-mintázata már önmagában szálka a szememben. E tekintetben nem érdekel mások véleménye semennyit. Pedig szeretem lebeszélgetni magam a véleményeimről, gondolataimról, szándékaimról és vonzódásaimról, csak a hajópadlómból ne kelljen engednem. És a parkettát ne nézzem várakozás közben. Hárman ülünk a szobaasztalnál, a nővérem, a barátnője és én, én rövidnadrágban, térdzokniban, és a szandálom szíja alá tuszkolt kis téglafarmájú zsebtükörrel — amiért a nővérem megvető pillantásokat vet rám. Nem így a barátnője, az Ida, aki csak pironkodik, mintha ő követné éppen el a csínyet. Mivelhoggy nem tud róla. Köztünk marad minden, a nővérem és köztem. Az asztal alatti ósképek, amint azonnal belevesznek a forró hús sötétségébe. Az abszolút szégyen felkönyökölni az asztallapra, a mennyezetvilágításba, ami másokat is becsalogathat még közénk. És akkor vége szakadna alantas pályafutásomnak, odavesznék a lábak sűrűjében. Ottrekednék a költészetben, az irodalomban, amitől pedig undorodom, mint az ágyat nyomva saját testszagomtól. A betegágyat. Mert a váratlanul belépő ott kapna rajta.

19

*Puhatolózik, amíg van min, miért
az ember. Papírkígyót állít a fűtő-
testre, rajzolja, jegyzi egyik fázist a másik
után, éjt nap, éjre éj, utódokat nemz, falja,
eteti őket émelegős, lágy, tejbegríz*

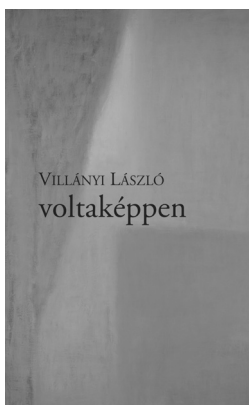
438

tekintettel, majd visszafordul a fal felé —
 az most sötét és néptelen.
 Hamarosan még ennyit sem fog látni. Érzy,
 ahogy a papírcsík lassan belecsavarodik
 a szemébe; majd néhány kockát villant a hüllő
 egy filmből — s pattog, perceg, hallja, a fríz.

19/b

A papírkígyó kellékei egy hámozott krumpli, a hasába fúrt lyukkal, hozzá egy hurkapálcika, és egy megfelelő hosszúságú, *serpentin* papírcsík. A fűtőtestet korabeli (!) fa- és széntüzelésű vaskályha is helyettesítheti, aminek a fedele már nem izzik át a testében lángoló tűztől. *Csépány Ákos*. Így hívják a kisfiút, aki a játékkal egy téli délután megismerteti a vers — ezúttal általános — alanyát, az embert; az ember eszerint egy *serpentin* gyanánt tekeredik fel a saját életfá-jára, amiből azután elalvás előtt eléggé összefüggéstelennek tetsző filmkockákat villant fel neki a szemébe csavarodó papírcsík. Az összefüggéstelenség persze csak látszólagos, ha az ember türelemmel feledkezik bele egyik-másik kockába, az állókép magától újtára indul, elcsavarog valamerre, az ember számára akár ismeretlen, egészen ismeretlen vidékekre, amelyek minél ismeretlenebbek, annál mélyebb otthonosságot árasztanak magukból. Mintha az áthevült krumpli hasából vagy húsából teremnének elő ezek a helyek — miután a krumpli haja a moslékba ment. És valóban, az ember másnap rendszerint moslék közérzettel ébred, a gyermekei szanaszét a világban, próbálják megállni a helyüket, a *Csépány Ákos* neve azonban azóta sehol, egyetlen esetben sem tűnt fel. Ritka név volna talán, ellentmondva a nem is túl mélyen benne rejlő jelentésének? Mit mondjon erre az ember? „Ebédidő van!”?

A VIGILIA KIADÓ ÚJDONSÁGA

VILLÁNYI LÁSZLÓ
voltaképpen

Villányi Lászlót, a győri Műhely folyóirat főszerkesztőjét elsősorban költőként ismerik az olvasók. A kortárs magyar költészet középgenerációjának jelentős alakjaként azonban fontos esszéket és vallomásokat is írt az elmúlt három évtizedben, amelyek rávilágítanak költői világának genesisére és alakulására, az őt ért meghatározó irodalmi-filozófiai hatásokra, a költészet mibenlétéről alkotott esztétikai elgondolásaira. Könyvünk ezeket az írásait gyűjti egybe.

Ára: 2.400 Ft

A becsukott szem dilemmája

VÖRÖS ISTVÁN

1964-ben született Budapesten. Költő, író, műfordító. A PPKE BTK oktatója, a Vigilia munkatársa. Legutóbbi írását 2017. 3. számunkban közöltük. – Részlet a *Thomas Mann kabáája* című regényéből, mely a Noran Libro Kiadónál jelenik meg a könyvhéten.

Ha már nyitva volt a szekrény, az alján hányódó rongyok közül előásott egy jókora zsákot. Anyagának durva tapintása jólesett az ujjainak, mint valami biztosan hétköznapi dolog, ami végre visszahozhatja a valóságba, pedig nagy szüksége lett volna rá, hogy ne legyen jelen ebben az őszi éjszakában, melyben futva tért haza az étteremből. Mégsem úgy sikerült az író vacsorameghívása, ahogy azt tervezték. Óvatosan visszacsukta a szekrényajtót. Tervezték egyáltalán valahogy? Ő például mit akart ezzel az estével elérni? Közös terveik biztos nem voltak. Egy beszélgetés mindig magát teremti meg. Az időbeli dolgokat nem lehet előre eltervezni, gondolta a térbeli művészek fölényével, akiknek lehetőségük van művüket átlátni, egyetlen pillantással felmérni.

Beszélgetésük kudarca az író kudarca, nem az övé.

Kik lehettek ezek a rózsaszíningesek? Ennyire komoly már a helyzet? De hogy szegődhet egy német, egy bajor a francia érdekek szolgálatába? És egyáltalán, mik a francia érdekek? Mért jó nekik megszállni olyan területeket, ahol nem is élnek franciák? Szívesen varrnék egy koronázási palástot annak a IV. Napóleonnak. De olyat, hogy attól koldulna.

A zsákot az asztalra dobta, ahol szabni szokott. Méretet se kell vennem magamról, becsukott szemmel is látom azt, ami vagyok, és azt, aminek lennem kell. Nem holmi zsarnokokat fogok most átformálni, hanem magamat. Kihúzta a keskeny asztalfiókot, és fehér szabókrétát vett elő.

Aztán hozzáfogott, hogy kiterítse a zsákot. Kétrét hajtva akkora volt, mint egy konyharuha. Szétnyitotta, erre az egész asztalt beborította a hullámzó vászon, ami egyáltalán nem lett volna szükségszerű. Sőt, nem volt lehetséges. Ennyi anyag bőven elég is, hogy a szőrcsuhát megvarrja magának, gondolta elégedetten, és úgy próbálgatta az ujjai között a minőségét, mintha a legfinomabb selyem lenne.

Csak az ostoba varr a varrásért magáért, és csak a profi a megélhetésért. Ő a világot akarta *megváltoztatni* — vagy magát *megváltani*. Önmaga életének átszabása egyúttal egy kis korrekció a világ szabásmintáján is.

Önmagát *megváltoztatni*, és a világot *megváltani*, ez már nagyobbaknak való. Ilyesmi lehet a célja egy munka közben kiéhezett művésznek. Ha a létre van kiéhezve. Egy munka közben kiéhezett mesterembernek csak annyira van joga, hogy a művészek közé felverekedje magát. Vagyis ő nem kívánhat többet, mint amit az előbb kívánt, és aminek a véghezvitelébe most bele is fogott.

Ehhez kell az új ruha. Elszökni önmagából, otthagyni a műhelyt a kislánynak és édesanyjának.

Mikor föl akarta vázolni a szabásmintát a zsákvászonra, kiderült, hogy az anyag még mindig duplán van. Dühösen szétnyitotta, de akkorának bizonyult, hogy ellepte a szoba padlóját.

A fenébe, már megint egy csoda. Elegem van a csodákból.

De miért, kérdezte valaki.

Ki van itt?

Senki.

Nem hiszem. Nem látom magát.

Na ugye, hogy tudod, ki vagyok. Befelé nézz!

Klaus leengedte a szemhéját, a szemgolyóját befelé fordította, és akkor megpillantotta.

Szerette volna becsukni a szemét ez elől a belső látvány elől, de egy becsukott szem már nem becsukható. Ott ül a lelke mélyén valami bordó ködben? Vagy az nem is a lelke? A gyomrán ül? Ott ül a gyomrán egy parányi ördög. Esetleg akkora a gyomra, hogy egy ördög is kényelmesen elüldögélhet rajt? Belül nagyobb vagyok, mint kint?

Lehet, hogy nagy ember lennék? Nem csak a híresek lehetnek nagyok. De érdekel engem a nagyság? Ugye, hogy nem? Biztatta és higgasztotta magát. Akkor a kicsi ördög átült a gyomráról a májára. Nem is ült, egyenesen végigvetette magát, mint egy heverőn. Persze ördög ez egyáltalán? Szarva nincs, patái nincsenek, nem lengi körül kéngőz. Szabásmintákat nézeget gúnyosan. Az asztalról talán el is tűnt az a zsákvászon?

Akkor az ördög, igazából egy fogatlan csavargó, fölnézett rá, letről, a szervek mélységéből, a tudó árnyékából, és elnevette magát. Remetének akarsz állni? Hiszen már így is az vagy. Azt hiszed, szent lehetsz? Hát nem. Te gyilkoltál ma éjszaka.

E pillanatban olyan sürgössé vált, hogy megszabaduljon a gonosz belső hangtól, aki ráadásul értelmetlenül igaztalan dolgokkal vádolja, hogy varázsütésre megvilágosodott előtte a becsukott szem becsukásának dilemmája.

A túlvilág léte attól függ, látja-e az ember. Ha nem látjuk, nincs, gondolta és kinyitotta a szemét.

A vászon ugyanúgy körbelengte az asztalt, ahogy az előbb, irrreálisan nagyra nőve, de ült fönt rajta egy még Klausnál is nyomorultabb koldus. Klaus azonnal ráismert.

Nem kellett volna annyi mindent összehordani annak a gyanútlan írónak.

Gyanútlan?

Talán sejtette, hogy semmi sem igaz abból, amit beszélsz?

Semmi sem volt igaz belőle? Ezt maga honnan tudhatja?

Én vagyok a túlvilág egyesített ördögügyi főosztályának vezetője. Elvárom, hogy mindenki visszategessen.

Ezek szerint maga afféle ördögnek vallja magát.

Én nem vallok semmit. Én ördög vagyok, a legfőbb ördög.

Milyen lehet a többi, ha maga ilyen.

Ó, a többiek szépek és gazdagok. De ők alig járnak be a hivatalba. Ördögbálokon parádéznak, utazgatnak a történelemben és a legszebb nőknek udvarolnak. Sejtelmük sincs a munkáról.

Hát akkor nekünk, embereknek mostantól nagyon jó lesz.

Tévedés! Az ördögre szükség van. Az ördög tartja karban a lélek istállóját.

Az meg mi?

Ahová bekötitek az ösztöneiteket, mint a lovat meg a marhát, de etetni, trágyázni nem nagyon akarjátok. Még az a szerencse, hogy az álom árvize két-háromnaponta előnti, és kimos onnan minden szennyet.

Akkor magukra még sincs szükség.

Ó, az a víz nem elegendő. És etetni is kell, nemcsak takarítani. Nincs mit kitakarítani, ha előzőleg az állat nem zabálta tele magát.

Ez a lélek árvize, meg az istálló, az elöntött ház nagyon is emlékeztet engem arra, ahogy ennek a kislánynak az apja, az unokaöcsém meghalt.

Kedves Klaus, mondta komoly képpel a koldus, akinek a foghíjai most ezüstösen megcsillantak, mintha mégis valami pótlás lenne ott, egy másik világ ezüstje az itteni csontjai között, én nem tudom, hogy miről beszélsz.

De, nagyon is tudja. Maga ott volt. Maga egy fosztogató, aki az árvíz idején ott járt, és a visszatérő öcsém megzavarta. Azért még nem kellett volna megölnie.

Én nem ölök soha. Nekem nem kell soha ölnöm. Én fékezem meg a gyilkosokat. Mint amilyen te is vagy. Az íróval szerettél volna végezni ma este, igaz?

Bevallom, tényleg megfordult a fejemben. Másképp hogyan szerezhettem volna vissza tőle a történetemet? De nem tettem meg!

Nem, mert abban is megakadályoztalak. Kitaláltam ezeket a rózsaszíningeseket, és odaküldtem őket.

Talán Napóleont is te találtad ki?

Ezt a negyediket? Nem, ezt épp a te íród találta ki. Igen, ő. Hiszen tudod, hogy szerződöttünk vele.

Még nem olvastam a kéziratát.

Nem is szabad elolvasnod. Odaadod nekem. Én majd postára adom.

De kíváncsi vagyok rá.

Sajnos késő, a küldemény időközben már benne is van a postaládájában, tehát nincs választásod, még most fel kell add, hogy egy órával ezelőtt odaérjen.

Ha egyszer már megtörtént, nekem ugyan nem kell semmit tenem érte.

És te akarsz az álomvilágba elmenekülni?

Hát ezt meg honnan tudja?

Tudom, mert belőled jövök. Ezt sose felejtse el. Ki kell mondjam, hogy nincs túlvilág, nincs egységes álmovilág, ezekre a helyekre nem lehet menekülni. Mégis ismerned kell az álmologikát, mert lehet, hogy az egész világ, amilyenné át akarod változtatni ezt a kellemesen vérest, e szerint a logika szerint fog működni.

Én nem akarom az egész világot átváltoztatni.

Hazudsz.

Igen, bocsánat.

Nem tűröm, hogy a jelenlétemben hazudjanak. Az az én privilégiumom. És nagyon féltékeny vagyok a hazugságra. Ő egy olyan nő, aki még neked is tetszene, kedves Klaus. Nos, akkor kérem a levelet.

Rendben van, hazudtam. Lemondok a hazugságról mindörökre, engem nem érdekelnek a nők, én impotens vagyok.

Ez is egy nagy hazugság, amit húsz éve adtál be magadnak, de ma este véresen lelepleződik. Mondtam, hogy már öltél.

Hazudik.

Nem. Így nem igaz. Úgy mondd, hogy: Hazudsz! Én nem magázva hazudok, hanem tegezve.

Mi a különbség?

Mint egy belső zseb gombja és a zakógomb között. Az, hogy így igaz, úgy nem. Igaz, hogy hazudok, vagy hazugság, hogy hazudok, tehát igazat mondok.

Lehet, hogy én szerelmes vagyok annak a kislánynak az anyjába?

Na ugye, hogy értjük egymást. De azért még nem kellett volna megölnöd és megerőszakolnod.

Nem is tettem.

Akkor a koldus fölemelt a zsákvászonról egy közepes vastagságú kötelet. Hát ez itt mi?

Nem tudom, felelte Klaus őszintén.

Nem vagy őszinte.

Ezt nekem pedig csak magázva lehet mondani, replikázott hirtelen ötlettől hajtva Klaus. Így nem őszinte.

Na jó. Akkor megalkuszom: Maga nem őszinte, Klaus.

Hurrá! Üvöltött fel Klaus. Akit az ördög magáz, az sokáig fog élni.

Nos te igen, de ennek az volt az ára, hogy ma éjszaka megölted, akit a legjobban szeretted.

Hazudik.

Nem. Így nem igaz. Úgy mondd, hogy: Hazudsz! Én nem magázva hazudok, hanem tegezve.

Most nem úgy van. Ezúttal éppenséggel így igaz, és úgy nem. Igaz, hogy hazudik, de hazugság, hogy nem hazudsz, tehát igazat maga sem mond, és te sem mondasz.

Hohó! Ne járassd velem a bolondját. Engem nem fogsz kettészakítani, ahogy a történelmet próbáltátok avval az íróbarátoddal.

Nem vagyunk barátok.

Nem vagytok azok. Én kötlek össze titeket. Megint fölemelte a kötelet, aminek az egyik részén egy pár csepp vér látszott.

Csak nem azt akarod mondani, hogy megölted a kislány anyját is?

Nem én öltem meg. Rengeteg rád valló bűnjelet hagytam ott. De persze azt a szerencsétlent senki se fogja keresni. Ha nem vered nagydobra a dolgot, tiéd a gyerek, fölnevelheted.

Ekkor zörgés hallatszott az ajtóból. Vagy inkább kaparászás. Fé-lénk köhögés.

A koldus föl pattant az asztról és kését Klausnak szegezte. Ravaszabb vagy, mint gondoltam. Máris rendőrt hívtál?

Butaság.

Van itt hátsó kijárat?

Nem ott jött be?

Tudod, hogy nem. Én ide rajtad keresztül járok be. De most alig-hanem másfelé kell menekülnöm.

Betegyem ebbe a zsákba?

Még csak az kéne, hogy malacokkal cipeltess el! Ide a pénzed, vagy elvágom a torkod! Mondta, és kését Klaus nyakának szegezte.

Ott van annak a pultnak a fiókjában.

De becsületesen szerezted?

Persze.

Akkor nem jó. Nekem csak fekete pénz segíthet.

Olyannal nem szolgálhatok.

Megint kaparászás hallatszott az utcai ajtó felől. Ki az, kiabált ki Klaus a tulajdonos magabiztosságával.

Ne! Mért árultad el, hogy itt vagyunk?

Hiszen maga már itt sincs. A hátsó ajtó nyitva van.

Na jó. Nem bánom, ez egyszer megteszi fehér pénz is, mondta, és nagy sebességgel kiürítette a fiók tartalmát. Klaus valósággal fel-lélegzett. Túl sok pénz gyűlt már ott össze, és túl régóta nem nyúlt hozzá.

A rabló feltépte az ajtót, és kilépett az udvar sűrű éjszakájába, ahol azonnal elenyészett a sötétben. Az utcai ajtó csendesesen kinyílt. Az unokahúga állt ott. Kisírt szemmel és remegve.

HALMAI TAMÁS

Világmadár

Tandori Dezsőnek

Kicsinyke? Vézna?

Világmadár

lesz a veréb, ha

válladra száll.

444

A Mozdulatlan Áramlás

*Sosem-voltba visszatalálni:
ez a maradék útiterve;
egy mozdulatlan áramlásnyi
tudat mélyén dobogó elme
éber álma, józan katarzisz.
Isten országa tényeken alapszik.*

Mint az angyal

*Energiák szövetkezése,
anyagtalan anyag
a test, az álmok szövetére
hasonlító szavak*

*világával rokon
minőség;
egy jelenlétnyi alkalom,
hogya a lelkek sorsuk kitöltsék;*

*iramló áramok
alkotta állapot,
hogya akkor is maradjon szerelem,
ha nincs jelen a lét, ha nincs jelen*

*a hiány, hogya épp Isten hiányzik.
Mint az angyal, kísér a test hazáig.*

Közbenjárók

*Elvillanunk, mielőtt megtanulnánk
világítani. Mint a hattyúk,
várunk, s vándorlunk, mint a hullám.
Amit elhagyunk, jótételeknek adjuk.
Szárnyatlanok lettünk: zavarva*

ölelésben, ölekezésben.
Egy szó elég, hogy a magasba
a nyelvtani személy fölérjen.

A kertekben kerubbá túlzott
árnyak. A hold a lelkivezetőjük.
Repüléshez segítő súlyok
a hátukon. Ki vezet ki belőlük?
Sötétünkben vajon ki lát?
És ki hallgat helyette?
Ha tökéletes lenne a világ,
nem volna helyünk benne.

Isten szívébe bebocsátást
porózus szívünk ugye kaphat,
amíg a test botolvást
egy helyben caplat?
Fészek híján felhő se szállhat,
bár szeráfok a felmenői.
Fülünk is sug Isten szájának,
s már nem félünk egymással elvegyülni.

Mikor a tudat lelkesül,
átszellemül a lélek.
Összetorlódnak fenyvesül
fűből sarjadó fények.
Aki messze van, nem hiányzik:
közellétek adódtak össze
távolsággá, hogy éjszakáit
a nappal lénye összekösse.

Mert szabott útra készülünk,
mindenfelé iránya van.
A világosság nélküliünk
világtalan.
Halandó látja hamarabb
életükön a cégért:
Közbenjárók a madarak,
az égben értünk — és nálunk az égért.

MOLNÁR KRISZTINA
RITA

Bámuld a felhőt

*Már több mint kétezer éve
valaki meghalt értem.
Ez volt az utolsó érve.
És még mindig nem értem.*

*

*(Ez nem vers.
Sikoly. Sikoly. Sikoly.
Ami most gyilkos csapda,
egyszervolt leghőbb vágya.
Összedőlt, mint a kártya.
Terítve az összes lapja.
Megingott minden alapja.
Szitává rágja jonhát a moly.)*

*

*Elmenni, meghalni kéne.
Csak gyorsan, csak gyorsan, csak gyorsan.
Igazán semmit se félve
Dunába dőlni, késbe,
nem félni, bízni bátran
gyors vagy lassú halálban,
elég volt, de szép az élet,
ez a kés sem elég éles —*

*Nyugodj meg, nyugodj meg, jól van.
Csak feküdj egy kicsit szótlan,
bámuld a holdat, a felhőt.
Más is kibírta, hogy felnőtt.*

*

*Már több mint kétezer éve
valaki meghalt értem.
Ez volt az utolsó érve.
Lassacskán csak megértem.*

Márai Sándor: Erősítő

FODOR JÓZSEF PÉTER

A keresztény hagyományhoz való viszony tükrében

„Befejeztem az Őszövetséget. Először olvastam kritikus szemmel.
Bizonyos, hogy ez az ősz-öveg.
Minden, amit tudunk, ebből következik, erre épül rá.”¹

„Add meg nekem mindennapi oldalamat.”²

1982-ben született Szombathelyen. Egyetemi tanulmányait a Nyugat-magyarországi Egyetem olasz nyelv és irodalom, az ELTE magyar, majd reneszánsz tanulmányok szakán végezte. Jelenleg a Pázmány Péter Katolikus Egyetem doktorandusza.

¹Márai Sándor:
A teljes napló 1948. Helikon, Budapest, 2008, 14.

²Márai Sándor:
A teljes napló 1974–1977. Helikon, Budapest, 2016, 224.

³Vö. Lőrinczy Huba:
Az inkvizítor és az eretnek.
Márai Sándor: Erősítő.
Forrás, 2003/11. 3.

⁴Márai Sándor:
A teljes napló 1970–1973.
Helikon, Budapest, 2015, 343.

⁵Uo. 394.

A Márai-életmű e kevésbé ismert alkotása a késői reneszánsz kor társadalmának ideológiai megosztottságába kalauzolja el az olvasót. Az inkvizíció kolostorában játszódó, Giordano Bruno halálának körülményei és utolsó éjszakája köré szövődő történet háttérét a vallási dogmák és a tudományos processzió ellentéte adja. Az olvasó mindezt egy Rómába érkező spanyol inkvizítor emlékiratain keresztül ismeri meg, akinek e római tartózkodás alatt gyökeres fordulatot vesz az élete.

Márai Sándor szinte napra pontosan 374 évvel Giordano Bruno halála után, 1974 februárjában tett pontot az *Erősítő* című regény első teljes vázlatának végére. Ezt követően még júniusig csiszolta a szöveget, így a munkálatok összességében két évet vettek igénybe. A mű végleges formába öntése nem volt egyértelműen elhatározott elképzelés az író részéről.³ Márai minden év elején vagy születésnapján számvetést készített naplója oldalain, ahol összegezte az elmúlt év történéseit, valamint vázolta a következő év terveit. 1972 végén nem említette az *Erősítő* megírását⁴ annak ellenére, hogy pár hónappal korábban felkereste a történet fő helyszínét. 1973 áprilisában *Bátorító* címmel már homályos terveket szőtt a könyvről,⁵ aminek megírása mellett véglegesen, véleményem szerint, az év nyarán döntött, miután a *Föld, föld!...* című, éppen elkészült műve hat példányát ajánlottan elküldte budapesti barátoknak, de ezek közül öt postafordultával visszaérkezett címére, mert a kommunista rendszer még huszonöt évvel a hatalomátvétel után is kivetette magából az eretnek, bíráló gondolatokat.⁶ 1971-ben adták ki újra az inkvizíciós jegyzőkönyvekből készült válogatáskötetet, ami erős inspirációt adott az író számára az alkotáshoz.⁷ A kötet nem tartozott, és ma sem tartozik a szabadpolcra leemelhető könyvek közé.⁸ Márai 1972 januárjában találkozott először az előzőleg valószínűleg újságcikkből megismert kötettel, amit „baráti segítséggel”,⁹ feltehetően Szőnyi Zsuzsa által szerzett meg.

⁶Uo. 444.

⁷Domenico Orano: *Liberi pensatori bruciati in Roma dal XVI al XVIII secolo (Da documenti inediti dell' Archivio si Stato in Roma)*. Roma, 1904.

⁸Kutatásom során Budapesten, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban találtam egy első kiadást, illetve az Egyetemi Könyvtárban egy második, faksimile kiadást. Utóbbi valószínűleg megjelenése óta (1971) csak a könyvtáros nyitotta ki, hogy dokumentálja a kötetet a könyvtár számára, mivel 2016 októberében én vágtam fel a könyvet, így téve olvashatóvá azt.

⁹Márai Sándor: *A teljes napló 1970–1973*, i. m. 233.

¹⁰Szénási Zoltán: *A szavak sokféleségétől a Szó egységéig. Tanulmányok a 20. századi magyar katolikus irodalom témaköréből*. Argumentum, Budapest, 2011, 38.

¹¹Uo. 15, 49.

¹²Márai Sándor: *A teljes napló 1948*, i. m. 211.

¹³Rónay László: *Márai Sándor*. Korona, Budapest, 1998, 636–637; *Közös múltunk*.

Az *Erősítő* tanulmányozása első lépés afelé, hogy Márai életművét a keresztény kultúrkörhöz való kapcsolata felől vizsgáljam. A kutatás középpontjába állított művek kiválasztásában Szénási Zoltán keresztény művészetértelmezésére tett kísérlete segít, mely így hangzik: „nem szükségszerűen kötött a liturgiához, lehet szakrális és profán művészet is, valamilyen módon azonban alkotásainak kérdésirányával az emberi lét lehetőségeire és az isteni Szó kutatására kell irányulnia”.¹⁰ Úgy gondolom, az író egyes művei tanulmányozhatók a katolikus irodalom témáját első lépésben megközelíteni kívánó vizsgálati szempontból, vagyis a 20. század szellemi közegében tapasztalható Istenről való beszéd felől. Ez a módszer segíthet kijelölni a teológia és a poétika dialógusa mentén létrejövő diskurzív teret, melyben a katolikus irodalom fogalma is újraértelmezhető.¹¹

Márai már 1948-ban feladatának tekintette megírni, milyen vallási energia hatott korában, „mi volt az immanens vallás igazi értelme”.¹² A témát egy kendőzetlen példázatban jelenítette meg. A regény befogadásának 20. századi története szinte megegyezik a spanyol karmelita inkvizítortanonc által írt regénybeli levéllel. Az *Erősítőre* első megjelenésekor, 1975-ben a magyarországi kritika nyíltan nem reflektálhatott. Voltak, akikhez titkos utakon eljutott abból az 1100 példányból, amit Márainak sikerült kiadatnia: olyan emberekhez, akik szívükön viselték az irodalmat, és tisztában voltak felelősségükkel és kötelességükkel vele kapcsolatban.¹³ Az író nem sokkal a regény megjelenése után a következőket írta: „Ma huszonnyolc éve, hogy elutaztunk Budapestről. Az elégtétel, amit érzek, teljesen eltölt. Huszonnyolc év, amikor szabadon írtam, azt írtam, ami a meggyőződésem; közzé adtam, amit írtam... És még itt vagyok, szabad vagyok. A kommunista dogma, a marxista hittétel éppen úgy vakhítt követel az írótól, mint a keresztény dogma. Író nem lehet más, csak szakadár, aki megtagad minden dogmát. Nincs más »irodalom« a vasfüggöny mögött, csak a szamizdat — minden más csak taktikusan engedélyezett mellébeszélés. A dogma nem tűr elhajlást. Nagy elégtétel, hogy volt erőm eljönni huszonnyolc év előtt Magyarországról és megírtam mindazt — olyan, amilyen — amit idegenben írtam. Otthon soha nem írhattam volna meg ezeket a könyveket.”¹⁴ Az idézet hűen tükrözi az író harminc évvel korábbi szovjetizálással való találkozásának első, magyarországi tapasztalatait. A szellem államosításával kapcsolatos ellenérzése mit sem csökkent az idővel,¹⁵ amihez az említett könyvküldemények visszatérése is hozzájárult. A szellemi szabadság elvesztése megszüntette az egyéni különözés lehetőségét, ami kötötte az alkotó kezét. Amikor úgy érezte, már hallgatni sem lehetett Magyarországon, döntött úgy, hogy száműzetésbe vonul, mert „magyar író még jelenlétével sem igazolhatja azt a hazaárulást, amit odahaza, az orosz szuronyok védelme alatt (...) művelnek”.¹⁶

Márai megítélése szerint az inkvizíció intézménye a gyakorlatban függetlenül működött az egyháztól. Számos idézet bizonyítja, hogy az egyházat nem azonosította a kereszténységgel. A következőket írta

Sipos Lajossal beszélget
Finta Gábor és Szénási
Zoltán. Kairosz,
Budapest, 2014, 56–57.

¹⁴Márai Sándor:
A teljes napló 1974–1977,
i. m. 381.

¹⁵Márai Sándor:
A teljes napló 1948,
i. m. 120.

¹⁶Uo. 253, 272.

¹⁷Márai Sándor:
A teljes napló 1946.
Helikon, Budapest,
2007, 305.

¹⁸Uo. 248.

¹⁹Márai Sándor:
A teljes napló 1950–1951.
Helikon, Budapest,
2009, 106.

²⁰Szent Ágoston:
Isten városáról.
Tizenötödik könyv, III.
kötet. (Ford. Földváry
Antal.) Kairosz, Buda-
pest, 2006, 265–268,
vö. Márai Sándor:
A teljes napló 1950–1951,
i. m. 161, vö. Zsid. 11, 13.

²¹Márai Sándor:
Erősítő. Helikon,
Budapest, 2008, 51.
(a továbbiakban a
zárójelben lévő oldal-
számok erre a kiadásra
vonatkoznak), vö. Márai
Sándor: *A teljes napló*
1970–1973, i. m. 328.

a negyvenes évek végén: „féltem a kereszténységet az egyháztól. És féltem a papoktól”,¹⁷ „A katolikum nagy erő lehetne a magyar világban s általában a világban, ha az erő kibontakozásában nem állná útját — itthon és a világban — az egyház”,¹⁸ „Minden rendszerből (...) a kereszténység hiányzik. Nem csak a Bolsevizmusból és az Amerikanizmusból és a Szocializmusból: nem, az egyházból is.”¹⁹ Az istenfogalom több helyen felbukkan a regény szövegében, de leginkább rögzült nyelvi formaként jelenik meg: a keresztvetés szövegét használva keretes szerkezetként a szöveg első és utolsó mondatában, valamint üdvözlési formaként, (üres) szófordulatként, mint például „az Úr kegyelméből”, „az Úr 1598-ik esztendejében”, „Isten hidege”, „Isten városa”. A Genf városára aggatott korabeli jelzőben felfedezhető a Márai-féle ironia, mivel Ágoston óta tudjuk, hogy a Káin által alapított közösséggel szemben Isten városának lakói zarándokok²⁰ a Sátán által megkísértett Földön.²¹ Erre utal Bellarmino bíboros megvető véleménye Bruno azon kijelentéséről, hogy a világ szerves része a Szentháromság mellett egy negyedik egység: a Gonosz (149.). A spanyol szerzetes nem utasítja el ezt a lehetőséget (199.), és éppen ez mutat rá értékítéletének megváltozására. A haldokló Brunóban a keresztre feszített Jézusra ismervé következik be gondolkodásában a fordulópont. Jézus megkérdezte Istent, miért túri, hogy a Gonosz befolyásolja az embert. Miért hagyta el őt? (vö. Mt 27,46; Mk 15,34.) E kérdés sosem volt olyan aktuális, mint a második világháború alatt és után.

Márainak személyes oka is volt e kérdés feszegetésére, mivel újszülött kisfia, mint legártatlanabb ember, bölcsőhalálát sosem tudta feldolgozni, és mint megmagyarázhatatlan esemény, örökös fájó pont volt életében, amit nem bocsátott meg „senkinek soha”.²² És mikor az ember nem bocsát meg Istennek: minden pokoli sötétségnél komorabb lehet az ilyen pillanat — mondja a spanyol inkvizitor (129.). Bruno és Jézus párhuzamba állítása nem csak a szenvedésükön keresztül jelentkezik a regényben. Bellarmino Brunót a békés együttélés ügynökének tartotta, aki az embert ki akarta békíteni Istennel (145, 150.). Viszont a béke nem hoz anyagi hasznot, márpedig a pénz és az arany vált az emberek istenévé a nagy emberáldozatot követelő újvilági felfedezések után. Az aranyba vetett hit felülírja a békés emberi együttélést, a regény befejező gondolatai ezek. Ennek értelme, hogy az egykori szerzetes az egyház berkeit elhagyva sem vált igazán szabaddá, mivel a megélhetés kényszere megköveteli tőle, hogy azt írja, amit a pénz szava diktál. Egy út marad hát: a társadalom peremén maradva, szabadságban szemlélődni. E létmódhoz hatalmas erő kell, mert nincs egyértelmű igazság, ami egyszerűvé tenné a tisztánlátást. A szerzetes e tisztánlátás vonatkozásában erősödött meg. Rájött, hogy annyi igazság létezik, ahány ember, és szabadsága éppen abban áll, hogy Isten helyett az embereknek ír. Elsődlegesen író, csak utána keresztény.

A kulcsszavak (Eszme, a kereszt, az igazság) keretes szerkezetben jelennek meg. De nem Istenre vonatkoznak, hanem az inkvizíció céljának, a szent ügynek alárendelt jelképek. A cél: megakadályozni,

- ²²Márai Sándor: *Ujjgyakorlat*. In uő.: *Összegyűjtött versek*. Helikon, Budapest, 2002, 313.
- ²³Márai Sándor: *Erősítő*. Szerzői Kiadás, 1975, 175.
- ²⁴Uo. 157.
- ²⁵Domenico Orano: i. m. 88–89.
- ²⁶Lőrinczy Huba: i. m. 75.
- ²⁷Szegedy-Maszák Mihály: *Önéletrajz és regény Márai életművében (I. rész)*. Vigilia, 1988/5. 359.
- ²⁸Uo.
- ²⁹H. Porter Abbott: *Önéletírás, autográfia, fikció: kísérlet a szövegtípusok osztályozására*. (Ford. Péti Miklós.) Helikon, 2002/3. 299.
- ³⁰Philippe Lejeune: *Az önéletírás definiálása*. (Ford. Z. Varga Zoltán.) Helikon, 2002/3. 280.
- vö. Márai Sándor: *A teljes napló 1948*, i. m. 301.
- ³¹H. Porter Abbott: i. m. 300.
- ³²Márai Sándor: *A teljes napló 1948*, i. m. 269.
- ³³Márai Sándor: *A teljes napló 1952–1953*.
- hogyan valaki felsőbb jóváhagyás nélkül terjessze gondolatait (148.). A szöveg érzékelteti, hogy Isten ki van hagyva e földi ügymenetből. Nincs más igazság, csak amit az egyház hirdet. Nem azt írja Márai, hogy van isteni igazság, a confortatőrök sem Istent szolgálják, hanem az inkvizíciót. Bellarmino mondataiban e fogalmak másként hangoznak, ő Isten megnyilatkozását látja (láttatja) mindenben, és így fogalmaz: a Gondviselés pedig nem tűri, hogy az egyház ellenségei győzedelmeskedjenek. Szerinte az Égi akarat játszott szerepet abban is, hogy a pápa, akinek kegyelmezési joga volt, Bruno esetében sem élt e lehetőséggel (34, 166.).
- Márai azt írta az *Erősítő* jegyzetében, hogy Bruno kivégzéséről meglepően szűkszavúan nyilatkozott a Santo Uffizio jegyzőkönyve. Eből arra következtetett, hogy „a Santo Ufficio tudta, hogy Bruno nem »közönséges eretnek«, és mintha sietett volna bagatellizálni ennek a Giustiziának jelentőségét”,²³ mert „vannak ügyek, melyeket leghelyesebb úgy intézni el, hogy a nyilvánosság nem tud semmit az elintézésükről”.²⁴ Ha összevetjük az Orano-féle gyűjteményes kötetben szereplő kivégzések jegyzőkönyveit, szembevetve az eltérés: Bruno esetében a szűkszavú dokumentáláson kívül hiányoznak a más esetben akkurátusan lejegyzett, a kivégzést levezénylő személyek nevei, az eljárás költségigénye és végül az írnok aláírása is.²⁵ Az író a fent említett történelmi tényanyag feldolgozása mellett számos irodalmi anakronizmust alkalmazott, feltehetően azért, hogy az irodalmi élet szabadságát korlátozó ideológiai hatalom eszközeit bemutathassa. Lőrinczy is említett néhány pontatlanságot, mint a Márai számára oly fontos valóság-vonatkozások, fikcióba ékelődő tárgyszerűségek példáját.²⁶
- Szegedy-Maszák Mihály „énformájú áltörténelmi” regénynek nevezte az *Erősítőt*.²⁷ Az ő értelmezésében tehát a regény leginkább vallomás, mely Márai igazi műfaja volt. A terjedelmi keretek nem teszik lehetővé a szubjektív befogadás pragmatikai kérdésének²⁸ boncolgatását. Az életrajzi párhuzamok következőkben való taglalása mégis szükségessé teszi a Márai-befogadás specifikusságának rövid tisztázását. Az autografikus olvasás²⁹ olyan olvasó esetében történik meg, aki ismeri a naplót, mint „Márai igazságát”.³⁰ Sőt, a naplók ismeretében rendkívül nehéz, szinte lehetetlen nem vonatkoztatni a regénytörténetet az író életútjára, még akkor is, ha a regény kifejezetten kinyilatkoztatja, hogy nem az életrajzi szerzőről szól.³¹ A filozófus életrajzával párhuzamba állítható a regény főhősének, a spanyol inkvizitornak római tanulmányait követő civil foglalkozása: Bruno két és fél hónapot nyomdászsként dolgozott Genfben. A Rhône melletti gazdag kereskedőváros az 1500-as évek második felében az olasz, francia, spanyol, portugál menekültek gyűjtőhelye volt, ahogy négyszáz évvel később e városhoz kötődnek Márai első számúzetésben töltött napjai is.³² Brunónak 1578-ban menekülnie kellett hazájából. Bejárta Európát, míg végül a vatikáni igazságszolgáltatás elől ideiglenes menedékre lelt Velencében, mint Márai a kommunista diktatúra elől menekülve New Yorkban, amit az atomkorszak Velencéjének titulált.³³ Nicolau Eymerich

Helikon, Budapest,
2009, 55.

³⁴F. Nicolai Eymerici:
*Directorium Inquisitorium,
Ordinis Prædicatorum, Cum
commentariis Francisco
Pegñe. Venetiis, MDCVII.*

³⁵Márai Sándor:
A teljes napló 1948, i. m.
120, vö. Márai Sándor:
A teljes napló 1970–1973,
i. m. 174–175.

³⁶Márai Sándor: *A teljes
napló 1948*, i. m. 105.

³⁷Márai Sándor:
A teljes napló 1947.
Helikon, Budapest,
2007, 328.

³⁸Lukács György:
Új magyar kultúráért.
Szikra, Budapest, 1948,
221–229; Márai Sándor:
A teljes napló 1947, i. m.
197, 254; Márai Sándor:
A teljes napló 1948, i. m. 57.

³⁹Márai Sándor:
A teljes napló 1950–1951,
i. m. 290.

⁴⁰Madarász Imre:
Két máglya. Hungarovox,
Budapest, 2014, 96.

⁴¹Ingrid Rowland:
*A Catholic Reader of
Giordano Bruno in
Counter-Reformation
Rome: Athanasius
Kircher SJ and
Panspermia Rerum*. In
Henning Hufnagel – Anne

*Directorium Inquisitorium*³⁴ című művének regénybeli megsemmisítése képletes visszavágás Márai részéről az őt ért legnagyobb sérelemért. A kivándorláshoz végső lökést adó esemény legújabb könyvének közönség elől való elzárása volt.³⁵ A Révai Kiadó államosításával megszűnt számára Magyarországon a hivatás.³⁶ Mint a háború alatt az 1943–44-ben írt naplójegyzeteket, úgy a következő években írtakat is kénytelen volt egy padláson rejtegetni.³⁷ A történelem tanulságait leszűrve, és a megjelenő kritika véleményét olvasva,³⁸ sejthető volt, hogy az írások veszélyben vannak, mint ahogy e feltételezés be is bizonyosodott 1951-ben, összes addigi művének betiltásával.³⁹ Bruno fellelhető könyveit katolikus területeken eltüntették, és az inkvizíció rendelete értelmében felkerültek a tiltott könyvek listájára. Az európai értékrend a könyvpusztítást az emberölés után a legsúlyosabb bűnnek tekinti, mert aki műalkotást semmisít meg, az egy emberélet értelmét, lényegét, öröklétét veti máglyára.⁴⁰ A filozófus esetében az indexre kerülés egyik jellegzetessége, hogy a katolikus egyház nem volt tisztában azzal, hogy mit írt utazással töltött éveit során.⁴¹ Márai regénye megközelítőleg hitelesen ötven kiadott művet tulajdonít Brunónak.⁴² Márai 1948-ban szintén összesen ötvenhárom addig megjelent könyvéről emlékezett meg az ország elhagyása előtt⁴³ — haláláig pedig több mint hatvanról. Bizonyos, hogy az életrajzi párhuzamok mellett az írórsors hasonlósága is motiválta őt a téma feldolgozásában. Sikerült olyan Bruno-adaptációt létrehozni, amely a filozófust élő, érző személyként látta úgy, hogy a bíboros elbeszélésén keresztül kristályosodik ki a két tudós feloldhatatlan ideológiai nézetkülönbsége.

Ahhoz, hogy értsük a regényt, tisztában kell lennünk azzal, mit értett Márai kereszténységén. Erről a következőképpen vallott nem sokkal a regény megírása előtt: „számomra a kereszténység soha nem volt más, mint kultúrkör és életforma”.⁴⁴ A regény mélyebb mondanivalója nem más, mint a legtöbb Márai-regényé: a polgári világ eltűnése felett érzett sajnálat, illetve az új világrendhez való alkalmazkodásának módjai, ami leginkább az ember tehetségének legmegfelelőbb mesterség magányos és cél nélküli tökéletesítésében ragadható meg. Ahogy a szertartást végző pap sem szakítja meg a misét a hívek kis létszáma miatt kongó templomban, úgy az író, a művész sem adja fel hivatását. Az élet és a művészet lényege a céltalanban megtalálni az értelmet; kimondani szabadon, amit gondolunk.⁴⁵ Márai számalomra méltónak és túlzásnak érezte az olyan „mutatványokat”,⁴⁶ melyek a katolikus egyház ideológiai befolyását próbálják megőrizni. Úgy vélte, a túlvilági boldogság illúziója helyett idősebb lenne irgalomra és tárgyilagosságra való hajlamot csepegtetni a társadalom igazságra fogékony részébe. A keresztény kultúrkör alappilléreinek tartott nézetét fogalmazta meg Giordano Bruno és Bellarmino társalgásának leírásában: Bruno „Szeretet helyett Irgalmat ajánlott. És Alázat helyett Tárgyilagosságot... Azt mondom, az Irgalom nem válogat, nem mérlegel, és aki irgalomra szorul, lehet halálos ellenség is, de segíteni kell neki... És aki tárgyilagoss,

Eusterschulte (szerk.):
*Turning Tradition Upside
Down: Rethinking Giordano
Bruno's Enlightenment.*
CEU Press, Budapest,
2013, 221.

⁴²Márai Sándor:
Erősítő. Szerzői Kiadás,
1975, 125.

⁴³Márai Sándor:
A teljes napló 1948,
i. m. 133.

⁴⁴Márai Sándor:
A teljes napló 1970–1973,
i. m. 487.

⁴⁵Márai Sándor:
A teljes napló 1974–1977,
i. m. 220.

⁴⁶Márai Sándor:
A teljes napló 1970–1973,
i. m. 502.

⁴⁷Vö. uo. 111.

⁴⁸Northrop Frye:
*Kettős tükrök. A Biblia és
az irodalom.* (Ford.
Pásztor Péter.) Európa,
Budapest, 1996, 107.

⁴⁹Arisztotelész:
Nikomakhoszi etika.
(Ford. Szabó Miklós.)
Európa, Budapest, 1987, 29.

⁵⁰Márai Sándor:
A teljes napló 1970–1973,
i. m. 152.

⁵¹Márai Sándor: *A teljes
napló 1943–1944.* Heli-
kon, Budapest, 2006, 76.

szemtől szemben nézi az életet, alázat nélkül, elszántan, minden kö-
vetkezéssel...” (167.)⁴⁷

A vakhit nem csak az *Erősítő*ben kapott negatív bírálatot. Az író 1972-ben Avilai Szent Teréz *Önéletrajzát* olvasva kemény szavakkal bírálta a vallási buzgalmat, mely szerinte növeli Teréz hiteltelenségét, az olvasóban pedig inkább szkepticizmust ébreszt, mintsem ösztönzést a vallásgyakorlásra. Ez a kételkedés mutatkozik meg ama véleményében, miszerint az emberek az élet nagy kérdéseire ma a tudománytól várják a választ, és nem az egyháztól vagy az irodalomtól. E témában Bellarmino bíboros regénybeli szavai söprik el Giordano Bruno tudományokba vetett hitének érveit, vagyis, ha az eszme helyett a jövőben a tudás azonosul a hatalommal, akkor a tudás is korrumpált lesz, és kegyetlen. E gondolat Northrop Frye-nál is megjelenik, aki a hatalom közös érdekekre való hivatkozásának álcája mögött lát hasonló összefüggéseket, amivel szemben kell állnia a tudomány erkölcsi felelősségének,⁴⁸ mert a tanult ember kötelessége az egymás iránti önkéntes segítségnyújtáson alapuló életforma megvalósítása: a tökéletes erény szerinti teremtő tevékenység.⁴⁹ Márai úgy látja: az ember történelmen átívelő morális fejlődése elképzelhetetlen, csupán a díslet változik, mindig lesznek olyan emberek, akik a béke és jólét szellemében létrehozott értékeket csupán saját hasznukra fordítják, megkárosítva ezzel a társadalom túlnyomó többségét.⁵⁰

Az eszmébe vetett hit kegyetlenségének ellentmondásait vélhetjük felfedezni a confortatőrök Márai-féle ironikus leírásában. Őrült gondolatfolyamaikra magyarázatot Frye könyvében találunk. Az erősítés érvelési módszerének tartópillére a *Jelenések könyvében* leírtakon nyugvó „keresztény igazságszolgáltatás”,⁵¹ amit „hidegen”, mindenféle háttér nélkül olvasnak a szerzetesek, így válnak elmeháborodottá.⁵²

Annak ellenére, hogy a spanyol elhagyta inkvizítori hivatását, lelkiekben nem lépett ki e vallási környezetből,⁵³ hitvallása nem változott meg, csupán a hivatásának eredményességében rendült meg a hite. A szerzetes tizenhat hónapig tartó képzése egyfelől tágította vallási alapú világlátását; megtapasztalta a pápa — mint régóta látni vágyott személy — közelségét egy, a várt áhítattól szinte teljesen mentes pillanatban,⁵⁴ valamint megismerkedett a keresztény vallási felekezetek sokszínűségével. A regény első része a teológiai válság miatt örökké egymásra gyanakvó szerzetesek képét tárja az olvasó elé. Viszont Bellarmino kardinális és a kolostorbeliek betegesnek tűnő vallási buzgósága a spanyol számára teljesen természetes és elfogadott volt (36–39.). Ha közelebbről megvizsgáljuk a confortatőrök jellemzését és az általuk az eszme nevében végrehajtott kegyetlenségek leírását, rátalálunk a szövegben működő ironia alapjaira. A szerzetes egyre mélyebbre süllyedt a római inkvizíció sötét bugyraiban, miközben lassan kialakult benne a tapasztaltakkal szembeni ellenállás, amit éppen az ironikus felhang vezet be. Fontos megjegyezni, hogy személyiségében már előzőleg megvol-

⁵²Northrop Frye: i. m. 235.

⁵³Fried István:
Író esőköpenyben. Márai Sándor pályaképe. Helikon, Budapest, 2007, 111.

⁵⁴Vö. Márai Sándor:
A teljes napló 1950–1951, i. m. 112–114, 347–348.

⁵⁵Jean-Henry Merle d'Aubigné: *History of the Reformation in the Time of Calvin I.* Hartland Publication, USA, 1999, 64.

⁵⁶Sík Sándor: *A katolikus irodalom problémájához. Egyetemesség és forma.* Vigilia, 1935/2. 25.

⁵⁷Franz Kafka: *A per.* (Ford. Szabó Ede.) Akkord, Budapest, 2006, 179.

⁵⁸Márai Sándor: *A teljes napló 1943–1944,* i. m. 76.

⁵⁹Vö. Márai Sándor:
A teljes napló 1949. Helikon, Budapest, 2008, 23.

⁶⁰Veres András:
Kosztolányi Ady-komplexuma. Filológiai regény. Balassi, Budapest, 2012.

⁶¹Szénási Zoltán:
i. m. 115–134.

tak olyan (a regényíróval közös) humanista beállítódású adottságok, amelyek felélesztették tudatában azt a szembehelyezkedést, amit végső soron környezete váltott ki. Ezzel Márai arra utalt, hogy nem csupán a környezet formálja az embert, hanem születésekor, genetikusan rendelkezik különböző személyiségbeli jellemzőkkel. Tertullianus szavait megcáfolandó adta Padre Alessandro szájába az ismert mondatot: *Christianus fit, non nascitur*:⁵⁵ a keresztény nem születik, hanem környezete hatására válik azzá — ennek ellenkezőjét vallotta később Kálvin János (65.). A regény az első állítást hivatott cáfolni, mert a környezet hatása függ a személyiség belső (lelki) viszonyaitól, vagyis a bűnbánat sikere, illetve kudarca nem csupán a tértők tevékenységén múlik, nem lehet mindenkiből rendszerszolgát nevelni, mert — ahogy ezt Orwell 1984 című regényében is olvashatjuk — egyesek tudatában pislákol az önálló véleményalkotás igénye. Sík Sándor ezt úgy fogalmazta meg, hogy kereszténynek nem lehet születni, csak újjászületni, amely mindennap újradzódik, mert az ember állandó nyugtalanságában egyensúlyba rendezi önmagát a világgal.⁵⁶ Az inkvizitor mesterségének lényege beilleszkedés/beillesztés a társadalomba, bármilyen legyen is az. Kafka szavaival: a hazugság világrenddé avatásának⁵⁷ segítségével az uralkodó elit célja a másképp gondolkodók leigázása, vagy ahogy a regény fogalmaz: egy olyan teremtmény létrehozása, aki nem kérdez és nem vitatkozik (65.). Márai illúzióknak tartotta a túlvilági üdvözülés lehetőségét, amely szerinte csupán a tömegek szolgáskorban tartásának eszköze, és semmi köze az őskeresztény szellemiséghez; a gyakorló irgalmasságon alapuló társadalmi együttéléshez (vö. Lev 19,18). Erről 1943-ban a következőképpen nyilatkozik már naplója első oldalain: „Az emberi szadizmus általános és változhatatlan hajlamának legszebb bizonyítéka a pokol, úgy, ahogy az emberek feltalálták, minden vallásban, különösen a keresztény képzelet világában.”⁵⁸ Ezt akarta elmondani Lope de Vega halálának anakronisztikus regénybe emelésével is. A költő utolsó mondata, miszerint unja Dantét (59.),⁵⁹ burkolt véleménynyilvánítás az *Isteni színjátékkal* összefüggő, túlvilági boldogsággal, illetve szenvedéssel hitegető, tömeges egyházi manipulációra. A véleményben rejlő költői hiúság kérdése felelevenít egy, a két világháború között lezajlott irodalmi vitát is. Igaz, Kosztolányi Dezső nem a hiúság okán írt különvéleményt Ady Endréről, ahogy ez Veres Andás kitűnő könyvében olvasható,⁶⁰ mégis a nem irodalmi környezet nagy része nem tudott elvonatkoztatni e magyarázattól. Bravúros, ahogy Márai a regény egyetlen oldalán (60.) utal két polémiára is. Kutatásom szempontjából a negyven évvel korábbi, a magyar irodalmi életben nagy port kavart „katolikus költészet”-vita lényegesebb.⁶¹ Márai irodalomtörténeti anakronizmussal élve reflektál Sík 1935-ben megjelent tanulmányának kezdő sorára abban a jelenetben (60.), ahol az inkvizítortanonc Padre Alessandro oktató szavait kételkedve fogadja. A padre szerint a katolikus költő „elsőbbben katolikus és csak aztán, mellékesen

⁶²Márai Sándor:
Szent Jeromos álma
(1950). In uó.: *Beszéljünk
másról? Publicisztika
1943–1978*. Helikon,
Budapest, 2013, 293.

⁶³Márai Sándor:
A teljes napló 1952–1953,
i. m. 375.

⁶⁴Márai Sándor:
A teljes napló 1947,
i. m. 311.

⁶⁵Márai Sándor:
A teljes napló 1950–1951,
i. m. 180.

⁶⁶Babits Mihály:
Könyvről könyvre. Nyugat
26 (17–18): 253.

⁶⁷Márai Sándor: *Erősítő*.
Szerzői Kiadás, 1975, 47.

⁶⁸Gavriel D. Rosenfeld:
*A Looming Crash
or a Soft Landing?*
*Forecasting the Future of
the Memory „Industry”*.
The Journal of Modern
History, 2009/1. 126.

⁶⁹Gyimesi Pálma:
*Gavriel D. Rosenfeld:
Az emlékezet jövője*.
Klió, 2010/4. 18.

költő”. Sík szerint ellenben a katolikus irodalom mindenekelőtt: irodalom, és a katolikus írónak erkölcsi kötelessége, hogy elsősorban jó író legyen. A két fogalom szétválasztását erősen árnyalja, és egyúttal bonyolultabbá is teszi Márai 1950-ben feltett költői kérdése („Igaz-e, hogy az ember, mióta a földön él, mindig a vallás ihletésének segítségével találta meg legmélyebb látomásait?”⁶²), továbbá a két évvel később írt naplójában lejegyzett gondolata: az írói életforma legfőbb jellemzői a lázadás, a tiltakozás és a követelés.⁶³ E három tulajdonság magától értetődően nehezen egyeztethető össze egy olyan önmagába zárt, dogmatikus eszmerendszerrel, mint volt az egyház. Michelangelo kapcsán a regény kitér olyan megmagyarázhatatlan, rendszeren belüli ellentmondásra, mint a híres művész unikális szabadsága a Sixtus-kápolna emberábrázolásának esetében, ami a dogmákon felüli vallásos látomás tipikus példája. A három jellemzőből inkább levezethető a regény mélyrétegeiből itt-ott felsejlő párhuzam az író saját sorsa és Bruno, illetve a szerzetes hányattásai között. Márai már 1947-ben Babits *Ezüstkor* című kötetére reflektálva kifejtette, hogy minden író és olvasó szektás lett a második nagy háború után, mert a polgárinak bélyegzett műveltség ismerete bűn lett, mint az első keresztények számára volt bűn az antik írók olvasása.⁶⁴

Az író szerint a keresztény vallási meggyőződés nem állapot, amibe az ember születésekor kerül, hanem választott, felvehető és elhagyható, mint egy állampolgárság vagy politikai nézet, amin keresztül az ember tettei befolyásolhatók, így végül környezete határozza meg cselekedeteit. A kereszténység, mint észrevétlenül minden emberi viselkedést átítató szociokulturális közeg, Márai szerint „alkati valami”.⁶⁵ Mit takarhat ez a valami? Egy életformát, modort, emberi tartást, szokásokat, szellemi táplálékot; életszemléletet. Ez a megállapítás részben ellentmond a babitsi meghatározásnak⁶⁶ annyiban, hogy Márai szerint az (ős)keresztény vallás már jó ideje nem létezik, csak nyomai érzékelhetők a nyugati kultúrában, így például Olaszország Rómától délre fekvő részén.

A könyv a kollektív emlékezet jövője, a tömegmanipuláció eszköze, amelyet Padre Alessandro oly veszélyesnek tartott. A padre számára csupán a képregényekhez hasonló, az írástudatlan hívők számára készült, fametszetek alakjában tolmácsolt bibliai jelenetek elfogadhatók, mert azok elszórakoztatják a népet, és nem ébresztenek bennük további gondolatokat.⁶⁷ Az olyan rendszerellenes írás, mint az *Erősítő* veszélyes, mert szabadgondolkodásra ösztönöz. Márai regénybeli jegyzetei a Rosenfeld-féle feldolgozatlan múltfogalom („unmastered past”⁶⁸) szempontjából figyelemre méltóak. Az eretneküldöző szervezet évszázadokig elzárt titkait, a történelmi igazságtalanságokat a katolikus egyház igyekezett elfeledtetni, elhallgatni. Olyan súrlódásokat okozó információk ezek, melyek bolygatása (az egyház számára) nem szolgálja a jövő építését, gondoljunk csak a hetvenes évek elején a II. Vatikáni zsinat oly aktuális nyitáspolitikájára.⁶⁹

A szerzetes attitűdváltása hosszas késleltetés után, egy megdöbbenően gyors, mégis egyszerű szavakkal, röviden közölt fordulatot következik be a Tevere partján, ami az addig olvasottak újragondolására készíti az olvasót. Bruno erősítésének sikertelensége, a filozófus máglyahalála, a bíborossal való utolsó találkozás elvezeti az inkvizitort a múlttal való szakítás, és ezáltal valamiféle változás lehetőségéhez. E változás tanulságainak levonása levelének célja. A kiugrott inkvizitor a hazai társadalmi közeghez emlékeiben és anyagilag is mindvégig kötődött. Ezek nem egyik pillanatról a másikra elvarrható szálak. A levél megírására a pedagógiai cél mellett e szálak elvarrása is ösztönzőleg hatott. Szövege az emberismereti, a helyzetfelismerési tévedéseket, tapasztalatokat is tartalmazza, nem csupán a vallási elvekét. A szerzetes úgy erősödött meg, hogy saját tévedésein keresztül jutott el az igazsághoz, mint Augustinus. Rájött, hogyha egy embert megérintett az írása, már megérte kockáztatnia inkognitóját, hiszen ahogy Padre Alessandro tanította: a könyv segítségével egy ember több száz másikat *fertőzhet meg*. A spanyol rendtársaknak írott levél maga a regény, amit Márai az anyaországi és onnan elűzött magyar olvasónak szánt. A második világháború utáni magyar irodalomban a hatalommal rejtetten, példázatokba burkoltan szembeforduló írások a tanító példázatosság kiterjedt és sokrétű hagyományát tudhatják maguk mögött.⁷⁰ A példázat a zsidó-keresztény hagyományból ered (*Példabeszédek*), műfaja a szabadság hiányát tükrözi, viszont kétlem, hogy a történelem céljának megingásáról vallana.⁷¹ A példázatot leíró személy célja lehet a (szubjektív) történelem lejegyzése, akár minden optimizmus nélkül, még akkor is, ha a tanító elbeszélés jelenében a múltban megtörténtre és a jövőben esetleg megismétlődőre helyeződik a hangsúly, mint látjuk az *Erősítő* esetében. Jól mutatja ezt Márai véleménye, mely szerint az ember azt tanulta a történelemből, hogy nem tanult belőle semmit.⁷² Bengi hozzáteszi, hogy a példázatok az „*emberi cselekvés értelmének megingásáról*”⁷³ is vallhatnak, ami inkább közelíthető a tárgyalt műhöz. Csupán annyival egészíteném ki, hogy a múltban történt emberi cselekvés értelmébe vetett hit megingásáról szól, amely magával hoz(hat) egy jövőbeni viselkedésváltozást, ami éppen magának a példázatnak a célja: éretnyes emberré nevelés. „*Hiszen tudjuk, hogy az igazán erkölcsös ember mindenféle sorsfordulatot méltósággal visel, s az adott körülmények között mindig a legjobbat cselekszi.*”⁷⁴

A confortatőrök intézménye funkcióját veszítve oszlott fel nem sokkal 1889 előtt, amikor szobrot emeltek Brunónak a Campo de' Fiorin. Michael White Giordano Brunóról szóló könyvében feltette a kérdést: Mit gondolhatott a kivégzés reggelén a filozófus?⁷⁵ Erre a kérdésre kapunk egy lehetséges választ Márai Sándor regényét olvasva.

⁷⁰Bengi László: *Válságból történelem, törésből hagyomány. Márton Lászlóról.* In Menyhért Anna – Vaderna Gábor (szerk.): *Amihez mindenki ért... Kultúratudományi tanulmányok.* József Attila Kör – L'Hartmann, Budapest, 2004, 278.

⁷¹Uo. 280.

⁷²Márai Sándor: *A teljes napló 1947*, i. m. 94; vö. Aldous Huxley: *Tudomány, szabadság, béke.* (Ford. Zemplén Jolán.) Franklin, Budapest, 1947, 38.

⁷³Bengi László: i. m. 280.

⁷⁴Arisztotelész: i. m. 26.

⁷⁵Michael White: *Giordano Bruno, az eretnek.* (Ford. Bódogh-Szabó Pál.) Alexandra, Pécs, 2008, 80.

FECSCKE CSABA

Nem követted el

*létem világosában állok itt
és sóként üt ki rajtam a világ
a vak szív fényről színről álmodik
az éh belőlünk minden jót kirág*

*Isten látott bennem fantáziát
úgy gondolhatta magában legyen
a Teremtő fejébe mondd ki lát
különben is kolonc az értelem*

*ami lehet megtörténik velünk
hiába mindig késik a csoda
várunk amíg ki nem hűl életünk*

*lakolsz bár nem követted el a bűnt
elmenekülnél már de nincs hova
mert úgy van az hogy te vagy mindenütt*

Szappanbuborék

*forgatom a mókuskereket
nagy igyekezettel pedig csak
azt érem el hogy ott leszek
ahol már rég ott vagyok
és eltűnni készülök mint
szalmaszál hegyéről a
szappanbuborék*

Seb

*Még föl se nyílt,
máris behegedt
a vizen
a sirályszárny ütötte seb.
Füllel nem is hallható,
amint felszisszen a tó.*

Téli kép

*a hólepte kert
szépsége szinte éget
fehér füstfoslány
számon a lélek*

*riadt cinkeszárny
sebzi meg a levegőt
törékeny madár néz
engem én meg őt*

*a hideg égen
a telehold vakít
hogy láthattam ezt
nem hiába voltam itt*

Megpihensz

*hogyan ért véget szerelmünk
ahogy az eső eláll hirtelen
és már csak vizes hajad
elázott ruhád emlékeztet rá
fűszálak hegyén csillogó esőcseppek
lustálkodó tócsák a napsütésben
ahogy a szél a lombban
pihensz a fájdalomban*

POLLÁGH PÉTER

Nem fogja szellem

*Reggel van: vánszorgó világos.
A mackóforma sublóton tűnik fel.
Ezüst. Nem fogja a szellem. Fog.
Eddig fiókban volt. Levelek alatt.
Nem kopott el. Csak fényesebb.
Előveszem, és felszögeli a kezem.
Nem tudom a színét. Tiszta vér,
egyre jobban él. Elővett kereszt.*

Eltöröm a javát

*Azt mondja: már ácsolják a nevem.
A 33. év keresztjére fölmászm,
s ugyanazt többé nem jelentem.
Megácsolták nekem, de más a fája,
mint a felfedező hajóknak.
A rímek hajnalán ropogtak
így a fák, a csemeték, a csontok,
régi szavaimról mind lemondok.
Vége, viszlát, lesz ami lesz, végre
törhetem el én a sötét javát.*

PETRŐCZI ÉVA

A két gömbkőris

Anyám halálának huszadik évfordulójára

*A két gömbkőris,
(fraxinus ornus)
a szelíd Szent Flórián szobor,
és a Flórián Kisvendéglő
már nem emlékszik
arra a napra,
de én mindmáig hurcolom.
Anyám meg én itt láttuk egymást utoljára,
emlékszem arcán a kislányos dacra,
mielőtt a halál elragadta.*

*A Nagy Flórián utca tizenegy
fekete betűkkel áll
szívem pécsi bédekkerében,
pedig valaha, nyárelőn, úgy
kószáltam mindig erre, mint hogyha
éden volna, krémfehér virágbugáktól
illatos, örök, májusi éden.*

*Nem a guggoló, vendégváros házikóra
haragszom, sem a szoborra, sem a fákra.
De végleges volt az a pillanat:
húsz éve szoktatom magam az árvaságra.*

OLÁH ANDRÁS

abban a házban

*a kert fái szégyenkezve borulnak egymásra
tavaly óta senki sem gondozza őket
alattuk gazzal benőtt pad
ahol apám is megpihent néha
a ház üres — gazdája már egy másik
kertben lapozza könyveit —
az összehajló ágak a hiányzó arc
kontúrjait mintázzák
bőrünk alatt bizsereg valami a torkunkat kaparja
mígnem eltűnik elvész örökre*

[kitakartál]

*kitakartál
pont amikor bemértem a szívedet
csak tisztának akartalak látni
nehéz megválni a nyártól
elsüllyedt szavak a mélyből
és nincsenek álmok sem
ha fölöttem madárraj húz át
hiába lesem melyikük lehetsz
nem vagy sehol*

kényszernémaság

*tudod ez már nem a te holnapod és hiába
is nyújtanál be Istenhez kegyelmi kérvényt
nem juthatsz már el a tengerig soha
a dolgok néha apróságokon múlnak
de nincs megállás nincs kivételezés
megjártad te is az idő próbafülkéit
kilencvenegy év hosszú biciklin és gyalog
szépet hazudni róla nem lehet
fölfalja gyűrött arcodat az éjszaka
átnyúlok hozzád keresem a kezed
így leszek híd így leszek járda
maradék magamnak kényszernémasága*

A VIGILIA BESZÉLGETÉSE

Ökumené a gyakorlatban

IKKER ESZTER

Rohály Gábor emlékére

A reformáció ötszázadik évfordulója alkalmából olyan magyarországi szervezetek, mozgalmak képviselőivel beszélgettem, akik munkájuk, hivatásuk gyakorlása során megélik az ökumenét, és vallják, hogy az evangelizáció, a teremtésvédelem és az egészségügy területén a keresztény felekezetek csak együtt tudnak megfelelően válaszolni az újabb és újabb kihívásokra. Arra kértem Szecsódi Péter ceglédi plébánost, a Fokoláre Mozgalom Papi Ágának tagját; Bakonyi Lászlót, a Klinikai Lelkigondozók Ökumenikus Egyesületének elnökét; Márton Andreát, a Katolikus Karitásztól RÉV Szenvedélybeteg-segítő Szolgálat budapesti központjának vezetőjét; Rohály Gábort, a Naphimnusz Teremtésvédelmi Egyesület elnökét; valamint Darvas Mártont és Nagy Anitát, az Ökumenikus Ifjúsági Iroda munkatársait, hogy mutassák be szervezetük, intézményük ökumenikus kezdeményezéseit, programjait.

Elsősorban meg akarjuk érteni a másikat

Szecsódi Péter ceglédi plébános, a Fokoláre Mozgalom által kezdeményezett ökumenikus lelkészörök találkozójának szervezője

A Fokoláre Mozgalom is, mint minden mozgalom és megújulás, amit a Szentlélek az egyházban elindít, egy személyen keresztül jelent meg. A Szentlélek kiválaszt egy Istenre figyelő embert, megajándékozta egy karizmával, egy ajándékkal, és vezeti, hogy a karizma kibontakozzon és az egész egyház számára ajándék legyen. Chiara Lubich-ot 1943-ban meghívta Isten, hogy életét feltétel nélküli szeretettel adja oda neki. A válasz egy mindent odaadó igen volt. Ahogyan Mária kimondja az igenjét Istennek, és nem vonja vissza, hanem egész élete igenné válik, úgy Chiara élete is folyamatos igen lesz Isten számára. Az ilyen lelket tudja a Szentlélek használni, és általa nagy műveket létrehozni. Neki, és a hozzá csatlakozó lányoknak a Szentírás minden szava új fényben kezd világítani. Megértik, hogy a Szentírás igéit nemcsak olvasni, hanem tenni is kell. Mindezekből kiviláglik egy ige, amit Jézus a szenvedése előtt a főpapi imájában kér az Atyától: „Legyenek mindnyájan egyek” (Jn 17,21). A mozgalomnak nagyon sok kegyelmi kincse van, de a célja, hogy Jézus vágyának megvalósulása legyen, mindenhová a szeretet egységét vigye. A mozgalom szellemisége már az 1960-as években megjelent hazánkban, de nem szervezeti formában. A kommunista diktatúra nem kedvezett a lelkeségi mozgalmak terjedésének. 1970-ben néhány pap elköteleződött a hazai mozgalom szervezésében. Most több száz elkötelezett tagja van.

Mivel a mozgalom célja a Jézusban megélt egység, Jézus pedig minden benne hívőnek az egységét kérte, ezért a Szentlélek hamar vilá-

gossá tette, hogy a mozgalom révén sajátos terve van az ökumenizmus megvalósulásában. Chiara a szeretet egységét élte meg, és a Szentlélek hozta hozzá azokat, akik nyitottak voltak Jézus vágyára. 1961-ben a németországi Darmstadtban evangélikus lelkészekkel találkozott, akik szívesen megismerték a Fokoláre Mozgalmat. Majd Canterbury érseke, Michael Ramsey is rácsodálkozott a Fokoláre Mozgalom értékeire, és meghívta Chiarát, hogy segítsen megvalósítani a lelkeséget az anglikán egyházban is. 1967-ben pedig Athenagorasz konstantinápolyi pátriárka invitálta Isztambulba: a találkozó hatására a Fokoláre Mozgalom karizmája az ortodox egyházban is elkezdett terjedni. Ma a Fokoláre Mozgalomnak az összes keresztény felekezetből vannak tagjai.

A mozgalom rendszeresen tart ökumenikus találkozókat, amelyek során elmélyítik és megerősítik az egység iránti elkötelezettségüket, és elviszik a perifériákra annak gyümölcseit. A keresztény egyházak és mozgalmak *Együtt Európáért* című, évenként megrendezésre kerülő találkozóját is a Fokoláre Mozgalom kezdeményezte, és szervezi a mai napig. A legutóbbi találkozó 2016-ban Münchenben volt, több ezer résztvevővel. A hazai Fokoláre Mozgalom számára is fontos az ökumenikus törekvés. Lelkipásztorok és világiak egyaránt érezték, hogy amit elrontottunk, azt a Szentlélek velünk és általunk akarja helyreállítani. Ahol a lelkeség papjai jelen voltak, mindenütt kapcsolatot kerestek és alakítottak ki protestáns lelkészekkel. Így alakultak meg azok lelkész körök, amelyek keretein belül rendszeresen — általában havonta — találkoznak, és a kölcsönös megismerésben, megértésben és szeretetben élnek meg egy új egységet. Nem akarjuk egymást megtéríteni, nem akarunk vitatkozni, elsősorban meg akarjuk érteni a másikat. Így megszűnt a bizalmatlanság, és sokkal közelebb kerültünk egymáshoz, mint azt korábban gondoltuk vagy reméltük. Igazi testvéri közösség jött létre. Jó néhány ilyen lelkész kör működik az országban, és ennek kisugárzásaként a különféle gyülekezetekben is megtermi az egység gyümölcseit. Ezeknek a lelkész köröknek évenként van találkozójuk különböző városokban, ahol megosztják tapasztalataikat és megerősítik egymást.

A jövőre vonatkozóan nem annyira terveink, mint inkább reményünk és vágyaink vannak. Mindig meg akarjuk tenni azt, amit Isten elénk tár, hogy az Ő mindenkit üdvözíteni akaró terve megvalósuljon. Bízunk abban, hogy vezet bennünket, és ha mi megtesszük azt, amit kér, akkor beteljesül Jézus vágya: „Ut unum sint!”

A feladatunk az, hogy segítsük a beteget a saját vallási, kulturális erőforrásának újrafelfedezésében

Bakonyi László klinikai lelkigondozó, mentál-

Az 1992-ben alakult egyesület alma matere a Semmelweis Egyetem Mentálhigiéné Intézete. A szervezet örökös tiszteletbeli elnöke, a képzések szakmai vezetője Debrecenyi Károly István református lelkész, mentálhigiénés szakember, terapeuta, klinikai lelkigondozó, diplomás szupervízor, teológus, szabad interakciós csoportvezető, bibliadráma vezető és kiképző, vezető-főtanácsos. Az egyesület létrehozása annak köszönhető, hogy a különböző felekezetekhez tartozó szakemberek, orvosok, egészségügyi szakdolgozók, lekipásztorok felismerték, a betegágy mellett beteglátogató tevékenységet végző mun-

*higiénés szakember, a
Klinikai Lelkigondozók
Ökumenikus Egyesü-
letének elnöke*

katársnak szüksége van egy speciális felkészültségre. A lelkigondozónak hitelesnek kell lennie, a betegágy mellett csak őszintén lehet helytállni, a saját sérülékenységét is vállalva a segítő hivatás gyakorlása közben. Ezt a munkát főként önkéntesek végzik, kevés a megélhetést is biztosító lelkigondozói státusz. Az egyesület alapvetően képző egyesület, akkreditált felnőttképzési programmal rendelkezik.

Az egyesületünk tagjai holisztikus szemléletű gyógyító csoportok munkatársai, akik vallják, hogy a test és a lélek együtt gyógyul, elválaszthatatlanul együtt élnek meg az ember létezését. Fontosnak tartjuk a különböző képzettségű, a betegek iránt elkötelezett szakemberek együttműködését. Az egészségügyi intézmény ellátottja a betegség kezelésén kívül gyakran igényel pszichés és spirituális támogatást. Ennek elmaradása akadályozhatja a gyógyulást. A klinikai lelkigondozó az elsajátított szakismeretek birtokában tisztában van azzal, hogy a lelkigondozott és ő maga is hármas kapcsolati szállal rendelkezik (önmagával, környezetével és spirituális szinten). A lelkigondozott kapcsolati szálai lehetnek tudatosan ápoltak, vagy sem, míg a lelkigondozó tudatosan viseli gondját ezeknek a saját vonatkozásában. Ha a lelkigondozott nem is ismeri fel, nem is nevezi néven saját kapcsolati rendszerét, a lelkigondozó azért tudja, hogy rendelkezik ezekkel, s bízunk a kettejük találkozásában a spirituális térben, abban a térben, ahol már nem csak ketten vannak...

Fontos, hogy a klinikai lelkigondozó, a beteglátogató képes legyen az ökumenikus szemlélet elsajátítására, hogy saját vallási meggyőződésébe, világképébe be tudja fogadni a másikat is. A lelkigondozást egy olyan spirituális közegnek tartom, ahol a felekezeti hovatartozás kérdése olyan hangsúllyal szerepel, amennyire azt a lelkigondozott önmaga számára szükségesnek tartja. Álláspontom szerint a lelkigondozó feladata nem az, hogy megoldjon egy problémát, hanem a beteget segítse abban, hogy önmaga számára megfogalmazza a problémáját (azt, ami foglalkoztatja, nyugtalanítja), meghatározza a célokat, és felismerje azokat az eszközöket, amelyek ennek a célnak az eléréséhez önmaga számára vállalhatóak. Lehet, hogy nem tudja levenni a keresztet a válláról, de segíti abban, hogy erőt kapjon annak hordozásához. Úgy vélem, ha valaki keresztény, legyen jó keresztény, ha zsidó, legyen jó zsidó, ha muszlim, legyen jó muszlim. A kérdés az, hogy az egyén mit kezd a saját vallási, kulturális örökségével, egy betegség vagy egy más, nehéz szituáció esetén hogyan képes azt felhasználni? A lelkigondozónak abban kell segítenie a betegeket, hogy a saját vallási, kulturális örökségükből tudjanak meríteni. Egy ember hitét soha nem szabad megkérdőjelezni.

Aki lelkipásztorként végez beteglátogató tevékenységet, magával hozza a szentségek kiszolgáltatására vonatkozó jogosultságokat. Amennyiben a beteglátogató világi személy, és a beteg részéről van igény egy lelkipásztor segítségére vagy a szentség felvételére, akkor vállalnia kell a közvetítő szerepét a beteg és a lelkipásztor között. Jómagam világiként öt évig áldoztattam idős, beteg embereket a Budapesti Katolikus Kórházlelkészség által látogatott intézményekben.

Számomra az ökumené nem csak a keresztény felekezetek együttörekvését jelenti. Amikor az ökumenéről beszélek, eszembe jut annak eredeti értelme, mely szerint az egész teremtett világot egy tető alatt, egy nagy egységként kell látni. Miképpen vonatkozathatjuk az ökumené fogalmát az egész teremtett világra és a saját egyéni életünkre is? Miként tudjuk azt a számos tevékenységet egy egységbe fogni, amelyet mindennapjainkban végzünk? Meglátásom szerint a lelkigondozás nemcsak szakma, hanem valódi hivatás, amelyből a hivatás gyakorlójának is erőt kell merítenie, önreflexióval és a saját spirituális szálának következetes, hűséges ápolásával, megelőzve ezzel a segítő foglalkozásúakat is veszélyeztető kiégést.

Választ kell adnunk a szenvedő ember problémáira

Márton Andrea, a Katolikus Karitás RÉV Szenvedélybeteg-segítő Szolgálat budapesti központjának vezetője

A RÉV Szenvedélybeteg-segítő Szolgálat a Katolikus Karitás — a Katolikus Egyház hivatalos segélyszervezetének — intézménye. A Katolikus Karitás felekezeti hovatartozásra való tekintet nélkül nyújt segítséget, az intézményünk mindenki számára nyitott: bármilyen vallású, felekezetű vagy a hitet kereső rászorulókat fogadunk. Az elmúlt két-három évben megfigyeltem, hogy növekszik azoknak a hozzánk fordulóknak a száma, akik azért kérnek segítséget egyházi intézményünkben, mert nálunk bátran vállalhatják a spiritualitásukat.

Elsősorban szenvedélybetegekkel és hozzátartozóikkal foglalkozunk. A szerfüggőség (alkohol, drog, gyógyszer) mellett nem feledkezhetünk meg a viselkedési addikciókról sem, ezek közé tartozik többek között az étkezési zavar, a játék- és az internetfüggőség, valamint a munkalkoholizmus is. A munkatársaimmal hiszünk abban, hogy a szenvedélybetegek kezelése esetében egy rendszerszemléletű megközelítést kell alapul venni: azaz nemcsak a függőséggel küzdő személlyel, hanem a hozzátartozóival is foglalkozunk, őket is várjuk. Fontos, hogy a szenvedélybeteg környezetében élők felismerjék, a viselkedésükkel miként járulnak hozzá a függő személy életviteléhez. A családban (amit tekinthetünk egy rendszernek) sokkal nagyobb a változás potenciálja, ha a rendszer minden tagja közösen dolgozik a változáson és a fejlődésen, és hajlandó önvizsgálatot tartani annak kapcsán, hogy a szenvedélybeteg társat, hozzátartozót miként tudja jól segíteni a gyógyulásban.

Munkatársaink a keresztény egyházak különböző felekezeteihez tartoznak, így a munkahelyünkön is megéljük az ökumenét, amellet, hogy az intézményünk alapvetően katolikus. Ellátottjainknak olyan lelki programokat kínálunk, amelyek a katolikus egyházi évhez kötődnek.

A Magyar Katolikus Egyház tulajdonában egy rehabilitációs intézmény van, amely a Komárom-Esztergom megyei Leányváron található, de ott is csak férfiakat fogadnak. Ahhoz, hogy tovább tudjuk küldeni ellátottjainkat (férfiakat, nőket, fiatalokat, gyermekeket) egy rehabilitációs intézménybe, együtt kell működnünk más történelmi egyházak hasonló jellegű intézményeivel. Számos hosszú terápiával foglalkozó intézetet egyházi szervezet vagy alapítvány működtet. Ezek közül szeretném kiemelni a Magyarországi Református Egy-

ház Kallódó Ifjúságot Mentő Missziójának ráckeresztúri drogterápiás otthonát, valamint zsbriki rehabilitációs intézetét, illetve a Magyar Pünkösdi Egyház fenntartásában álló dunaharaszti Hajnalszallag Rehabilitációs Otthont. Együttműködünk mind a ráckeresztúri és a zsbriki, mind pedig a dunaharaszti intézmény munkatársaival.

Az egyházi intézmények munkatársaival időről időre szakmai megbeszélés keretében találkozunk, ilyenkor lehetőség nyílik arra, hogy tapasztalatokat cseréljünk, egyeztetést folytassunk az együttműködési lehetőségekről. Ezekon a találkozókön a zsidó közösség képviselői is jelen vannak a Magyar Máltai Szeretetszolgálat, a Magyarországi Református Egyház ráckeresztúri és zsbriki intézményeinek munkatársai, valamint a Magyarországi Baptista Egyház és a Magyar Pünkösdi Egyház Mindenki Templomának Gyülekezetéhez tartozó Emberbarát Alapítvány kollégái mellett. Ezekon az alkalmakon Victorné Erdős Eszter református lelkész ismerteti a Kábítószerügyi Tanács ülésein elhangzottakat, hiszen ő képviseli a tanácsban az egyházi szervezeteket. A Kábítószerügyi Tanács számára mi is megfogalmazhatunk javaslatokat, ezeket szintén Victorné Erdős Eszter továbbítja. Már javasoltuk, hogy legyenek felmérések, kutatások a hajléktalanok és a szenvedélybetegek ellátásának ügyében.

A Baptista Szeretetszolgálat által működtetett Utcafront Menedék Hajléktalan Személyek és Szendvedélybetegek Integrált Intézménye az utcán élő szerhasználókkal, szenvedélybetegekkel foglalkozik, nekik ezen a területen volt nagyon sok javaslatuk arra vonatkozóan, hogy hogyan lehetne hatékonyabban segíteni a hajléktalan szenvedélybetegeknek. Nekünk is van alacsonyküszöbű szolgáltatásunk, de nem találkozunk olyan mértékben a hajléktalan szenvedélybetegekkel, mint a Baptista Szeretetszolgálat munkatársai, akik az utcafront szolgálatot működtetik.

A találkozókönk szerves része az imádság, amelyet minden alkalommal más közösség képviselői vezetnek. Olyan imát választunk, amelyet a zsidó és a protestáns testvérekkel együtt örömmel tudunk imádkozni.

Az utóbbi két évben a református kollégákkal a kábítószer elleni küzdelem nemzetközi napján a Margitszigeti Szabadtéri Színpad mellett közösen szervezett program keretében igyekeztünk felhívni a figyelmet a problémára.

Meglátásom szerint egy terápiás folyamatban meghatározó, ha az ellátott számára erőforrást jelent a hit, ebben kell őt megerősíteni, és nem az a lényeg, hogy melyik felekezethez tartozik. Úgy gondolom, a hit ereje átsegítheti az embert a nehéz helyzeteken. Sokan abban a reményben keresnek fel bennünket, hogy intézményünkben bátran beszélhetnek a hitélettel és a vallással kapcsolatos kérdéseikről. Számos gyógyulófélben lévő szenvedélybetegnél tapasztalom, hogy korábbi, gyermekkori vallásos és hittel kapcsolatos élményekre emlékezik vissza, és valamilyen formában ismét elkezd gyakorolni a vallását. Az ellátottjaink szívesen részt vesznek azokon a programokon,

amelyeken van lehetőség beszélgetésre vagy egy lelki étellel kapcsolatos előadás meghallgatására, szentmisén való részvételre. Járt hozzánk egy hajléktalan szenvedélybeteg fiatalember, aki, amikor le tudta tenni a drogot, és javult az állapota, kért tőlünk egy Bibliát.

Az ellátottjainknak segítünk abban, hogy egy megtartó, a józan életet támogató közösségbe kerülhessenek. A Katolikus Karitásztól RÉV Szendélybeteg-segítő Szolgálatában működik a Gamma GT Szendélybeteg Önsegítő Csoport. A csoportnak rendszeresen van a Katolikus Egyház képviselői által vezetett lelkigyakorlata. Ezen kívül helyet biztosítunk a drogról való leszokást segítő Narcotics Anonymous közösségnek. Ezeknek a közösségeknek a vezetői olyan tagok, akik előrébb tartanak társaiknál a gyógyulásban, a csoportvezető irányításával egymást mentorálják a tagok. A közösség a tagok fejlődését szolgálja. Nagyon fontos a sorstársi segítő, de mellette szükség van egy professzionális segítőre is.

A Katolikus Karitásztól RÉV Szendélybeteg-segítő Szolgálat minden szolgáltatása minden embernek szól.

Az átfogó ökológiai gondolkodás fontosságára szeretnénk felhívni a figyelmet

Rohály Gábor, a Naphimnusz Teremtésvédelmi Egyesület elnöke

2017. április 22-én váratlanul elhunyt Rohály Gábor. Requiescat in pace. (A szerk.)

A Naphimnusz Teremtésvédelmi Egyesület 2011-ben alakult meg. Az egyesület megalapításának gondolata még a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia 2008-as *Felelősségünk a teremtett világért* című, a teremtett világ védelméről szóló körlevelén dolgozó szakértői társaságban fogalmazódott meg. Ez a körlevél valójában egy tanulmánykötet, amelyben több gondolkodó is kifejtette, hogy a kereszténység, a katolicizmus és a teremtésvédelem milyen kapcsolatban áll. Ez a szakértői társaság különböző szabadegyetemek, és más, hasonló jellegű program megszervezése után létrehozta a Naphimnusz Teremtésvédelmi Egyesületet Nobilis Máriaó pápai káplán, püspöki tanácsos, az Országos Lelkipásztori Intézet akkori igazgatójának támogatásával.

A civil szervezetünk önkéntesekből áll, akik annyi időt szánnak a munkára, amennyit tudnak, ez meghatározza a kapacitásokat. Elin-dítottuk és működtetjük a Teremtésvédelem.hu weboldalt, amelynek felületén megjelentetünk híreket, reflektálunk eseményekre, illetve az adventi és a nagybőjti időszakban heti rendszerességgel osztunk meg elmélgedéseket. Ezen kívül van a Mária Rádióban egy négyhetenként jelentkező műsorunk, az Új Ember hetilapban jelentetünk meg cikkeket, valamint előadásokat tartunk ökológiai témában.

A szervezetünk neve az ökológiával foglalkozók védőszentjének, Assisi Szent Ferencnek a *Naphimnusz*ából származik. Úgy véljük, hogy a *Naphimnusz* mintája a helyes környezeti gondolkodásnak. A *teremtmények énekének* nyolc szakaszát — amelyek többek között a napról, a holdról, a szélről, az időjárásról, a vízről, a tűzről és a földről szólnak — egy kiállítás keretében, nyolc szárnyasoltárszerű tablón dolgoztuk fel, kö-zépen jelent meg maga a fő téma, mellette pedig a jó, reménykeltő, va-lamint a rossz, pusztítást okozó gyakorlatok. A *Holnaphimnusz* címet viselő kiállítást legutóbb a 2016. októberi nagymarosi ifjúsági találko-zón mutattuk be.

Aktívan részt veszünk a Teremtés hete szervezésében, amely a Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsának a kezdeményezése volt közel tíz éve. A Teremtés hetét mindig a szeptemberről októberre forduló héten tartjuk. Minden Teremtés hete egy adott téma köré épül, amelyet az Ökumenikus Teremtésvédelmi Munkacsoport ad meg, amelynek mi is tagjai vagyunk. Az adott téma kapcsán gondolatébresztőket írunk, amelyeket egy füzetben adunk ki. A kiadványunk az ökumenikus hét minden napjára ajánl egy elmélkedést és egy gyakorlati tanácsot. 2015-ben az éghajlati igazságosság témáját adtuk meg, Nátán Dávid királynak elmondott példázatából kiindulva, amely egy gazdag és egy szegény emberről szól (2Sám 12,1). A 2016-os Teremtés hete „A szelídek öröksége” mottót kapta, a Hegyi beszédben elhangzó boldogmondások alapján: „Boldog a szelídek, mert ők öröklik a földet” (Mt 5,5). Ennek kapcsán arra kerestük a választ, hogyan lehetünk szelídek a hegyekkel, a vizekkel, a növényekkel, az állatokkal, embertársainkkal, kulturális értékeinkkel. Az ökumenikus hét során nem szervezünk nagy központi ünnepeket, ugyan van egy közösen tartott nyitó vagy záró istentisztelet. A célunk az, hogy a kis közösségek helyi szinten szervezzék meg a Teremtés hetét.

Nemcsak a közvetlen környezetvédelemnek, a háborítatlan természeti környezet megőrzésének gondolatára szorítkozunk, hanem sokkal inkább az átfogó ökológiai gondolkodásra törekszünk, miként azt Ferenc pápa kifejtette *Laudato si'* kezdetű enciklikájában, felismerve azt, hogy ugyanaz az értékrend kell, hogy működjön az emberben, amikor a környezetet óvja, mint amikor embertársával és Istennel való kapcsolatát éli meg. Tehát mi azt gondoljuk, hogy minden mindennel összefügg, ahogy azt Ferenc pápa is megfogalmazta a *Laudato si'*-ben. Együttműködő partnereink között van a Magyar Református Egyház Ökogyülekezeti Mozgalma, amely a skót egyház példája alapján buzdít környezettudatosságra. Az Ökogyülekezeti Mozgalom kiadott egy ajánlást arra nézve, hogy mitől lesz egy gyülekezet valóban ökogyülekezet — erre a címre pályázni is lehet. A szempontok között van, hogy egy évben legalább egyszer szabadban kell tartani egy áhítatot. Az Ökogyülekezeti Mozgalom mellett együtt dolgozunk a Magyarországi Evangélikus Egyház Ararát Teremtésvédelmi Munkacsoportjával, valamint a metodista testvérekkel.

Az ENSZ-tagállamok számára 2015-ben szervezett párizsi klímacsúcsra az Egyházak Világtanácsa gyalogos zárándoklatot szervezett Norvégiából, hogy ily módon fejezzék ki szolidaritásukat a klímaváltozás által leginkább sújtott területek lakói számára. A zárándoklat Norvégia északi részéből indult 2015 tavaszán és november végére érkeztek meg a francia fővárosba, hogy felhívják a figyelmet az igazságosabb és fenntarthatóbb együttélés fontosságára. Ehhez az északi-déli vonalhoz csatlakoztunk egy kelet-nyugati irányú kerékpáros zárándoklattal, amely a Teremtés hetére esett. Az első kerékpáros csoport Kárpátaljáról, Beregszászból indult, Kisvárdán és Tokajon keresztül értek Budapestre. A staféta-kerékpározás a *Tekerj a felbarátodért!* címet

kapta. A stafétát — amely egy üvegcső volt, amelybe minden állomáson egy kis földet töltöttünk — Budapesten vettük át Kodácsy Tamás református lelkésszel és Csontos Ivett-tel, a kezdeményezés methodista résztvevőjével. Tatán, Pannonhalmán és Répcelakon át értünk Sopronba, ahol részt vettünk a Teremtés hete ökumenikus záró istentiszteletén a soproni evangélikus templomban. A kerékpáros zárandoklat során kisebb-nagyobb szakaszok erejéig sokan csatlakoztak hozzánk. Útközben meglátogattuk a tatai református, valamint a répcelaki katolikus közösséget. Felemelő volt látni, hogy Répcelakon milyen szépen rendben tartják a településhez tartozó vizes élőhelyet, hogy büszkékké válnak rá, és fel tudják mutatni az értékeit. A stafétát Sopronban átadtuk az osztrák zárandokoknak, akik Németországban találkoztak a Norvégiából érkező gyalogos zárandokcsoporttal, és továbbadták számukra az üvegcsövet, amely így jutott el Párizsba.

A 2015-ös *Tekerj a felebarátodért!* akció sikerének hatására 2016-ban — amikor *A szelídek öröksége* volt a téma — a Teremtés hete ökumenikus megnyitójára kerékpárral érkeztünk Budapestről Szegedre, a Kalkuttai Teréz anya-templomhoz. Az út során megálltunk Albertirsán, Cegléden, valamint Tiszakécskén is. A 2016-os zárandoklat a Naphimnusz Teremtésvédelmi Egyesület és az Ökogyülekezeti Mozgalom szervezésében valósult meg. 2017-ben is szeretnénk hasonló jellegű kerékpáros zárandoklatot szervezni.

A szervezés mellett a hit közös megélésére is van lehetőségünk, különösen jó alkalmat adnak erre a Teremtés hete ökumenikus nyitó és záró istentiszteletei. Ezeknek a helyszínei változnak, az viszont fontos szempont, hogy mindig megszentelt helyen tartsuk az ökumenikus istentiszteleteket. Küzdünk a Budapest-központúság ellen, habár a fővárosban is sok feladat vár megoldásra, ugyanakkor itt sok a nyitott, tetterre kész ember a teremtésvédelem területén. Fontosnak tartom, hogy gyakran menjünk vidékre, mert a vidéken élő emberek közelebb élnek a természethez, sokat tanulhatunk tőlük.

A történelmi egyházak állásfoglalása egységes a teremtésvédelem témájában, ez még inkább megkönnyíti az együttműködést. A Teremtés hetén és a *Tekerj a felebarátodért!* kerékpáros zárandoklaton kívül szeretném kiemelni a budapesti Herman Ottó Intézet által létrehozott Teremtésvédelmi Udvar a Művészetek Völgyében, a kapolcsi római katolikus templom udvarán. A templomban renthagyó istentiszteleteket vezetett Fekete Károly református püspök, Dani Eszter református lelkész, Kocsis Áron református lelkész, Füzes Ádám katolikus pap és Pásztor Zsófia methodista lelkész. Az istentiszteleteken kívül pódiumbeszélgetéseket is szerveztünk Ferenc pápa *Laudato si'* kezdetű enciklikájáról, az egyházak gazdaságfejlesztésben betöltött szerepéről, valamint a klímaváltozás témájáról. A szervezésben az egyesületünk mellett részt vett a Kanter Károly Felnőttképzési Intézet és az Ökogyülekezeti Mozgalom. A tervek szerint idén is lesz Teremtésvédelmi Udvar Kapolcson.

A zöld szervezetek 2015-ös országos találkozóján, Tokajban nyílt először lehetőségünk arra, hogy az Ökogyülekezeti Mozgalommal

együtt egy szekciót szenteljünk a teremtésvédelem, a környezeti és társadalmi igazságosság témájának, ahol szót kaphattak a hitalapú környezetvédők. A 2016-os országos találkozó keretében az őriszentpéteri református templomban szerveztünk konferenciát a teremtett világ megőrzéséről. Ennek a konferenciának része volt egy interaktív bibliadráma játék, amely Noé bárkájának történetén alapult. Majd ezt követte egy kerekasztal-beszélgetés arról, hogy mit tesznek az egyházak a teremtett világ megőrzéséért. A kerekasztal-beszélgetésen Kodácsy Tamás és Szűcs Boglárka vett részt az Ökogyülekezeti Mozgalom képviselőiben, az evangélikus Ararát Teremtésvédelmi Munkacsoporttól Béres Tamás, a Metodista Egyháztól Khaled A. László érkezett, a Naphimnusz Teremtésvédelmi Egyesületet Nobilis Mária atyával képviseltük.

2015 májusában jelent meg Ferenc pápa *Laudato si'* kezdetű enciklikája, őszre pedig elkészült a magyar fordítás is. Ennek apropóján konferenciát szerveztünk az Országház felsőházi termében *Közös otthonunk a teremtett világ* címmel, a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia Caritas in Veritate Bizottságával, valamint a Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanáccsal együttműködésben. Az eseményen többek között részt vett Áder János köztársasági elnök, Erdő Péter bíboros, esztergom-budapesti érsek, Veres András püspök, a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia elnöke, valamint Béres Tamás, az Evangélikus Hittudományi Egyetem tanára.

Ferenc pápa *Laudato si'* kezdetű enciklikája mindenkire szól, és nagyon fontos, hogy a szentatya az enciklikában a közös otthonunk gondozásáról ír, tehát olyan ügyről, amely mindenkit érint. Ferenc pápa az enciklika ötödik fejezetében dialógusra buzdít, szélesre nyitva az ajtót: párbeszédre bátorít a tudomány és a különböző vallások képviselőivel, valamint a politikusokkal.

A célunk az, hogy a fiatalokat kimozdítsuk a komfortzónájukból

Darvas Márton és Nagy Anna, az Ökumenikus Ifjúsági Iroda munkatársai a KözösPont Ökumenikus Ifjúsági Misszióról és a 72 óra kompromisszum nélkül kezdeményezésről

A Magyar Katolikus Egyház, a Magyarországi Református Egyház és a Magyarországi Evangélikus Egyház KözösPont elnevezésű fesztiválmisszója 2000-tól van jelen Magyarországon. A KözösPont célja, hogy a három történelmi egyház fiataljai önkéntesként a könnyűzenei fesztiválokra szólítsák meg a kereső vagy nem hívő fiatalokat. A KözösPont a fesztiválokra egy-egy különböző témájú sátorral jelenik meg. Az önkéntesek hívják a sátor mellett elsétáló fesztiválókat, hogy térjenek be a sátorba egy érdekes játékra vagy beszélgetésre. Ezek a beszélgetések szó eshet önismeretről, kereszténységről, igény esetén lelkigondozást is végzünk. Ezeknek a sátraknak az érdekessége, hogy az adott fesztiválon felállított sátorban a három egyházból egy-egy lelkivezető is jelen van. A sátrak díszletei között is megjelennek a vallási jelképek, például a kereszt és a hal. A beszélgetések során gyakran szóba kerül, hogy az adott sátorban a három egyház fiataljai dolgoznak együtt. 2016-ban a soproni VOLT Fesztiválon, a vellei EFFOTT-on, a Zamárdiban rendezett Strand Fesztiválon és a Szegedi Ifjúsági Napokon (SZIN) voltunk jelen a KözösPont-sátorral.

A KözösPontot a Hatok bizottsága koordinálja. A bizottságot a katolikus, a református és az evangélikus egyház egy-egy laikus és kle-

rikus tagja alkotja. Ők tartják a kapcsolatot az egyházak vezetőivel, a jelentkezők közül kiválasztják a KözösPont-sátrak önkénteseit, segítenek a sátorvezetők és csapataik számára a fesztiválmisszióra való felkészülésben.

A KözösPont tevékenysége indirekt misszióként vagy preevangelizációként értelmezhető. Olyan közeget szeretnénk teremteni, ami megszólítja, meghívja a fiatalokat. Azok a keresztény fiatalok, akik szolgálatot végeznek a sátorban, valóban megélik a kereszténységüket, az egyházi szerveződéssel járó kööttségek nélkül, így kötetlenebbül és őszintébben lehet képviselni azt a nagyon nagy metszetet, ami közös a három nagy egyház tanításában, és nagyon jó üzenet a keresők, az érdeklődők számára is. Találkoztunk olyan fiatallal, aki meglepődött, hogy a három egyházból együtt vagyunk jelen, mert még nem hallott ilyenről. És ez felveti azt a kérdést is, hogy mi a reménységünk az evangelizáció sikerét, hatékonyságát illetően, ha azt látják kívülről, hogy még a keresztények sincsenek meg egymás között, hogyan szólíthatnánk meg azokat, akik valami miatt távol vannak a hittől?

Természetesen mindig lesznek kihívások azzal kapcsolatban is, hogy hogyan értjük meg egymást, hogyan tudunk egymással kommunikálni, hogy próbáljuk meg szép lassan letenni azokat a terheket, előítéleteket, amelyeket öntudatlanul magunkra raktunk a saját egyházainkban más felekezetekkel kapcsolatban. Nagy értéknek tartjuk, hogy az egyházaknak vannak olyan fiataljai, akiknek valódi kapcsolatuk van a többi egyházzal, és nemcsak anekdoták révén ismerik a többi egyházat, hanem valódi emberi kapcsolatok fűzik őket azokhoz.

A KözösPont fesztiválmisszió mellett a Magyar Katolikus Egyház, a Magyarországi Református Egyház és a Magyarországi Evangélikus Egyház által 2000-ben alapított Ökumenikus Ifjúsági Iroda másik programja a 72 óra kompromisszum nélkül elnevezésű önkéntes akció: fiatalok csoportjai országszerte arra szánnak három napot, hogy másoknak segítsenek. A 72 óra kompromisszum nélkül nem magyar kezdeményezés, eredetileg Németországból indult a 1990-es évek végén, a 2000-es évek elején. A kezdeményezés alapkonceptiója az volt, hogy az önkéntes munkavégzésbe avassák be a fiatalokat, hogy elhiggyék, szükség van rájuk, hogy tényleg tudnak valódi változást elérni ilyen kis rövid idő alatt is. A német kezdeményezés sikerének hatására az osztrák katolikus ifjúsági mozgalom és a svájci nemzeti ifjúsági tanács is elkezdett szervezni hasonló jellegű önkéntes rendezvényt a saját hazájában. Németország, Ausztria és Svájc mellett Szlovákia, Bosznia-Hercegovina, Szlovénia és Csehország is csatlakozott a kezdeményezéshez. A magyar szervezőket az osztrák minta inspirálta a leginkább. Látszott, hogy azokban az európai országokban, ahol ez megvalósul, egyrészt tényleg meg tudja mozgatni a fiatalságot, másrészt társadalmi kontextusban is nagyobb hangsúlyt kap az önkéntesség értéke.

Magyarországon a háromnapos összefogás 2006-ban valósult meg először, akkor még csak a szombathelyi és a győri katolikus egyházmegyében. Az első ökumenikus, országos szintű 72 óra kompromisszum

nélkül akcióra 2007 márciusában került sor, 2008 óta minden év októberére szervezzük az eseményt. Az elmúlt években Erdélyben is csatlakoztak a magyarországi 72 óra kompromisszum nélkül programhoz. 2007-ben 1100-an vettek részt a programban, 2011-től az önkéntesek száma 8000 és 9000 között mozog. A 72 óra kompromisszum nélkül programot megyei szinten helyi önkéntes koordinátorok szervezik, akik számára egy évben két alkalommal tartunk képzést. Bárhogy is alakul a koordinátorok felekezeti eloszlása, a szervezők feladata az, hogy a legjobb tudásuk szerint megszólítsák mindhárom felekezet tagjait, és persze azokat a fiatalokat is, akik egyik egyházhoz sem tartoznak. A helyi koordinátorok feladata az önkéntes munkavégzésre lehetőséget biztosító szervezetekkel, intézményekkel való kapcsolatfelvétel és a csapatok toborzása, amely az internetes közösségi oldalakon a leghatékonyabb, de tanintézményekben, gyülekezetekben, ifjúsági közösségekben is könnyen el lehet érni a fiatalokat.

A 72 óra kompromisszum nélkül program feladatai három csoportba sorolhatók: a fejlesztő, a szociális és az ökológiai körbe. A fejlesztő jellegű feladatok között lehet egy közösségi tér, egy közhasznú intézmény, egy köztér szebbé tétele, szociális feladatnak számít egy olyan intézményben végzett tevékenység, ahol emberekkel kell foglalkozni, hátrányos helyzetű társadalmi csoportok, idősek, árvák, fogyatékkal élők számára nyújtott segítséget jelent. Az ökológiai feladatkör a környezetvédelemmel kapcsolatos projekteket foglalja magába: szemétszedés, erdőszéli szeméttlerakók felszámolása, folyó vagy patakmeder megtisztítása, virág- és faültetések.

A célunk az, hogy a fiatalokat jó értelemben kimozdítsuk a komfortzónájukból. Például egy fiatal számára az a tény, hogy lefest egy padot, ami előtt korábban mindig elment, és elgondolkodik azon, hogy ezt valakinek le kell festeni pár évente, és most lehet ő is, aki ezt megteszi, ez is kimozdulás a hétköznapi életből, egyfajta szemléletformálás. De az is szemléletformáló lehet, ha fiatalok adott csoportja a más életállapotban lévő, árva, hátrányos helyzetű, betegséggel küzdő kortársaival találkozik. Ezek a tapasztalatok, találkozások arra készítetik az önkénteseket, hogy a saját életüket is újraértelmezzék. Budapesten a legtöbb csapat az akció megnyitásának pillanatáig nem tudja, hogy pontosan milyen feladatot kell elvégeznie, a résztvevők a megnyitó alkalmával, egy borítékban kapják meg a feladatot, a helyszínt, valamint azt, hogy kit kell keresni a munka elvégzésével kapcsolatban. Igyekszünk minél több embert megmozgatni: ha nyolcezer fiatal csinál valamit, az tízmillió ember között sem elhanyagolható. A 72 óra kompromisszum nélkül budapesti megnyitóját egy belvárosi szórakozóhelyen szoktuk megszervezni, hogy ezáltal is közelebb vigyük a programot a fiatalokhoz. A budapesti megnyitóra mindhárom egyháztól érkezik egy-egy felszólaló, akik imádsággal vagy egy szentírási szakasz magyarázatával bátorítják a résztvevőket.

KRITIKA

TÖRÉKENY POHARAK, LÁBAK,
ÉLETEKSzabó T. Anna: *Törésteszt*

Szabó T. Anna új novelláskötetén — amely az első prózakönyve, ha a mesekönyveket most nem számítjuk — tökéletesen érezhető egyfelől, hogy egy rutinos, tapasztalt író keze alól került ki, akinek van saját hangja, aki nem először vívja meg a maga csatáit művészetének anyagával, a nyelvvel, másfelől az is majdnem ennyire szembeűnő, hogy ez a hang a lírában forrta ki magát, ez a kéz verssorokon edződött. Aminek megvannak az előnyei és hátrányai, a maga szépségei és buktatói egyaránt.

Ahogy annak is, hogy a kötet szerkesztői a szigorúbb, minőségelvű szelektálás helyett a nagyobb merítés szempontja mellett döntöttek, mikor negyvenkilenc, különböző színvonalú írást gyűjtöttek egy kötetbe. Sietek leszögezni, hogy a majd' félszáz novella túlnyomó többsége teljes joggal formálhat igényt az olvasó figyelmére, ezzel együtt, sőt, éppen ezért nehéz magyarázatot találni arra, miért kerülhettek az árnyalt és pontos darabok mellé elnagyolt, túlzó, esetenként pedig didaktikus és banális szövegek, melyek egy igényesebb női magazinban minden bizonnyal megállták/megállnák a helyüket, de egy elbeszéléskötetből óhatatlanul kilógnak.

Némi jóindulattal amögött, hogy ezek az igen rövid, többnyire 3–4 oldalas szövegek nincsenek ciklusokba szerkesztve, feltételezhető ugyan egy olyan koncepció, amely a novellák tematikus, szétválasztó csoportosítása helyett azok szabadabb, kissé diffúz elrendezését részesíti előnyben, kérdéses azonban, valójában mit nyer ezzel az elgondolással a könyv, illetve az, aki kézbe veszi. Összecsengések, párhuzamok, tükröződések ugyan így is felfedezhetők, ez azonban még kevés ahhoz, hogy valamilyen körvonalazható struktúra érzetét keltse, aminek hiányában viszont az a veszély fenyeget, hogy egyfajta homogén masszává olvadnak össze az elbeszélések. Ennek elkerülése végett érdemes lassú, beosztó olvasási stratégiát alkalmazni, annál is inkább, mert így több lehetőségünk lesz elidőzni a szépen kidolgozott részleteknél.

A *Törésteszt* tematikus spektruma viszonylag jól körülhatárolható: női sorskatalógus, melynek oldalain többnyire kihasznált, becsapott, bántalmazott lányokat, asszonyokat láthatunk egy-egy jellemző helyzetben vagy éppen a döntő pillanatban. Nehéz, de többségében tulajdonképpen hétköznapiak mondható életek metszetei ezek a novellák; családon belüli hatalmi harcok és pár-

kapcsolati játszmák színterei, melyekben nem nagyon találunk győzteseket. Talán éppen ez Szabó T. Anna új könyvének legnagyobb erénye, történeti hitelének legfőbb biztosítéka: a rilkei kérdés — „ki beszél itt győzelemről?” — elégikus-ironikus hangulata belengi az egész kötetet, hiszen egy szakítás, válás vagy akár egy félrelépés mindig vereség, mindig sebeket és kétségeket hagy maga után, sosem lehet diadalmas, fölényes, kételyektől mentes győzelem. Annak a csillogó, harsány, hamis ideáloktól hemzsegő világnak a halk, de határozott kritikája ez, amely ma a médiát uralja, és amelynek szimbóluma lehet a könyv borítóján a piszkos üveg mögött bambuló Barbie-baba is.

Törékenyséjük és sebezhetőségük tudatosítása, veszteségeik beismerése ellenére nem a tompa beletörődés, hanem a változtatás szándéka és a megújulni akarás jellemzi ezeket a nőalakokat, akiket mintha sajátos tesztelésnek vetne alá soruk: mennyit bírnak el, hol van az a pont, ahol megtörnek, lehet-e folytatni egy megtört életet? A válasz — szerencsére — nem egyértelmű. A szerző inkább csak felmutat érzéseket, leír szituációkat, de nem analizál, és végképp nem ítélkezik. Ennélfogva sokszor maga a cselekmény is lezáratlan marad, vagy csak sejteni lehet az események végkimenetelét. Törnek az üvegpoharak, a bokacsontok és olykor a szívek, s nem tudjuk, nem tudható, mi az, ami összeforr, mi az, ami jóvátehetetlen.

A témaválasztáson kívül a fokolizációban is megnyilvánuló elfogultság a női nem felé nyilván nem róható fel egy írónőnek, aki ráadásul szemmel láthatóan tudatosan választja, vállalja ezt az egyoldalúságot, mégis, előbb-utóbb hiányérzetet hagy maga után az azonos perspektívából láttatott történetek sora. Ezen az sem enyhít sokat, hogy akad egy vagy két novella a könyvben, amelyben kivételesen nem a férfi az agresszor, hanem az úgynevezett gyengébbik nem képviselője tűnik fel negatív színekben (*Hogy történjen valami, Egyedül*). Ahogy az sem tompítja az arányok eltolódását, hogy két melegszereléről szóló elbeszélés is helyet kapott a kötetben — melyekről egyébiránt nehéz eldönteni, hogy a paletta színesítésére hivatottak, avagy csupán a politikai korrektség oltárára szánt „kötelező” penzumok (*Porcelán, Küklopsz*).

Annyi azonban bizonyos, hogy a női test és lélek kiszolgáltatottságáról vagy az anyaság árnyoldalairól egészen egyedülálló érzékenységgel, rendkívül pontosan és érzékletesen beszélnek ezek a történetek. Az írónő — akárcsak verses-köteteiben — képes pár mondattal, néhány jól

megválasztott szóval megrajzolni egy portrét vagy felskiccelni egy kapcsolat vázát. Jó érzékkel tapint rá a bonyolult, szövevényes érzelmi kötődések neuralgikus pontjaira és arra az időpillanatra, amikor ezek a túlfeszített szálak elpattannak, elpatlanhatnak. A *Töréteszt* elbeszéléseinek többsége egy-egy ilyen robbanás előtti feszült pillanatot mutat be, magába sűrítve az oda vezető utat és nemegyszer a következményeket is.

Az eseményekről hol hűvös, tárgyilagos hangnemben, egyez szám harmadik személyű narrációból értesülünk, hol pedig felfokozott, zaklatott, tudatfolyamszerű monológokból. Előbbi éppen látszólagos távolságtartásával, utóbbi pedig átélhetőségével ér el hatást. Ennek a szinte tagolatlan, áramló belső beszédnek eklatáns példája a kötet nyitó, illetve záró novellája. Míg az *Origó* egy úszóversenyző, addig a *Tank* egy katonanő tudatába és életébe enged bepillantást. Mindkettő a fizikai, testi tapasztalat túpontos rögzítésével ír körül egy-egy extrém lelkiállapotot: „Tizenkét éve csak ez van, a víz. Fájó váll, kemény kar, borotvált, klórszagú lábköz, a mell hideg medúza, émelyítő lágyan tapad az izomra, minék, egy lövedékben sincs semmi puhaság (...). Üres bordakosár, letakart szem, a tenyériben csak a víz, tüdőben levegő, szájban a visszanyelt sírás, zúgás a fülben, mindig egyedül, nincs megérkezés, mindig ideoda.” (6.) Az élsportoló magánya épp úgy átélhetővé válik a ritmikus soroknak, expresszív képeknek köszönhetően, mint a háborúban kivégzett katona utolsó pillanatai: „Kisüvít belőlem az úr. Ordít ki a számból, üvölt elő a gerincemből, sistereg ki a földet kaparó körmeim alól, sistereg, mint az égő tank, fáj, mint a láng a tüdőben, jó, mint lélegzetet venni egy halott felett, mi lobog át rajtam, miért? Nem kérdezem. Hagyom.” (243.)

Mégis, érdekes módon a „kis történetek” mintha jobban működnének itt, mint a nagy drámák. Az idegösszeroppanás szélén álló ötgyermekes értelmiségi anya belső, lefojtott indulatai (*Öt gyerek anyja*) vagy a tanára által elcsábított egyetemista lány érzelmi vívódásai (*Tenyér és hold*) egyszerűen hitelesebbnek tűnnek, mint például a hét évnyi rabszolgaságból gyilkosság árán szabaduló nő félőrült „eszmeccseréje” egykori fogvatartója holttestével (*Nyúlcsapda*). Kissé feleslegesnek érzem a horrorba hajló elemek beemelését egy olyan kötetbe, melynek ereje éppen a hétköznapi rutin felszíne alatt megbúvó lélektani motivációk finom, okos ábrázolásában rejlik. Ha egy monoton életmódjától frusztrált harmincas nő kitörési kísérlete abban nyilvánul meg, hogy képtelenül magas sarkú, méregdrága csizmát vesz magának, amit törött lábbal is fel akar próbálni, az még mindig érthetőbb (és hitehetőbb), mint mikor egy hasonló élethelyzetben

lévő fiatalasszony üvegcsereppel vakítja meg szeretőjét, hogy az ne pillanthatja meg meztelen teste tökéletlenségét. Hasonlóképpen elhibáztottnak tartom hatásvadász dramaturgiájuk miatt a *Dákó és lidércfény*, illetve a *Vér* című írásokat.

Ügyes és szellemes megoldás viszont, mikor a *Bankrablás* című novella végén az elbeszélő bizonytalanságban hagyja az olvasót: nem derül ki, hogy a fikciós valóságban vagy csak a főszereplő álmában játszódik le a rablási jelenet. A *Kőgyerek* esetében pedig a rendhagyó forma — egy internetes fórum chat-párbeszédeinek imitálása — szolgál arra, hogy a szerző némi humorral oldja a tragikumot. A sötétebb tónusú elbeszélések sorában hasonló ellenpontoszó szerepet tölthetnének be azok az írások, amelyek a tartós, kiegyensúlyozott párkapcsolat napfényes oldalát hivatottak bemutatni (*A jó házasság titka*, *Krisztina szerencséje*, *Házasságterápia*), ezek azonban a maguk kedves, de bumfordi naivitásukkal nem képesek valódi ellensúlyt képezni.

Így a könyv fő vonulatát egyértelműen a tragikusabb történetek, a nehézségekre, sérültségekre, hiányokra fókuszáló elbeszélések határozzák meg. A hiányérzetnek persze sok oka lehet és sokféle válasz adható rá: van, akinek csak pár saját négyzetméterre és egy kis szabad levegőre lenne szüksége (*Saját tér*), van, aki törődésből és figyelemből szenved hiányt (*Csipke*), akad olyan, aki egy hiába áhított gyermeket, akad, aki egy sosemvolt feleséget pótol szilikonbabával (*Kicsibaba*, *Plüss*). Az efféle álmegoldások viszont inkább csak arra alkalmasak, hogy ideig-óráig elfedjék az úrt, a magányt, a végső kétségbeesést; gyógyulni, továbblépni, valódi megoldásokat találni ellenben csak az tud, aki hajlandó szembenézni sebeztségével, problémái eredőjével. Ide sorolható többek közt a *Steril gyulladás* és a *Menekülés* című novella, melyek árnyalt jellem- és lélekábrázolásukkal, intenzív atmoszférájukkal és bravúros sűrítettségükkel a kötet talán legemlékezetesebb darabjai.

A *Töréteszt* színvonalbeli egyenetlenségei és váratlan megbicsaklásai dacára is egy figyelemreméltó kötet, mely legjobb pillanataiban Tompa Andrea érzékenységét, Tóth Krisztina éleslátását, Polcz Alaine szelíd bölcsességét idézi meg. Erőtéljes, szenvedélyes, de pátosztól és érzélgősségtől mentes kifejezésmódjával, kimunkált nyelvezetével, legfőképpen pedig imponáló őszinteségével határozott reményeket ébreszt: ha ilyen az elrugaszkodás, milyen lesz a folytatás? Bízom benne, hogy a versek, mesék, műfordítások mellett ebben a műfajban is maradandó nyomokat hagy majd Szabó T. Anna. (*Magvető*, Budapest, 2016)

PALÓJTAY KINGA

SZEMLE

KÖNYVEK KÖZÖTT

KÁPOLNÁK

Már a múlt században felismerte Csernoch János és Serédi Jusztinián, hogy a hitélet elmélyítéséhez templomok kellene, így az alkalmi imaházak ideje lejárt, s nagyszabású templomépítések kezdődtek. A folyamat a Kádár-rendszer végéig megrekedett, ha jól tudom, Lékai László szorgalmazására egyetlen templom épülhetett föl. Ismét fontos helyei lettek a közös istentiszteleteknek és imáknak a kápolnák, amelyekben igazi közösségek szerveződtek, várva jobb idők eljövételét.

Gyerekkoromban a lassan benépesülő Rózsa-domb katolikus hívei számára az Apostol és a Bólyai utcák sarkán lévő Veronika kápolna nyújtott ilyen bensőséges otthont. A magaslatra emelt kápolnába a ferences atyák jöttek a Margit körútról szentmisét mondani és a szentségeket kiszolgáltatni. Vasár- és ünnepnapokon az Áldás utcai elemi iskola diákjai töltötték meg a belső teret, hétköznaponként is betérhettek az arra járók egy imára, mígnem valamelyik testvér be nem zárta.

A háború a földdel tette egyenlővé az épületet. A szent cselekményeknek az Áldás utcai iskola tornaterme adott otthont, vasárnaponként sebtében átalakították, az ostrom alatt megsérült tetőszerkezetét Szabó Szerén atya cserepezte be szokatlan felkiáltó mondatok kíséretében. Reggel 8-kor és délelőtt 10-kor mondtak szentmisét, a korábbi Tamás Alajos, a „nagy misét” Szerén atya, mígnem agyonveretése előtt ki nem menekítették. Ekkorra azonban a Tövis utca sarkára épített templom már majdnem készen állt, ez volt az utolsó egyházi épület, amely a „fordulat éve” idején — Vas Zoltán segítségével — elkészült, s azóta is az itteni hívek áldozatvállalásának köszönheti létét, melyet a ferences atyák töltenek meg élettel. Félig-meddig otthonomnak éreztem, rengeteget ministráltam, énekeltem a kórusban, aztán kiöregedtem, ma már odáig sem tudok elbotorkálni, de megdobban a szívem, ha harangja szavát hallom, vagy ha valakitől értesülök, milyen messzire ellátszik a torony tetején lévő kereszt fénye, amely sokáig nem lehetett útjelző. Igaz, akkoriban a ma már álló és működő, a templomocská mellé tervezett rendházat sem engedték felépíteni, a telken halmokban állt a téglá, s búsan szemlélték őket a templomigazgatók, kiknek nevét a bejáratnál táblába vésték. A fénykorban vasárnaponként öt, manapság három szentmisét mondanak (a csökkenés sejtet valamit a paphiány következményeiről), a hitélet azonban

jól szervezett, sokan vesznek részt a különféle megmozdulásokban, igazi közösség formálódott.

Mindez emlékezetembe villant, amikor Róna Judit jóvoltából egyszerre négy, nagyon szép kivitelezésű könyvecskét kaptam kápolnák történetéről. Az ő neve, mint szerző, csak az Onkológiai Intézet területén működő Irgalmas Jézus Szíve kápolna történetéről írtak élén szerepel, de a másik három füzet is az ő érdeméből született, s felhőtlen örömet szerezhet minden olvasójának, arról nem is szólva, hogy arra ösztönöz, lépünk be valamelyikbe, s mondjunk el egy-két imát. Annak idején azt mondogatták hittantanáraink, hogy a templomok a nagy közösségei, a kápolnák az egyes emberéi. A templomokban a „nagy események” zajlanak, a kápolnák a magánimák színterei. Ez persze éppen nem a piarista kápolnára volt érvényes, itt rendezték a lelkigyakorlatokat, dugig volt diákokkal a nekik szóló misén, s itt tartotta óriási hatású, reményt adó beszédeit Sík Sándor, akkora érdeklődéstől kísérve, hogy ki kellett hangosítani a folyosóra és a lépcsőházba szorultak számára.

Megpróbálom röviden ismertetni a négy kápolnát, működésük kezdetének időpontjától. 2005-ben Erdő Péter bíboros kettőt szentelt fel. Először az Országos Onkológiai Intézet Irgalmas Jézus Szíve kápolnáját ez év februárjában, majd nem sokkal karácsony előtt a Szent Imre kórház Szent Kozma és Szent Damján kápolnáját. Az előbbiről gyűjtött adatok a kítűnő és áldozatos filológus gyűjtőtevékenységét dicsérik. Róna Judit példás kutatómunkával teljes képet rajzolt a kápolnáról, melynek elkészítésében Szentkuthy Miklós író is támogatta, hiszen színész-nagyapja, Alsdorf-Pfisterer Károly a budai és pesti német ajkú színházak finanszírozása közben tönkrement, s kénytelen volt a mai Onkológiai Intézet területét báró Schwartzernak eladni. Itt működött a Schwartzner szanatórium. A „vad környéken” játszó — akkor nyilván bújócskázni is lehetett — majdani író gyakran megcsodálta a mindig félrehúzott függönyök által láthatóvá tett elegáns berendezést, ott látott életében először pálmákat. 1921-től itt működött a Siesta szanatórium is, melyben például József Attilát is kezelték, 1937-ben. (*Le vagyok győzve...* — írta: „Szurkálnak, óvna tudós orvosok / írnek is nekem, én hát olvasok. / S »dolgozom«, ímhol a papírhalom — / a működésben van a nyugalom.”) Ugyanebben az esztendőben, 1938-as operációja előtt a szanatóriumban élt Babits Mihály is. (1941-ben Esztergomból mentővel hozták vissza, s itt hunyt el.) Halála előtt *Egy verses*

levélre válaszolva írta Erdélybe Reményik Sándornak: „Már csak a testben élve, már csak / egy nyaláb testi fájdalom, / erőtlén, gondolatlan”-nak érezte magát. A Schwartzter Szanatórium Rt. részvényeinek többségét a Posta Jóléti Alap vásárolta meg, s a posta Betegségbiztosító Intézetének kezelésébe adta. 1950-től Postás Alapítványi Kórház elnevezéssel működött az 1952-es államosításig. A kórház kápolnáját 1942-ben kezdték építeni. Hosszas levélváltás, tervmódosítások után 1944-ben szentelték föl, s első bentlakó lelkészét egy évvel később nevezte ki Serédi Jusztinián. A szatmári Irgalmas Rend nővérei gondozták, a betegek — akinek állapotát engedte — ide jártak szentmisére, s az erre járók is betértek egy imára. Így volt, mígnem a XII. kerületi Tanács nem kezdeményezte lebontását, ám a kórház saját kezelésében raktárrá minősítette át, mígnem 1989-ben a betegek kezdeményezték a kápolna helyreállítását. Állami segítséggel és a hívek áldozatos adományaiból megújulva, megszépülve várja az imádkozni vágyókat. Története azért is érdekes, mert a budai városrész fejlődését, civilizálódását is megismerhetjük, ugyanakkor a történelem bakugrásait is nyomon követhetjük, s tanulsággal szolgál mindnyájunk számára, hogy a hívek összefogása milyen erővel bír, s milyen komoly eredményeket hozhat.

A keleti egyház két köztisztelőben álló szentjéről elnevezett kápolna felszentelése nagy eseménynek bizonyult: egyebek között a köztársasági elnök, Mádl Ferenc és Dalma asszony is jelen voltak a szertartáson. A kápolna az egyik példamutató budapesti lelképásztor fáradozása nyomán jött létre: Lipp László, akit csak László atyaként emlegettek, fantasztikus munkabírásából erre is telt. Nagyon kevés hozzá hasonlóan dinamikus lelképásztort ismerhettem, sokoldalúsága és kedélye egészen elbűvölt. Mintha azoknak lett volna leszármazottja, akik templomi zászlót ragadva vitték harcba híveiket. Ő is minden tervének megvalósításakor maga mögött tudhatta az általa egybekovácsolt közösséget, s vezéregyenységgé tette a termete is. Pasztorált, repült, focizott, gyerekeket táboroztatott, s lebírhatalan derű áradt belőle, egyszerűen elsöpörte az akadályokat. Nyilván akadtak ilyenek a kápolna létesítése és kivitelezése közben is, de a kórházigazgatóktól a nővérekig mindenkit meggyőzött: szükség van arra az erőt adó tudatra, hogy Jézus közöttünk van, otthon kell számára, ahol megpihenhet, s ahol felkereshetjük, ha szükségünk van kegyelmére és vigasztalására. Nem véletlen, hogy a kápolna belső terének szépítésében kiváló művészek vettek részt. Az oltárképen trónoló Jézust a két szent fogja közre, a kápolnát körbefutó kerengőn a keresztút állomásai és Mária életének jelenetei

láthatók, Angyal Júlia művészi munkái. Prokopp Mária szép méltatása szerint „a kápolnába besüt a nap, Isten fénye. Ezt jeleníti meg Júlia az arany és ezüst festékkel. Ezért, amikor nem süt az ég napja, a belépőre akkor is ráragyog Isten valóságos fénye... Újdonság a Mária életének egy-egy pillanatát bemutató sorozat... Végigvonul ezen a sorozaton Szűz Mária alakja, aki megfestesíti az alázatot, a szerénységet, és ebben van az öröme.” Sok egyéb mellett kiemeltem csodálatunkat Madarassy István ötvös-szobrászművész tabernakuluma is, és szerencsére megőrizték László atya eredetileg főoltárképnek szánt Jauris lányának feltámasztását ábrázoló festményét.

A betegek rehabilitálására is nagy gondot fordító Országos Reumatológiai és Fizioterápiás Intézet megállapodott a négy történelmi egyházzal, hogy biztosítják a rendszeres lelképásztori jelenléteket. Katolikus szentmisét, református és evangélikus istentiszteletet tartanak a Szent Lukács Kórház kápolnában, zsidó istentiszteletet pedig a Frankel Leó utcai zsinagógában. Igazat adhatunk Janig Péter kórházlelkésznek: „Egy kápolna a kórházban szavakkal nem kifejezhető értéket képvisel a kórházi beteg, a hozzátartozók és a gyógyító személyzet számára. A lélek és a szív tudja csak az értékét. A beteg ember szívéből feltörnek azok a kérdések, érzések, fájdalmak, amelyeket csak az Istennel tud megbeszélni.”

Amikor Erdő Péter főpásztor és Nagy Zoltán, az Országos Klinikai Idegtudományi Intézet főigazgatója aláírták azt a dokumentumot, amelyben a Főegyházmegye magára vállalta az Amerikai úti idegsebészeti Szent Kereszt kápolnája kialakításának költségeit, míg a kórház vezetősége lehetőséget és helyet adott az első emeleten kialakítandó kápolnának, a bíboros így méltatta homíliájában a kölcsönös törekvés jelentőségét: „Azért fontos ez a mai nap, amikor itt, az Idegtudományi Intézetben kápolnát áldunk meg, mert arra gondolunk, hogy Krisztus ebben az emberi kézzel alkotott hajlékban is otthonra talál. Azért akar ideköltözni, hogy reményt adjon, hogy segítsen. Jézus az Eucharisziában közel akar lenni a beteg emberekhez, s azokhoz, akik az ő érdekében fáradoznak. Az Oltáriszentség előtt végzett imádság legyen kiapadhatatlan erőforrás.”

Az oltárképet Schaller István készítette 1774-ben. A *Krisztus a kereszten* című olajfestmény, amely az Országos Pszichiátriai és Neurológiai Intézet egykori főigazgató-helyettesének özvegye, Kuncz Elemérné ajándéka, alighanem egy barokk festő képeről készített másolat, egyben elég ritka ábrázolása a jelenetnek, hiszen Mária Magdolna, aki itt az emberiség bűneiért esedezik, egymagában borul a szenvedő Megváltó elé. A mellette látható kígyó az angyal ölében lévő táblára jegyzi föl

a bűnöket, melyeket Krisztus lecsorgó vére töröl le. A kép alsó részén a bűnre csábító alma és egy koponya látható, a test jobb oldalán templom körvonala sejlik föl.

Ez a kápolna sem csak a betegeknek szolgál megnyugvásul, este 8-ig bárki elmondhat ott egy imát.

A leírásokat gazdag, szinte teljes bibliográfia követi, a szerkesztő (író) alaposságának bizonyítékául. Ezen túlmenően azonban el kell mondanunk: ez a négy kötet igazi ajándék, emellett lelkiismeret-ébresztő is, a betegek szenvedéseire és a mi kötelességünkre figyelmeztet. Mert a test gyógyulása gyakran a lélek egészségén múlik. Róna Judit elismerésre méltó munkája mellett a füzeteket kiadó, méltó formát találó Budapesti Katolikus Kórházlelkészség is felhőtlen örömet szerez az olvasóknak.

RÓNAY LÁSZLÓ

VISKY ANDRÁS: KI INNEN Hét színházi kísérlet

A megváltás fényében értelmezhető Visky András színművei, melyek az Istennel való találkozás és az ebből adódó teljesség kérdéskörét feszegetik. A *Ki innen* című drámakötet hét olyan színházi kísérletet tartalmaz, melyek Isten teremtő mivoltára emlékeztetik az olvasót. Arra, hogy ha az ember teret enged Isten érkezésének, akkor az ő segítségével kiléphet abból a szűk és fojtogató helyzetből, amelyben él, és amelyet emberi erővel nem lehet megváltoztatni. A politika, a társadalom által előidézett fogoly-lét és az ember önmaga által előidézett mentális rabsághelyzete ugyanis minden körülmény között irracionálisnak bizonyul, és szabadító eseményre vár.

A kötetben megjelenített szereplők mindegyike menekül a mentális vagy fizikai meddőség fogsághelyzetéből. Kiszolgáltatottságukban Istent szólítják meg, tőle várnak megoldást. Az önmaguk identitását kereső szereplők marginalitásban élnek, traumatikus élményeik körforgását szeretnék megszakítani, ezért kezdeményezik az Istennel való, szinte kényszeres párbeszédet. Életük a hozzátartozás és a tőle való függés vonzásában zajlik. Olyan transzcendenciával átitatott — elsősorban mentális — térben, amely az emberi élet újraírását, átformálását teszi lehetővé.

Visky András értelmezésében maga a műalkotás is Isten alkotói tetteire utal. Ezért tekinthető a kötet központi alkotásának a *Green Relief*, mely egy festmény előtti megfogadás pillanatát örökíti meg. A műalkotás Isten megjelenésének formája és eszköze, az emberfelettil való találkozás pedig mindig életet átalakító erővel bír. Olyan jelenlét, mely az újrateemtés gesztusával válik

teljessé. A kötetben megjelenített drámák központi motívuma a gyermek, akinek megjelenése emberi életek helyreállítását eredményezi. A gyermek ugyanis nem más, mint a fogsághelyzetből való kilépés bejelentése, s magában hordozza a bizalom és a tisztánlátás momentumát a világban uralkodó borzalmak között.

A meddőség, a hiány feltétele annak, hogy Isten megcselekedje magát az emberben. Erre utal a Kertész Imre regénye nyomán írt *Visszaszületés*, melyben a Névtelen nemet mond a gyermek érkezésére, mert nem akar egy kiszolgáltatott, alárendelt életállapot továbbadója lenni. A barakk éjszakájában megjelenő Mester azonban megmutatja Névtelennek a másokért hozott áldozat gesztusát; ennek hatására a férfi megtapasztalja a jó jelenlétét a világban, ebből fakadóan imádsága végén fel tudja ajánlani az életét egy öt meghaladó transzcendenciának. A szeretet életalakító, átformáló ereje meghatározza és megváltoztatja az életét.

Csipesz is a szeretet útján vezeti Bernadettet Istenhez, hogy megtalálhassa önmagát és felszabadulhasson múltja meghatározó nyomása alól. A csipesz-nyelv a maga töredékességében vezeti el Bernadettet Isten közelébe, ahol egy új, teljes élet formálódik számára. A *Megöltem az anyámat* főszereplője ugyanis kitaszítja magából édesanyját; erre utal az alkotásban a kővé válás rítusa. Ez az elhatárolódás Bernadett életben maradásának feltétele. Az intézetben nevelkedő lány egyfolytában szabadulni akar saját élettörténetétől, a kővé gyilkolt anya megdermedt léte teszi lehetővé számára a visszaszületést egy új — már Isten által vezetett — életbe.

A Nagy Magányos Humortalan Világosító közelsége a *Pornóban* is meghatározó és életalakító erőt jelent. A vele való, imádsággal átitatott dialógus során kiderül, hogy a fedőnévvel rendelkező feleség először férjét, majd a méhében növekedő férfiút veszíti el. Bár a politikai hatalom erős korlátai között — melyek hatására elvesztette a számára legfontosabb személyeket — éli életét, mégis elnyeri a lélek szabadságát és belép a fény országába. Épp úgy, mint a *Rádiójátékban* megjelenő fiú, aki szintén az ég megszólítására törekszik. A szabadulást akarja elhozni családjá számára, míg végül belevakul a fénybe, amelyre rátalál. Áldozatot szeretne hozni másokért, ezért a világ az ő számára elsötétül, a belső látás határozza meg életét.

A megnevezés problematikája végigvonul az alkotásokon: a Duna-delta lágerében raboskodó fiú, Névtelen, a fedőnévvel ellátott feleség, Csipesz és Bernadett szabadon választott nevei, a fehér ruhás nő és a zöld ruhás férfi, valamint a haláltáncjátékban felvonuló megnevezetlenek sora egy újja alakított életben elnyert megnevezésre

várnak. Az Isten közelében létező, az ő arcát megpillantó személyiség teljességére és szabadságára, az Isten-gyermekség állapotára. Mindannyian megszólítják és keresik az élet urát, hogy az ő fényében találhassanak rá megújult személyiségükre. A kötetben megjelenő drámaszövegek ezért Istennel folytatott belső dialógusok, imádságok, szabadvers-formában írt poétikus szövegek.

Az Örkény István egyperces novellái alapján írt *Bevégezetlen ragyogás* olyan libretto, mely nemcsak a földi élet utáni létezés, hanem magát a művészetet is kérdőre vonja, mint a természetlenség és önmegváltás egyik lehetséges színterét. Az Istentől eltávolodott műalkotás létjogosultsága épp úgy felbukkan a *Visszaszületés* függelékében, mint a *Nem fogok félni többet a nagy szavaiktól* bohóctréfában, melyben egy Angyal — ha elnevezzük, Beckett Sámuel — elfelejti Isten nevét. Vagyis a meddő műalkotás — az emberi lélekhez hasonlóan — a transzcendenssel való betöltődésre vár, és az ebből fakadó újjászületésre. Az Istent elfeledő műalkotás csak akkor nyer valódi jelentéssel bíró értelmet, ha ráismer önmű meddőségére és az ezzel járó intellektuális barakkéltre. Visky András drámái ezért kitörési kísérletek a deszakralizált színházi nyelv burkaiból: nyitott dramaturgiájú színműveiben nincs hagyományos történetmondás, a szövegrészek egymással felcserélhetők. Az alkotások csak a színházi előadás során nyerhetik el végső formájukat a jelenlevő személyekben, arra irányítva a figyelmet, hogy az ember belső lelki szabadsága honnan fakad s van-e határa. (*Koinónia Kiadó, Kolozsvár, 2016*)

PRONTVAI VERA

ZOLTÁN GÁBOR: ORGIA

Zoltán Gábor dokumentumregénye 2016-ban jelent meg, és témájának megformáltságának egyaránt köszönhető, hogy az olvasók-kritikusok figyelmének középpontjába került. Sokat és sokan beszéltek róla, s elöljáróban megfogalmazható a remény, hogy ez a továbbiakban is folytatódik.

Az *Orgia* egyszerre dokumentum és szépirodalmi mű, amelynek megalkotását négyévnyi alapos levéltári kutatás előzte meg; a számos kordokumentum, jegyzőkönyv, vallomás, hivatalos feljegyzés az írói szerkesztés nyomán egybe- és összefüggő történetté alakult. A regény az 1944. októberi nyilas puccs utáni időszakban kezdődik és Budapest felszabadításával ér véget; a nyilasok, közelebbről a „Tizenkétker” Városmajor utca 37. szám alatti pártházban történt büntettek, szisztematikus és tömeges gyilkosságok, kínzások történetét meséli el, s mint a cím is sugallja: az elkövetők nézőpontját is belevonva, sőt hang-

súlyozva tárja fel a mindeddig elfeledett vagy el-leplezett nyilas rémtetteket.

A történet középpontjában is valós személy, Renner, a keresztény vasgyáros áll, akit zsidó származású feleségével és szintén zsidó szeretőjével együtt hurcolnak a Városmajor utcai házba. Megkínözzák, halállal fenyegetik őket, de — mert hasznosíthatónak látják — Renner életét végül meghagyják. Német náci sehol, a magyar nyilasok mozgását, költözéseit, cselekedeteit az egyre közeledő, de még mindig távoli orosz betörés közvetetten és láthatatlanul befolyásolja. Renner a nyilasoknak árut, foglyot, holttesteket fuvaroz, „megbízhatóságát” szerettei, köztük a kislánya életével való zsarolhatósága biztosítja. Egy idő után „húségesküt” is kikényszerítenek tőle, s ezáltal pusztá fogolyból és szemtanúból valamiféle nyilas-segítővé válik: ez a gesztus is rávilágít arra, hogy akárcsak a foglyok (hiszen a zsidók mellett keresztényeket, katonaszökevényeket, hazaárulással megvádolt „tisztá” magyarokat, voltaképpen véletlenszerűen elfogott és megvádolt embereket, férfiakat, nőket, gyerekeket kínoznak és ölnek meg), a nyilasok csapatai sem homogén elv- és hittársakból állnak. Kényszerített, megszarolt, megfélemlített emberek (is) szolgálgják és segítik őket, s a meggyőződéses nyilasoknak is igen változatos a motivációjuk. Nincs közös elv és hitbéli meggyőződés, a követhető ideológia csupán a különböző szociális-pszichológiai motivációk gyűjtőcsatornája; csak jelentésükből kiforgatott, patetikus és elkődösített hívószavak vannak, amelyek jellemzően a perverz brutalitás helyzeteiben hangzanak el. Nem eszme van, hanem indulat. Pontosabban az indulat szolgálatába állított eszme. A nyilasok csoportja nem a társadalom peremén tengődő csőcelékből áll: mesteremberek, munkások, értelmiségiek, tanítók, zenészek és egyházi emberek, fiatalok és öregek, férfiak és nők is dühödten élnek ki hatalomvágyukat, frusztrációikat, elszabadult perverz és bestiális ösztöneiket. Sem a gyilkosoknak, sem az áldozatoknak nincs közös kategóriája azonkívül, hogy gyilkosok és áldozatok.

Zoltán Gábor saját, a dokumentumokban fel-lelhető és igazolható nevükkel szerepelteti a nyilasokat: ezzel és motivációik körvonalazásával közel hozza a figurákat; a múltba vesző, elhomályosodott, arcukat-karakterüket veszített nyilasok helyett hús-vér, indulatokkal átszótt emberek jelennek meg, nevük van és történetük, múltjuk és jelenük. Hangjuk is: a jelen idejű elbeszélést többnyire az egyes szám harmadik személyű, mindentudó narrátortól tudjuk; az ő hangját olykor valamely nyilas hangja váltja fel, bemutatva a kínzások „szakzsargonját” (megúsztatás, köpülés), amelyet a rendszeres használat rögzített nyelvezetükben.

A térbeli-időbeli nagyítással bemutatott történetek áldozatai csak keresztneven szerepelnek: az író részéről tudatos és vállalt, célzott etikai gesztus: méltóságukat megőrizve ne kelljen újra megmerítkezniük a szégyenteljes gyalázatban, amely nem az övék, de mindent és mindenkit bemocskol. A könyv utószavában elhangzik: a közelmúlt megismerésének kötelességét erősíti a korunkban tapasztalható „magyar fasizmus ébredése”. Nem múltbéli, hanem mindig újjáéledő jelenségek megértését szolgálja a mű, s bár rémületes és megrendítő, ismerni úgyszólván erkölcsi kötelességünk. (*Kalligram*, Budapest, 2016)

BENKŐ GITTA

SZÉKELY JÁNOS: A NYUGATI HADTEST

A határon túli magyar irodalom nem, vagy nem a kellő mértékben épül bele a közelmúlt és a jelen irodalmába. Ez a nem túl eredeti megállapítás a tavaly megjelent Székely János-kötetet, *A nyugati hadtestet* olvasva hasított belém. Az elbeszéléskötet először 1979-ben látott napvilágot Romániában a Kriterion Kiadónál, majd három évvel később újból. Azóta se ott, se itt. Érthetőbb volna a helyzet, ha Székely a nyugati magyar irodalom képviselője lett volna, és így kerül szélárnyékba. Ráadásul az egykori szocialista országok között a kulturális együttműködés megkönnyíthette volna a marosvásárhelyi szerző dolgát Budapest irányába. Ám ennek éppen az ellenkezője történt. Székely alkotói státusza annak figyelembevételével még különösebb, hogy magyarországi színházak is bemutatták a *Caligula helytartója*, a *Protestánsok*, *Vak Béla király* és a *Mórok* című drámáit. Igaz, a bemutatás helyszínei és az előadások sűrűsége azt jelzik, hogy a hatalom gondosan ügyelt arra, ne keltsen nagyobb feltűnést a szerző drámaírói teljesítménye hazánkban.

A nyugati hadtest műfaji besorolása szerint novellafüzér. Az *Ajánlással* együtt tíz fejezetből álló kötetet az elbeszélő személye köti össze, és lazán az a történet, amely a katonaelet különböző helyzeteit és színtereit tárja elénk az egymást követő elbeszélésekben. Az *Ajánlásban* található megállapítások némelyike arra enged következtetni, hogy a szerző és az elbeszélő személye nem állhat távol egymástól, míg az elbeszéléskötet egésze arról győzhet meg a fikciós műfajhoz mérten meglepő egyértelműséggel, hogy e kettő között nincs különbség.

Az egybeesés nem látszólagos. *A kripli* című novellájában az elbeszélő szeretné a további megállapításoktól megmenteni csetlő-botló katonaiskolai társát, Monokit, de a kaszárnyaélet logikáját

végiggondolva arra jut: ez a kísérlet eleve kudarcra ítélt. Magában végigjártassa a jelenetet, amelyben növendéktársaitól kérne méltányosságot Monokinak. „— Mi az, megháborodott, Székely növendék?” — válaszolná neki a képzeletbeli párbeszédben egy felsőbb éves diáktársa, aki a parancsmegtagadás csapdájába kergetné vitapartnerét. Létezhet-e ennél egyértelműbb azonosítása elbeszélőnek és szerzőnek? Ebből a szempontból már korántsem csupán életrajzi adalék, hogy Székely János 1943-tól katonai reáliskola növendéke volt, és a közelgő front elől alakulatával együtt Nyugat-Európába vezényelték, ahol utóbb hadifogságba esett. Fiatalléveinek biográfiája egybeesik *A nyugati hadtestben* elbeszélte történet elemeivel.

Mindezek figyelembevételével nem jelenthet meglepetést, ha Székely művészi készülődésének egyfajta dokumentálását is látjuk a kötetben, amelyben — az elbeszélői megfogalmazás szerint — a narrátor harminc évvel később emlékszik vissza a háborús évek kálváriájára, vele a katonai szolgálat mindennapos gyötrelmeire és megpróbáltatásaira. Miközben kísérletet sem tesz a szerző és az elbeszélő különválasztására. Székely János írói kérdésseltevései mindannyiszor filozófiai alapokon nyugszanak, amelyek ebben az értelemben szoros kapcsolatot mutatnak Albert Camus egzisztencializmuson alapuló irodalomfelfogásával. Mellette olyan, Székelyvel kortárs magyar prózaírók etikai-morális alapokon nyugvó írásművészetével, amilyen Ottlik Géza (a katonaiskolai szintér azonosága is összeköti őket), Mészöly Miklós, Kertész Imre és Nádas Péter.

Mi a sors és a sorsszerűség? Mi a szerencse? Mi a győzelem és mi a vereség? Mi a gyávaság és mi a belenyugvás? Mi a tett és mi a tétlenség? — sorjáznak a lét végső értelmére is vonatkozó kérdések. Hova vezet a parancsmegtagadás? Mi érhető el vele, és milyen, az eredetinel is nagyobb károk előidézője lehet ugyanez? A mindig háttérhelyzetekben felmerülő fojtogató dilemmák az életben maradás és a halál kettősségében fogalmazódnak meg. A tábori csendőrök egy katonaszökevényt visznek az alakulatához, hogy ott katonatársai kivégezzék. Sokáig szabotálják a parancsvégrehajtását a háborúba a civil életből érkezett tisztek, végül a kivégzőosztag egyetlen tagja sem süti el fegyverét. A helyzet nem megoldhatatlan, de olyan, etikailag látszólag vállalhatatlan döntést igényel, amelyet a szolgálatban lévő tiszt magára vállal: maga végez a szökevényvel. „Önök mit tettek volna?” — teszi fel a kérdést az elbeszélő, aki leginkább magát faggatja. Ha a tiszt nem így cselekszik, az alakulatot megtizedelik. Innen érthető meg filozófiai és gyakorlati szinten az elsőre a moralitás igényét látszólag felfüggesztő döntés valódi mozgatórugója.

Székely Jánost mindig az ilyen, a legteljesebb mértékben kiélezett határhelyzetek érdeklik. Prózájának tétje ezek bemutatása és bemutatathatósága. A katonanövendék életét gyötrelmémmé változtatja engedelmességet nem ismerő Pálinkás nevű lova. A ló halála után derül ki, hogy csikó korából származó gerinctörés miatt hátasként nem lett volna szabad használni a négylábút. Az elmondhatatlan kínokat kiálló ló viselkedésének kulcsa ez a tény. Az állattal szemben nem lehet jóvátenni semmit, ám a huszárapród arra gondolt: jó volna legalább emléket állítani egykori társának. Ha más nem, neve maradjon fenn. „Ezt akarta, ilyesmit szeretett volna a megrendült fiatalember, s képesnek is hitte magát, de hogy miképpen láthatna hozzá, arról még sejtelve sem volt” — szól az önportrészterű vázlat, amely az íróvá válás igényének kamaszkori bejelentése.

Előbb volt a szó, aztán lett a tett — az alkotóvá válás sorskönyvében a sorrend nem lehet más. Székely Jánosnál sem. (*Partvonal*, Budapest, 2016)

BOD PÉTER

LINN ULLMANN: A NYUGTALANOK

A már világszerte ismert és elismert, 47 éves Ingmar Bergman 1965-ben ismerkedett meg a nála húsz évvel fiatalabb, kiemelkedően tehetséges és különleges szépségű norvég színésznővel, Liv Ullmann-nal. Ekkor már négy házasságon volt túl, melyekből nyolc gyermeke született. Nem mondható tehát, hogy az a férfi lett volna, aki mellett a nők biztonságban és nyugalomban érezhetik magukat. Mégis, szinte törvényszerű volt, hogy a művészként folyamatosan a csúcson lévő rendező és a pályája elején tartó színésznő szerelemre lobbajon egymás iránt, a *Persona* forgatása során. Három évig éltek együtt, szerelmük gyümölcse egy kislány volt, akit Karin Beate-ra kereszteltek, de Linn Ullmann néven lett Norvégia egyik legjelentősebb, világirodalmi rangú írója.

Mostani könyve önéletrajzi regény, melynek két rétege van. Az alapmotívum, hogy apa és lánya, akit Bergman „Drága Legkisebb Gyermeke”-nek nevez — 2005-ben elhatározzák, hogy közös könyvet írnak, amelyben az apa válaszol a lány kérdéseire. A színhely Faro szigete, annak Hammars nevű települése, ahol Bergman 1965-ben házat épített, a nyarakat itt töltötte, 2003 körül pedig végképp odaköltözött. A halál kérdése Bergmant egész életében foglalkoztatta — ennek kiemelkedő művészi megjelenítése *A hetedik pecsét* című filmje —, de sokunkhoz hasonlóan ennek lehetséges időpontját talán a távoli jövőben képzelte. Az író felidézi: „Amikor apám és én el-

készítettük a tervet, figyelmen kívül hagytuk, hogy a halál már megindította hódító hadjáratát”. (57.) Bergman 2007 júliusának végén halt meg, így csak hat beszélgetés készült el. Ráadásul ekkor már a demencia határozott jelei mutatkoztak nála, lassan, akadozva beszélt, összekevert dolgokat, személyeket, előfordult, hogy meg sem ismerte legkisebb lányát. Álom, valóság és képzelet keveredtek szavaiban, mint oly gyakran a filmjeiben is.

A regény második rétege az a gondolat- és emlékfolyam, ami elindul az írónőben apa halálát követően. Feltárul előttünk Linn Ullmann gyermek- és ifjúkora, szerelmei, két házassága, gyermekeivel való kapcsolata, és mindenekelőtt emlékei a szüleiéről. A Hammarsban töltött nyarak, amikor szigorú rend szerint zajlott az élet. Apa — vagy így, vagy Öregnek nevezi Bergmant, míg anyját Anyának — egész nyáron dolgozott, drámát, regényt, forgatókönyvet írt, s ilyenkor nem volt szabad megzavarni. Erre akkori felesége, Ingrid — akivel több mint húsz évig, az asszony haláláig élt együtt — vigyázott. Az írónő mégis szívesen emlékszik vissza ezekre az időkre, a mindennapos mozizásokra, a szabadidős beszélgetésekre, arra, hogy az időnként indulatos apa vele soha nem kiabált, mindig türelmesen beszélt. Megtanulta tőle: „Ne feledkezzünk meg soha a következőkről: tisztaság, az érzelmek uralása, rend és pontosság”. (70.) A gyermek és kamasz Linn-nek anyjával mintha sokkal ambivalensebb lett volna a viszonya, igaz, minden, a gyerekneveléssel kapcsolatos teher rá hárult. Színésznői hivatásából adódóan Liv Ullmann gyakran volt távol, s ilyenkor anyai nagyanyja vigyázott a kislányra, aki nehezen tűrte anyja hiányát, különösen, ha nem is telefonált, ilyenkor üvöltős rohamot kapott. „Élni akarok, de ha anya meghal, számomra sincs több ezen a világon” — idézi fel kamaszkori félelmeit az írónő. (Érdekes lenne ebből a szempontból is megnézni Bergman *Őszi szonáta* című filmjét, amelyben a felnőtt Éva (Liv Ullmann) tesz szemrehányást híres zongoraművésznő anyjának, Saroltnak — akit Ingrid Bergman alakít —, hogy milyen sokszor hagyta őt magára gyermekkorában, mert csak a művészi karrierje érdekelt. A filmben a kislány Éva Linn Ullmann.) Az írónő így jellemzi anyja bonyolult személyiségét: „A legmélyebb vágya talán az volt, hogy feltétel nélkül szeressék, ugyanakkor hagyják békén. De ezt sosem mondta el senkinek. Szégyenletes önzés egyszerre kívánni a feltétel nélküli szeretetet és azt, hogy békén hagyják. Az anya belső szobáit, a sötét és az aranyló szobákat vastag falak választották el.” (27.)

Ingmar Bergman egész életében a hit, a hitetlenség és a kétségek között cikcakkozott. Teljes nyugalmat élete utolsó időszakában sem lelt. Isten létének bizonyítékát a zenében találta meg.

Halála előtt nem sokkal ezt mondta lányának: „Hiszek Istenben, szívvel-lélekkel, de nem várom el, hogy megértsem az Ő akaratát. Isten ott van, ahol a zene van. Meggyőződése, hogy a nagy zeneszerzők az Istennel kapcsolatos élményeiket mesélik el. Ez nem badarság. Számomra Bach a konstans tényező.” (132.) Bevallja azt is, hogy: „Az Ingrid halála utáni időszakban intenzíven tapasztaltam meg Isten akaratát... Egyfelől azt hiszem, hogy újra találkozni fogok Ingriddel, másfelől viszont meggyőződése, hogy a halál csak annyi, mint elfújni egy gyertyát.” (259.) Halála után pedig a dolgozószobája falán egy cetli volt olvasható: „Félelmetes tudnom, hogy az élő Isten kezébe kerülök. Mégis, az ember csak ebben lel vigasztalást...”

Linn Ullmann regényében elsősorban nem két nagy művészt mutat be, hanem esendő embereket, akik egész életükben küzdenek önmaguk démonaival, gyengeségeivel, időnként elbuknak, közben pedig hatalmas életművet hoznak létre, mely milliók lelkét érinti meg. Könyve akkor is korunk egyik legjelentősebb regénye lenne, ha nem tudnánk, kikről szól. Emellett fontos dokumentumként is szolgál mindazoknak, akik kutatják Ingmar Bergman és Liv Ullmann művészetét, emberi személyiségét (Ford. Pap Vera-Ágnes; *Scolar Kiadó*, Budapest, 2016)

BODNÁR DÁNIEL

PÁKOZDI ISTVÁN: LÉKAI LÁSZLÓ BÍBOROS ANEKDOTÁI

Az idei Szent István Könyvhétre látott napvilágot Pákozdi István: *Lékai László bíboros anekdotái* című könyve. Valószínűleg Isten is örömet lel a teremtésben, és különösen a férfi és a nő teremtésénél, vagyis a hatodik naphoz kötődően olvashatjuk a Szentírás összegzését, hogy „Isten látta, hogy nagyon jó mindaz, amit alkotott” (Ter 1,31), vagyis „örült” neki. Ha pedig Isten a saját képére és hasonlatosságára teremtette az embert, akkor egészen biztos, hogy Isten örömeiből, „jókedvéből” is van valami az emberben, és fordítva: az emberi vidámság valamiképpen az Istenre utalhat. Bár a Biblia egy komoly könyv, és az üdvösség történetét tárja fel számunkra, mégis szinte búvópatakszerűen felfedezhető a humor, a tréfa az egyes történetekben, Isten és az ember párbeszédében és a hívő lelkiállapot leírásában is. Aki nek pedig szinte fő foglalkozása, hogy a Szentírást magyarázza, annak a Biblia mosolyt fakasztó részei is életének az egészét képezik.

Isten tehát „jókedvében” teremtette a világot — ahogy szokták mondani —, és Jézus is boldogságmondásokkal kezdte igehirdetését. Jóllehet a bűn rosszra hajlóvá tette az emberi természetet, de éppen a befogadott kegyelem juttathat el egy felszabadult és derűs magatartásra. Már az Őszövetség megállapította, hogy „ideje van a nevetésnek” (Préd 3,4), és jól tudjuk, hogy Jézus is alkalmazta tanítványaival és hallgatóival szemben sajátos pedagógiai eszközként a csodálkozást, vagy talán a nevetést is kiváltó logikai gondolatfűzést, amely gyakran meghökkenett és gondolkodásra készítette követőit. Ebből ténylegesen kiolvasható egy soha nem bántó, de mégis derűs humor.

Lékai László bíboros is ennek a „vicces” megnyilatkozásnak volt a mestere, amikor élt a zalalövői szülői házból elsajátított természetes bölcsességgel, és találoan tudta megfogalmazni a vele vagy másokkal kapcsolatos történések lényegét úgy, hogy az jókedvet és nevetést váltson ki. Már fiatal papkorától ismert volt Lung László (ez volt Lékai László eredeti neve) derűs egyénisége és viccelődő hajlama, amelynek megnyilatkozása felszabadítóan hatott egy-egy nehéz pillanatban.

A gimnazista, a pap és a püspök Lékai mondanái olyan frappánsak voltak, hogy a papi emlékezet nagyon sokat megőrzött belőlük. Mielőtt a feledés homályában tűnnének el a vele kapcsolatos teljesen életszerű beszámolók, Pákozdi István teológiai tanár, Lékai László jó ismerője „tréfát nem ismerő” pontossággal gyűjtötte össze a néhány közismert, de többségében új, és a bíboros személyiségét közelebb hozó könnyedebb stílusú történeteket, amelyek több évtized távlatából még ma is nevetést csalnak elő az olvasóból.

A könyv nem történelmi igazságszolgáltatás, egyáltalán nem kívánja mérlegelni, értékelni a jeles főpap tevékenységét, ám a lazuló, mégis még tartó szocializmus magyar valóságának egy kis keresztmetszetét adja. Mennyi mindent lehetett tenni akkor, ha valaki nem adta fel a reményt és rátalált a kiskapukra!

A *Lékai László bíboros anekdotái* című kiadványt a Tihanyi Bencés Apátság adta ki. A könyvecskét illusztráló képek — Damó István munkái — korhűen jelenítik meg Lékai bíboros karakterét, így még élvezetesebbé teszik az egyházi vidámság megnyilvánulását. (*Tihanyi Bencés Apátság*, Tihany, 2017)

KRÁNITZ MIHÁLY

82. évfolyam

VIGILIA

Június

SOMMAIRE*Le Verbe de Dieu au regard de la théologie*

- JAKAB VÁRNAI: Le Verbe de Dieu au regard de la théologie catholique
 GYÖNGYI VARGA: Le verbe comme mot prophétique et Évangile vivant
 OTTÓ PECSUK: Réflexions sur la conférence de Jakab Várnai, du point de vue réformé
 ■ Poèmes de László Bertók, Tamás Halmai, János Marno et Péter Vasadi
 ■ Extraits de romans de Gábor Zoltán et István Vörös
 JÓZSEF PÉTER FODOR: Sur le roman „Erősítő” de Sándor Márai
 ■ Entretiens avec des représentants des organisations et mouvements œcuméniques

INHALT*Wort Gottes in der Theologie*

- JAKAB VÁRNAI: Wort Gottes in der katholischen Theologie
 GYÖNGYI VARGA: Das Wort als Wort der Propheten und lebendiges Evangelium
 OTTÓ PECSUK: Reflexionen zur Vorlesung von Jakab Várnai aus reformatorischer Sicht
 ■ Gedichte von László Bertók, Tamás Halmai, János Marno und Péter Vasadi
 ■ Auszüge aus Romanen von Gábor Zoltán und István Vörös
 JÓZSEF PÉTER FODOR: Über den Roman „Erősítő” von Sándor Márai
 ■ Gespräche mit Vertreter/Innen ökumenischer Organisationen und Bewegungen

CONTENTS*The Word of God in Theology*

- JAKAB VÁRNAI: The Word of God in Catholic Theology
 GYÖNGYI VARGA: The Word as the Word of the Prophets and as Living Gospel
 OTTÓ PECSUK: Reflections on the Lecture of Jakab Várnai from Reformed Perspective
 ■ Poems by János Marno, László Bertók, Tamás Halmai and Péter Vasadi
 ■ Excerpts of Novels by Gábor Zoltán and István Vörös
 JÓZSEF PÉTER FODOR: About the novel "Erősítő" by Sándor Márai
 ■ Interviews with Representatives of Ecumenical Organisations and Movements

Főszerkesztő és felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ

Munkatársak: BENDE JÓZSEF, DEÁK VIKTÓRIA HEDVIG, LÁZÁR KOVÁCS ÁKOS, PUSKÁS ATTILA, VÖRÖS ISTVÁN

Szerkesztőbizottság: HAFNER ZOLTÁN, HORKAY HÖRCHER FERENC, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN,

KISS SZEMÁN RÓBERT, POMOGÁTS BÉLA, RÓRAY LÁSZLÓ, SZÖRÉNYI LÁSZLÓ Szerkesztőségi titkár és tördelő: NÉMETH ILONA

Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042-6024; Nyomdai munkák: Séd Nyomda Kft., Ügyvezető igazgató: Katona Szilvia

Szerkesztőség és Kiadóhivatal: Budapest, V., Piarista köz. 1. IV. em. 420. Telefon: 317-7246; 486-4443; Fax: 486-4444. Postacím: 1364

Budapest, Pf. 48. Internet cím: <http://www.vigilia.hu>; E-mail cím: vigilia@vigilia.hu. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás: Vigilia Kiadó-

hivatala. Terjeszti a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletág, a Magyar Lapterjesztő Zrt. és alternatív terjesztők.

A Magyar Posta Zrt. postacíme: 1900 Budapest. Előfizetésben megrendelhető az ország bármelyik postáján, a hírlapot kézbesítőknél,

www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen, telefonon 06-1-767-8262

számon, levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen. Külföldre és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt. fenti elérhetőségein.

A Vigilia csekkszámja száma: OTP V. ker. 11707024-20373432. Előfizetési díj: egy évre 6.000,- Ft, fél évre 3.000,- Ft, negyed évre 1.500,- Ft.

Előfizethető külföldön a KKV-nál (H-1389 Budapest, POB 149.). Ára: EU országok: 6.000,- Ft/év + postaköltség, tengerentúli országok: 100,-

USD, illetve ennek megfelelő más pénznem/év.

SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, CSÜTÖRTÖK 10-14 ÓRA.

KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA

Alapítvány
a KözjóértNemzeti
Együttműködési
Alap

Ára: 600 Ft

VIGILIA

SZEMLE

- VISKY ANDRÁS
ZOLTÁN GÁBOR
SZÉKELY JÁNOS
LINN ULLMANN
PÁKOZDI ISTVÁN
- Könyvek között. Kápolnák
Ki innen. Hét színházi kísérlet
Orgia
A nyugati hadtest
A nyugtalanok
Lékai László bíboros anekdotái

A SZEMLÉKET ÍRTÁK

Benkő Gitta, Bod Péter, Bodnár Dániel,
Kránitz Mihály, Prontvai Vera és Rónay László

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL

- Lelkiségi irodalom napjainkban
- Kereszténység és iszlám
- Gáspár Csaba László, Papp Miklós,
Patsch Ferenc, Prohászka László,
Szovák Kornél, Thorday Attila,
Tornya Erika és Tusor Péter tanulmánya
- Áfra János, Demény Péter, Falcsik Mari,
Halmi Tamás, Mohai V. Lajos,
Szilasi László és Térey János írása

nka

Nemzeti Kulturális Alap

